

Vilniaus universitetas

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

EUROPOS STUDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

Ramunė Vitartaitė

**Istoriniai naratyvai Baltijos šalių nacionaliniuose muziejuose: tarp tradicijos ir
šiuolaikiškumo**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė: Doc. Dr. Nerija Putinaitė

Vilnius, 2021

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad darbas *Istoriniai naratyvai Baltijos šalių nacionaliniuose muziejuose: tarp tradicijos ir šiuolaikiškumo* yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą naudotos literatūros sąrašą.

Ramunė Vitartaitė

BIBLIOGRAFINIS APRAŠAS

Vitartaitė R. Istoriniai naratyvai Baltijos šalių nacionaliniuose muziejuose: tarp tradicijos ir šiuolaikiškumo: Europos studijų specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovė N. Putinaitė. - V., 2021. – 65 p.

Reikšminiai žodžiai: kolektyvinė atmintis, istorinis naratyvas, istorijos politika, tradicinis muziejus, šiuolaikinis muziejus, nacionalinis muziejus, etnocentriškumas, daugiakultūriškumas, Baltijos šalys.

Šiame darbe nagrinėjami Baltijos šalių nacionalinių muziejų nuolatinėse ekspozicijose pristatomi istoriniai naratyvai. Naratyvai vertinami ir lyginami kolektyvinės atminties, muziejaus kaip galios institucijos sampratų rėmuose, tradicinio ir šiuolaikinio muziejaus koncepcijų pagrindu.

Darbe nustatoma Baltijos šalių nacionalinių muziejų konstruojamos kolektyvinės atminties padėtis, turint omenyje tradicinio ir modernaus muziejaus koncepcijas; Siekiama atsakyti į klausimą, kas sąlygoja muziejų istorinių naratyvų skirtingumą bei kiek istoriniai naratyvai Baltijos šalyse yra kontroliuojami politiškai, iš valstybės pozicijų.

TURINYS

Įvadas.....	5
1. Atmintis.....	14
1.1. Kolektyvinė atmintis.....	14
1.2. Komunikatyvinė, socialinė ir kultūrinė atmintis.....	15
1.3. Atmintis vs. istorija.....	18
2. Muziejus kaip prasmų konstravimo vieta.....	19
3. Muziejus ir galia.....	21
4. Kritika tradiciniam muziejui.....	25
5. Lietuvos, Latvijos ir Estijos nacionaliniai muziejai.....	30
6. Baltijos šalių nacionalinių muziejų nuolatinių ekspozicijų analizė per tradicinio ir šiuolaikinio muziejaus konceptus.....	33
6.1. Lietuvos nacionalinio muziejaus nuolatinė ekspozicija.....	34
6.2. Latvijos nacionalinio istorijos muziejaus nuolatinė ekspozicija.....	38
6.3. Estijos nacionalinio muziejaus nuolatinė ekspozicija <i>Susitikimai</i>	43
7. Istorinių naratyvų formavimas Baltijos šalių nacionaliniuose muziejuose.....	48
Išvados.....	56
Literatūros ir šaltinių sąrašas.....	59
Summary.....	64
Priedai.....	66

IVADAS

Lietuva, Latvija ir Estija yra sąlyginai jaunos, pokomunistinės valstybės, kurioms identiteto, istorinio naratyvo kūrimo ir reprezentacijos klausimas labai svarbus, aktualus ir sudėtingas. Dar, palyginus, visai neseniai, po Sovietų Sąjungos griūties, Baltijos valstybėms reikėjo permąstyti savo istoriją, pradėti naujos tapatybės konstravimo procesą. Kalbant apie tapatybę, čia svarbų vaidmenį vaidina istorijos politika bei kolektyvinė atmintis, istorijos naratyvai, kurie praeitį suaktualina, *sudabartina* ir brėžia gaires socialinės grupės tęstinumui, remiantis bendromis, bendrai suvokiamomis prasmėmis. Tuo tarpu nacionaliniai muziejai - tai institucijos, kurios reprezentuoja institucionalizuotą kolektyvinę atmintį, istorinius naratyvus ir per eksponatų interpretavimą konstruoja tapatybę.¹ Šias institucijas valstybės pasitelkia kaip įrankį siekiant įtvirtinti savo galią, siekiant vizualizuoti, *iškomunikuoti* tautiškumo bei valstybingumo reikšmes² - šiame kontekste tauta, valstybė ir muziejus yra visuomet veikiami paralelinių ryšių.

Tyrimo problema ir aktualumas. Tradicinis nacionalinis muziejus dažniausiai pateikia ir įtvirtina *oficialųjį*, etnocentrinį istorijos naratyvą, orientuotą į mažos visuomenės dalies, dažniausiai politinio elito, veiklą, pristatantį daugiausia politinę istoriją ir nereprezentuojantį nedominuojančių, marginalių visuomenės grupių (pavyzdžiui, etninių mažumų, moterų).³ Taigi, tradiciniai muziejai pristato naratyvais išreikštą kolektyvinę atmintį, o ši, iš tikrųjų, reprezentuoja tik vieną socialinę grupę (o galbūt ir jos tik dalį) iš daugelio esančių kolektyve. J. Assmann kolektyvinės atminties rėmuose išskiria institucionalizuota, politiškai angažuota būseną pasižyminčią kultūrinę atmintį⁴, kuria dažniausiai operuoja muziejai, o P. Davison siūlo tokius muziejus tiksliau apibūdinti selektyvios atminties, o ne kolektyvinės atminties institucijomis.⁵ Globalizacijos, postmodernizmo fone imama abejojti įsitvirtinusiems, valstybės palaikomais, iš elito pozicijos nuleistais tautiniais istoriniais naratyvais.⁶ Akademikai,

¹ Graham Black, "Museums, Memory and History", *Cultural and Social History, The Journal of the Social History Society*, 8(3), 2011, p. 415-418.

² Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, "Making National Museums in Europe – A Comparative Approach" Kn. *Building National Museums in Europe 1750-2010*. Peter Aronsson & Gabriella Elgenius (sud.), Linköping, Sweden, 2011, p. 9.

³ Rūta Šermukšnytė, "Istorijos muziejus: samprata, šiuolaikinių muziejinių naratyvų kūrimo idėjos ir jų raiška Vilniaus mieste" *Lituanistica*, 2(88), 2012, p. 150-153.

⁴ Jan Assmann, "Collective Memory and Cultural Identity" *New German Critique, Cultural History / Cultural Studies*, 1995 (Spring-Summer), p. 129-130.

⁵ Patricia Davison, "Museums and the Re-shaping of Memory", Kn. Gerard Corsane (sud.), *Heritage, Museums and Galleries: An Introductory Reader*, London, 2005, p. 186.

⁶ Jan Nederveen Pieterse, "Multiculturalism and museums. Discourse about the other in the age of globalization", *Boekmancahier*, 7(28), 1996, p. 6.

Tarptautinė muziejų taryba (ICOM)⁷ ir Europos Komisija⁸ rekomenduoja tradicinį muziejų pertvarkyti į šiuolaikinį muziejų⁹ - aktyvią pilietinę ir demokratinę, piliečius įtraukiančią instituciją, kurioje vyksta įvairių visuomenės grupių diskusija, neaplenkiant marginalių visuomenės dalių (daugiakultūriškumas). Naujasis, šiuolaikinis muziejus turėtų sudaryti išpūdį, jog tai pačių žmonių, piliečių muziejus, reikšmingas ir kurtas jiems bei apie juos.¹⁰ Daugelyje Europos šalių nacionaliniai muziejai daugiau mažiau visiškai priklauso nuo valstybės politikos per įvairių šalies komisijų reguliavimus, kolekcionavimo pasirinkimų kontrolę, cenzūros formas ar net nacionalinio ideologinio stiliaus apibrėžimą.¹¹ Baltijos šalių valstybingumo naratyvas remiasi vienalyčiu tautiniu (etnocentrinu) naratyvu, brėžiančiu tarpukario valstybingumo ir naratyvų tęstinumą¹², o bandymai kurti įvairias etnines grupes įtraukiantį pastarosios istorijos naratyvą nebuvo itin sėkmingi (kiek sėkmingesni Lietuvoje)¹³, todėl, atrodo, šių šalių nacionaliniai muziejai turėtų labiau atitikti tradicinio muziejaus koncepciją. Nepaisant to, Baltijos šalyse, turint omenyje tradicinio ir šiuolaikinio muziejaus koncepcijas, galima aptikti kardinaliai skirtingų savosios istorijos interpretacijų, istorijos naratyvo formų, pristatomų šių šalių nacionaliniuose muziejuose.

Taigi, kas sąlygoja Baltijos šalių nacionalinių muziejų pristatomų istorinių naratyvų skirtingumą bei kaip šis priklauso nuo valstybių vykdomos istorijos politikos?

Siekiant nuodugniai įvertinti muziejų kuriamus naratyvus, pasitelkiama tradicinio ir šiuolaikinio muziejaus konceptų prizmė bei keliamas antrinis klausimas: kaip, turint omenyje akademiniam ir

⁷ ICOM, “Strategic Plan 2016-2022”, 2016, p. 5.

<http://icom.museum/wp-content/uploads/2018/06/ICOM_STRATEGIC_PLAN_2016-2022_ENG.pdf>, 2020-12-30.

⁸ European Commission, “Voices of Culture. Structured Dialogue between the cultural sector and the European Commission. Social inclusion: partnering with other sectors”, 2018, p. 27.

<<http://www.voicesofculture.eu/wp-content/uploads/2018/10/FINAL-Brainstorming-report-SD7-Social-inclusion.pdf>>, 2020-12-30.

⁹ Šiame darbe vadovaujamas Rūtos Šermukšnytės apipavidalintais muzeologo Tom Šola tradicinio ir naujojo (kitaip - šiuolaikinio, atitinkančio visuomenės poreikius) muziejaus apibrėžimais. Sąvokos *naujasis, šiuolaikinis muziejus* darbo rėmuose bus naudojamos kaip sinonimai.

¹⁰ Duncan F. Cameron, “The Museum, a Temple or the Forum”, *The Journal of World History - Museums, Society, Knowledge*, 1971, p. 16.

¹¹ Dominique Poulot, “Preface. Uses of the Past – Historical Narratives and the Museum” Kn. *Great Narratives of the Past Traditions and Revisions in National Museums*. D. Poulot, F. Bodenstein & J. M. L. Guira (sud.), Linköping, Sweden, 2012, p. 6.

¹² Timofey Agarin, “Nation-States into Nationalising States: The Impact of Transformation on Minority Participation in the Baltic States” *Intersection: East European Journal of Society and Politics*, 4(3), 2018, p. 43.

¹³ Aro Velvet, “Occupied Identities: National Narratives in Baltic Museums of Occupations”, *Journal of Baltic Studies*, 42(2), 2011 p. 189-190.

viršnacionaliniame lygmenyje egzistuojančią tradicinio ir šiuolaikinio muziejaus konceptų priešpriešą, nacionaliniai muziejai Baltijos šalyse pristato nacionalinius istorinius naratyvus?

Nacionalinių muziejų pristatomų naratyvų analizė gali būti naudinga praktiškai įvairių muziejų profesionalams, kuratoriams ir vadovybei siekiant sužinoti ir išsiaiškinti kitų muziejų kuriamų naratyvų strategijas, formas, semtis gerosios praktikos norint tobulinti ekspozicijų turinį. Tuo tarpu tapatybės, istorijos politiką, kolektyvinę atmintį tirti svarbu, nes jos betarpiškai susijusios su visuomenės socialiniu, politiniu stabilumu, visuomenės raida, o fragmentiškas, siauras požiūris į praeitį trukdo suprasti ir įvertinti dabartį. Baltijos šalių atvejis šioje srityje itin aktualus, nes gali suteikti vertingų teorinių ir empirinių žinių apie tai, kaip naujos valstybės apibrėžia save (kokia kolektyvinės atminties padėtis), kaip ir kodėl pasirenkama atsiminti ar užmiršti tam tikrus istorinius aspektus, kaip reaguojama į iš išorės propaguojamas idėjas, raginančias plačiau pažvelgti į (liberalizuoti) savo istoriją. Pasakojimai pristatomi muziejuose (mikro lygmuo) gali turėti įtakos tvirtesnei visuomenės demokratizacijai, socialinei sanglaudai, socialinio teisingumo siekiui, identiteto formavimui, turint omenyje, kad įvairios visuomenės grupės turėtų būti matomos ir vienu ar kitu būdu atstovaujamos valstybėje (makro lygmuo).¹⁴ Galiausiai, atminties tyrimai gali pasitarnauti ieškant istorijos ir vidaus bei užsienio politikos santykio, vienokia ar kitokia istorijos samprata gali turėti įtakos konkreitiems politiniams veiksams.

Tyrimo tikslas. Ištirti kaip ir kodėl skiriasi istorinio naratyvo reprezentacija Lietuvos, Latvijos ir Estijos nacionaliniuose muziejuose, įvertinti kolektyvinės atminties konstravimo padėtį Baltijos šalyse per tradicinio ir šiuolaikinio muziejaus konceptų prizmę bei nustatyti, kiek muziejų kuriamiems istoriniams pasakojimams įtakos turi valstybė.

Tyrimo uždaviniai. 1) Išnagrinėti kolektyvinės atminties teoriją, pristatyti muziejaus kaip tapatybės, atminties formavimo, galios institucijos sampratą, pristatyti tradicines ir šiuolaikines prasmų kūrimo kryptis muziejuose; 2) surinkti medžiagą tyrimui: aprašyti parodas bei surinkti papildomą informaciją apie jas, išnagrinėti nacionalinių muziejų statusus, nuostatus, atlikti interviu su muziejų nuolatinių ekspozicijų kuratoriais; 3) palyginti Lietuvos, Latvijos ir Estijos nacionalinių muziejų kuriamus istorinius naratyvus, įvertinti juos per tradicinio ir šiuolaikinio muziejaus koncepcijas; 4) Identifikuoti skirtingų istorinių

¹⁴ Aro Velvet, p. 206-207.

naratyvų reprezentacijos pasirinkimų motyvus bei nustatyti, kiek muziejų kuriamiems istoriniams pasakojimams įtakos turi valstybė (kiek naratyvas yra politiškai kontroliuojamas).

Tyrimo metodologija. Šio darbo objektu pasirinkti istoriniai naratyvai, kuriami Baltijos šalių nacionaliniuose muziejuose. Pasirinkti svarbiausi valstybinio masto nacionaliniai istorijos muziejai, pateikiantys linijinį istorinį pasakojimą nuo valstybingumo ištakų (Latvijos ir Estijos atveju - nuo Livonijos susikūrimo) iki modernios valstybės susiformavimo: Lietuvos nacionalinis muziejus Vilniuje (Naujojo Arsenalo nuolatinė ekspozicija), Latvijos nacionalinis istorijos muziejus Rygoje (pagrindinė nuolatinė ekspozicija) ir Estijos nacionalinis muziejus Tartu mieste (nuolatinė ekspozicija *Susitikimai*). Baltijos šalių tendencijas istorijos politikos srityje galime tirti kartu ir lyginti tarpusavyje, nes minėtos šalys pasižymi gana panašiomis savybėmis: geografinė padėtis, plotas, gyventojų skaičius, panaši pastarųjų laikų istorija bei patirtis (nuo XIX a. iki dabarties), ta pati geopolitinė kryptis - siekis įsitvirtinti ES ir NATO struktūrose.

Teorines prielaidas darbui suteikia kolektyvinės atminties teorija, muziejaus kaip prasmę kuriančios, atmintį konstruojančios, galios institucijos sampratos, tradicinio bei šiuolaikinio muziejaus koncepcijos. Tai suteikia kontekstą ir padeda įvertinti Lietuvos, Latvijos ir Estijos atminties konstravimo būklę ir identifikuoti, kokiomis kryptimis einama siekiant reprezentuoti istorinius naratyvus, kurie, savo ruožtu, prisideda prie tautos ir valstybės tapatybės kūrimo.

Šiame darbe atliekama kokybinė lyginamoji parodų analizė. Parodose esantis turinys (vaizdinė, tekstinė, garsinė medžiaga) aprašomas, o kadangi nacionalinių muziejų ekspozicijos yra masyvūs dariniai, siekiama bendrais bruožais išskirti pagrindines pasakojimo linijas, temas, aspektus, ekspozicijų specifiką. Tuomet parodos įvertinamos ir palyginamos tarpusavyje per darbo autorės išskirtus tradicinio ir šiuolaikinio muziejaus konceptų bruožus remiantis teorinėje dalyje aptartomis autorių mintimis. **Tradicinio muziejaus bruožai:** oficialus etnocentrinis naratyvas;¹⁵ susikoncentravimas ties politine istorija;¹⁶ vienalinijinis, supaprastintas, nedaugiasluoksnis pasakojimas;¹⁷ dėmesys praeičiai, susikoncentravimas ties praeitimi;¹⁸ **Šiuolaikinio muziejaus bruožai:** daugiadimensinis praeities vaizdas;¹⁹ koncentracija ne vien į praeitį, bet

¹⁵ Rūta Šermukšnytė, p. 150-153.

¹⁶ Aro Velvet, p. 189-211.

¹⁷ Rūta Šermukšnytė, p. 150-153.

¹⁸ Ten pat, p. 150-153.

¹⁹ Ten pat, p. 150-151.

ir į dabartį;²⁰ į naratyvą įtraukiamos įvairios visuomenės grupės, daugiakultūriškumas;²¹ kasdienybės istorija, socialinė istorija;²² priartėjimas prie individo lygmens (archyvinė medžiaga, prisiminimai, sakytinė istorija);²³ Tradicinio ir modernaus muziejaus koncepcijos pasirinktos todėl, kad leidžia nuodugniai išanalizuoti ir įvertinti kolektyvinės atminties, kuriamos muziejuose, padėtį. Ekspozicijų analizės metu, dėmesys kreipiamas tiek į tekstinę informaciją pateikiamą muziejuje, tiek į vizualinius aspektus, pavyzdžiui, eksponatams, temoms suteikiamą centrinę vietą, dėmesį, kartojimą, siekiant įvertinti svarbiausius istorinio naratyvo aspektus. Parodų analizei naudojami ekspozicijų aprašymai pateikti pačiose parodose, parodų katalogai, lankstinukai, parodų pristatymai - internetiniuose tinklalapiuose, straipsniai - internete. Norint gauti daugiau informacijos apie muziejų valdymą bei muziejų strategijas, atkreipiamas dėmesys į valstybių teisės aktus, muziejų nuostatus, statutus, veiklos ataskaitas prieinamas analizuojamų muziejų internetinėse svetainėse. Taip pat, siekiant užtikrinti išvadų patikimumą, atlikti interviu su muziejų kuratoriais, ekspozicijų kūrėjais. Tyrimo informantai: Žygintas Būčys - Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorės pavaduotojas – vyr. fondų saugotojas, muziejininkas kūręs ir kuriantis nuolatinės muziejaus ekspozicijas (pusiau struktūruotas interviu vyko 2020-10-13 Vilniuje), Toms Ķikuts - Latvijos nacionalinio istorijos muziejaus direktoriaus pavaduotojas mokslo klausimais, kūręs ir kuriantis nuolatinės muziejaus ekspozicijas (pusiau struktūruotas interviu vyko 2020-10-23 per *Zoom* platformą), Agnes Aljas - Estijos nacionalinio muziejaus tyrimų skyriaus darbuotoja, viena iš pagrindinių nuolatinės ekspozicijos kūrėjų ir kuratorių (pusiau struktūruotas interviu vyko 2020-10-27 per *Zoom* platformą).

Ankstesni tyrimai. Kolektyvinė atmintis - tai vientisa tam tikrai grupei būdinga praeities samprata, kuri peržengia individualios atminties ribas.²⁴ A. Assmann ir J. Assmann kolektyvinės atminties rėmuose išskiria komunikatyvinę²⁵ ir socialinę²⁶ (kyla iš visuomenės apačios, pasižymi neinstitucionalizuota būseną, nereprezentuojama muziejuose) bei kultūrinę (priklauso nuo valstybės elito, valdžios pozicijų, nuleidžiama iš viršaus, institucionalizuota būseną, ja operuojama muziejuose) atmintis.²⁷ Istorijos politika

²⁰ Rūta Šermukšnytė, p. 150-151.

²¹ Ten pat, p. 150-151.

²² Ten pat, p. 150-151.

²³ Graham Black, p. 421.

²⁴ Aleida Assmann, „Re-framing memory. Between individual and collective forms of constructing the past“, Kn. Karin Tilmans et al. (sud), *Performing the Past: Memory, History, and Identity in Modern Europe*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010, p. 36-39.

²⁵ Jan Assmann, p. 126-128.

²⁶ Aleida Assmann, p. 41-42.

²⁷ Jan Assmann, p. 129-131.

paprastai suvokiama kaip kolektyvinės atminties ir politinės galios sąveika.²⁸ Šių reiškinių tyrimai trijų Baltijos šalių mastu įgauna vis didesnį populiarumą istorikų, sociologų, politikos mokslų atstovų tarpe. Tomas Statkevičius savo darbe, apžvelgiančiame Baltijos šalių istorijos, atminties politiką, teigia, jog visos trys minėtos šalys pasižymi tais pačiais istorijos politikos motyvais: siekiama atsikratyti sovietmečio relikto, paveldo ir susigražinti, užtikrinti tarpukariu konsoliduoto valstybingumo tąsą. Anot autoriaus, Lietuvoje veikėjas, kuris gali liberalizuoti istoriją, iš esmės yra titulinė (dominuojanti) tauta, o tuo tarpu Latvijoje ir Estijoje randame du veikėjus (titulinė tauta ir rusakalbių mažuma, kuri sovietmečiu buvo dominuojanti, o dabar pavaldi titulinei tautai bei su ja polemizuojanti), taigi, čia reikėtų kalbėti apie dvigubos atminties liberalizacijos galimybę, iššūkius. Tokia visuomenės poliarizacija Latvijoje ir Estijoje trukdo atsirasti daugiakultūriškumui istorijos sampratoje ir stiprina etnocentriškumu paremtą naratyvą.²⁹ Trumpalaikė atminties kultūra (nes daugiausia dėmesio skiriama Antrojo Pasaulinio karo įvykiams ir sovietų okupacijai) ir mitologinės prigimties nacionaliniai epai (“Lačplēsis”, “Kalevo sūnus”) neleidžia įsigalėti būrelio intelektualų plėtojamam miestietiškam daugiakultūriškumu pasižyminčiam istorinės atminties modeliui. Tuo tarpu, Lietuvoje jau galima kalbėti apie tam tikrą tolimą nuo tautinio naratyvo centriškumo ir apie dalinę atminties politikos liberalizaciją, nes čia vyrauja ilgalaikės atminties modelis. Į naratyvą įtraukiama LDK (akcentuojamos ne mitologinės legendos, bet reali istorija), kuri, priešingai nei tarpukariu, nėra vaizduojama fragmentiškai, ieškant lietuvių Lietuvos istorijoje, o atvirkščiai, į ją pradedama žiūrėti kaip į tautų samplaiką, siekiama pateikti daugiadimensinį, nevienalytį vaizdą, ne per vienos tautos dominavimą, o per ryšius tarp tautų gyvenusių LDK. Taigi, Lietuva šiuo aspektu, anot autoriaus, yra arčiausiai modernaus, europeizacijos ir užsienio politikos prioritetus atitinkančio istorinio naratyvo.³⁰ Eva-Clarita Pettai, tuo tarpu, atkreipia dėmesį, jog nors kolektyvinė masinių kančių atmintis stalinizmo laikotarpiu yra stipri ir tvirtai institucionalizuota visose trijose Baltijos valstybėse, nereikia apsistoti tik ties tyrimais liečiančiais šiuos aspektus, nes taip galima nepastebėti kitokių svarbių kolektyvinės atminties aspektų.³¹ Ta pati autorė, savo tyrimu, analizuojančiu atminties ir demokratinio pliuralizmo santykį Baltijos šalyse, teigia, jog šiame kontekste nepakanka diskutuoti tik etninių mažumų ir

²⁸ Įvadas, Kn. Raimundas Lopata (sud.), *Istorija, kaip politinio mąstymo veiksnys*, Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 7.

²⁹ Tomas Statkevičius, “Atminties politika Baltijos šalyse: dvi probleminės sritys”, *Politikos mokslų almanachas*, Vytauto Didžiojo universitetas, 13, 2013, p. 137-158.

³⁰ Ten pat, p. 137-158.

³¹ Eva-Clarita Pettai, “Debating Baltic memory regimes”, *Journal of Baltic Studies*, 47(2), 2016, p. 176-177.

visuomenės daugumos santykių rėmuose. Skirtingu ar net antagonistiniu praeities matymu pasižymi ir reprezentavimo kolektyvinės atminties lauke siekia ir įvairios socialinės bei ekonominės visuomenės grupės: ekonominio perėjimo *laimėtojai* ir *pralaimėtojai*, skirtingo amžiaus visuomenės dalys, kartos, vyrai, moterys.³²

Kita vertus, tyrimų, analizuojančių muziejų kuriamus istorinius naratyvus, lyginančius juos Baltijos šalių kontekste, yra labai mažai. Išimtimi galėtume laikyti Aro Velvet darbą, kuriame analizuojamos istorijos reprezentacijos ir praktikos Baltijos šalių okupacijos muziejuose³³, pristatančiuose pastarųjų laikų istoriją, daugiausia dėmesio skiriant etniškumo ir daugiakultūriškumo, pilietinės visuomenės idealų kolizijai.³⁴ Rezultatai parodė, jog, palyginti, panaši praeitis Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje gali būti interpretuota radikaliai skirtingais būdais. Estijos okupacijos muziejus pateikia etnocentristinį, konservatyvų istorijos pasakojimą, daugiausiai akcentuojama politinė istorija, politinio elito pozicijos. Latvijos okupacijos muziejus, savo ruožtu, derina nusistovėjusį nacionalinį naratyvą ir modernų, alternatyvų požiūrį į istorinį pasakojimą įtraukiant daugiau socialinių grupių, ryškesnis paprasto individo indėlis į istoriją. Lietuvoje nagrinėtas Grūto parkas, kuris savo pobūdžiu labai išsiskiria nagrinėtos grupės kontekste. Čia aptinkame etnocentristinio istorijos pasakojimo motyvą, tačiau, kita vertus, pats muziejus savo specifika tarsi dekonstruoja aukos-skriaudėjo santykį ir taip pat gali pateikti alternatyvų pasakojimą. Jame tarsi su pajuoka, nerimtai reprezentuojamas gyvenimo būdas Sovietų Sąjungoje, o tai, tautiškai angažuoto mąstymo fone, turint omenyje kone sakraliai suprantamą nukentėjusios tautos dėmenį, gali atrodyti kaip lietuviškumo pažeminimas. Maža to, sovietinio gyvenimo atributai, simbolizuojantys režimą, rodo ne tik į lietuvių tautos patirtis, susitapatinti gali bet kas gyvenęs sovietmečiu. Taigi, pats iš savęs parkas neturi tautinio elemento. Visgi, bendrai, visiems trims muziejams būdingas manichėjiškas gėrio (Baltijos šalių titulinės tautos) ir blogio (SSRS), aukos ir skriaudėjo motyvas, o to rezultatas - pasigendama sudėtingesnių, į gerai-blogai opoziciją netelpančių istorijos aspektų pristatymo.³⁵ Tuo tarpu, sovietinę patirtį pristatantys muziejai³⁶ Lietuvoje, remiantis Eglės Rindzevičiūtės tyrimu, neturėtų būti vertinami tik

³² Eva-Clarita Onken, "Memory and Democratic Pluralism in the Baltic States – Rethinking the Relationship", *Journal of Baltic Studies*, 41(3), 2010, p. 277-294.

³³ Į tyrimą įtrauktas Druskininkų rajone esantis Grūto parkas, Rygoje esantis Latvijos okupacijos muziejus bei Vabamu okupacijos ir laisvės muziejus Taline.

³⁴ Aro Velvet, p. 189-211.

³⁵ Ten pat, p. 189-211.

³⁶ Į tyrimą įtraukta Grūto parkas, Rezistencijos ir tremties muziejus Kaune, Nacionalinė dailės galerija Vilniuje (kaip sovietinio paveldo (pastato) pernaudojimo pavyzdys).

kaip vienalinį, oficialų, iš valdančiojo elito pozicijų nuleistą naratyvą įkūnijančios institucijos. Veikiau, tai erdvės, kuriose susikerta ir persidengia įvairūs socialiniai procesai, kur kovoja skirtingos socialinės, politinės, profesinės grupės dėl paveldo prasmų apibrėžimo, organizavimo bei valdymo, todėl svarbu išskirti ne tik valstybės vaidmenį ekspozicijų formavimo aspektu, bet ir atsižvelgti į tokius veikėjus kaip kultūros profesionalai, verslininkai, piliečiai.³⁷

Etnocentriškumo ir policentriškumo aspektais (per tradicinio ir naujojo muziejaus paradigmas) muziejų naratyvai tirti Lietuvoje Vilniaus mieste. Analizės rezultatai parodė, jog Vilniaus muziejų tinkle vyrauja etnocentriniai naratyvai (Lietuvą matantys per etniškumo prizmę), tačiau nacionaliniuose ir kito rango muziejuose galima rasti ir policentriškumo apraiškų (Lietuvos istorija - įvairių grupių veiklos rezultatas). Policentriškumas čia reiškiasi pabrėžiant LDK daugiakultūriškumą, atskiriant lietuviškumo dėmenį nuo etninių kalbos ir kilmės elementų, eksponuojamos istorinės vertybės traktuojamos kaip Lietuvos paveldas, dirbtinai neskirstant jų tautiniu, kalbiniu požiūriu.³⁸ Muziejų kuriamos ekspozicijos taip pat yra sulaukę tyrėjų dėmesio dėl religijos sampratos, statuso, vaizdinio, kylančio iš muziejaus reprezentuojamo istorinio naratyvo. Anita Stasulane savo darbu, analizuojančiu trumpalaikę Latvijos nacionalinio istorijos muziejaus parodą "*Latvijos šimtmetis*", teigia, jog religija Latvijoje pripažįstama kaip esminis kolektyvinės atminties elementas, tuo pat metu pastebima religijos kultūralizacija, kai religinio pobūdžio objektams priskiriama kultūrinė reikšmė.³⁹ Tuo tarpu, Atko Remmel tyrimas parodė, kad Estijos nacionalinio muziejaus nuolatinės ekspozicijos tiek prideda religines reikšmes net prie nesusijusių su religija objektų (ekspozicija *Uralo Aidai*), tiek panaikina religinę religinių objektų reikšmę, suteikdamos jiems, pirmiausia, politines, kultūrinės reikšmes (ekspozicija *Susitikimai*) - taip muziejus pateikia naratyvą suderinamą su šiuolaikinės visuomenės aspektais, tuo pačiu metu, atiduodamas duoklę senoms naratyvo versijoms.⁴⁰

Nors kolektyvinės atminties konstravimas, istorijos politika Baltijos šalių rėmuose susilaukia vis daugiau mokslininkų dėmesio (daugiausia tiriami sovietinę praeitį pristatantys muziejai), vienu iš pagrindinių

³⁷ Eglė Rindzevičiūtė, "Boundary objects of Communism. Assembling the Soviet past in Lithuanian museums", *Ethnologie française*, 170, 2018, p. 275-286.

³⁸ Rūta Šermukšnytė, p. 146–160.

³⁹ Anita Stasulane, "Interaction Between the Secular and the Religious: The Exhibition Latvia's Century at the National History Museum of Latvia", *Historická sociologie*, 2, 2019, p. 53-67.

⁴⁰ Atko Remmel, "(Non)religion in a Museum: Alternatives to the Estonian National Story", *Historická sociologie*, 2, 2019, p. 69-84.

kolektyvinės atminties formavimo institucijų - nacionalinių muziejų - kuriamų istorijos naratyvų tyrimo bei jų palyginimo Baltijos šalių mastu kol kas nėra. Taip pat pasigendama darbų vertinančių Lietuvos, Latvijos ir Estijos nacionalinius muziejus per tradicinio ir naujojo muziejaus koncepcijas, siekiant išsiaiškinti, ar ir kaip, kokių mastu minėtose institucijose vyksta istorinių naratyvų modernizacijos procesai, kaip ir kokia kolektyvinė atmintis yra konstruojama, koks santykis vyrauja tarp muziejų kuriamų naratyvų ir valstybės politikos. Savo darbu norėčiau užpildyti šią nišą.

Darbo struktūra. Darbas pradedamas teorinio pagrindo (atmintis, muziejus kaip prasmę, kolektyvinę atmintį konstruojanti, politinės galios institucija, tradicinis muziejus ir jo bruožai, kritika tradiciniam muziejui bei šiuolaikinio muziejaus samprata ir bruožai) pristatymu, kuris padeda geriau suprasti ir įvykdyti toliau sekančią Baltijos šalių nacionalinių muziejų nuolatinių ekspozicijų analizę. Penktoje dalyje tiriama muziejai trumpai pristatomi, pateikiamos trumpos tyrimui aktualios jų charakteristikos. Šeštoje dalyje muziejai analizuojami, lyginami per tradicinio ir šiuolaikinio muziejaus konceptus. Toliau sekančioje dalyje siekiama nustatyti, kas sąlygoja muziejų istorinių naratyvų skirtumus, kiek šie kontroliuojami politiškai, kas formuoja naratyvus bei kaip patys muziejai reflektuoja savo ekspozicijas tradicinio ir modernaus muziejaus koncepcijų rėmuose.

1. Atmintis

Į istorijos politiką paprastai žiūrima kaip į istorijos interpretavimo arba vienu ar kitu būdu objektyvios kolektyvinės atminties ir politinė valios (galios) veiksmų sąveiką.⁴¹ Reikėtų paminėti, kad atminties studijų lauke taip pat yra išskiriama atminties politika, kuri apibūdinama kaip sąmoningas politinės valdžios formuojamas piliečių požiūris į istoriją, siekiant patenkinti konkrečius politinius uždavinius.⁴² Sąvokų turinys iš esmės sutampa, dėl darbo apimties ribotumo nebus gilinamasi į sąvokų skirtumus, toliau darbe bus naudojama istorijos politikos sąvoka. Kalbant apie pirmąją istorijos politikos dėmenį, kolektyvinę atmintį, nėra abejojama, kad egzistuoja individuali atmintis, tačiau ar gali kolektyvas (daugelio individų suma) turėti bendrą atmintį?

1.1. Kolektyvinė atmintis

Individuali atmintis pasižymi subjektyvumu - ji nėra skirta objektyviam praeities potyrių vaizdavimui, greičiau atvirkščiai - praeitis prisiminimuose yra daugiau ar mažiau iškreipiama. Visgi, galimybė atsiminti atsiduria žmogiškumo centre - be šios savybės negalėtume suvokti savęs, konstruoti savo tapatybės ar net komunikuoti su kitais žmonėmis.⁴³ Vienas iš svarbiausių kolektyvinės atminties koncepto teoretikų Maurice Halbwachs, kuris šį terminą įvedė 1925 m., teigia, jog individuali atmintis yra neatsiejama nuo socialinių rėmų (angl. *social frames*). Būtent visuomenėje individai įgauna, atsimena, atpažįsta, lokalizuoja savo prisiminimus.⁴⁴ Tačiau teigti, jog individuali atmintis yra betarpiškai susijusi su socialiniais rėmais ir šioje sąveikoje gimsta kolektyvinė atmintis nepakanka. Taip pat būtina save pozicionuoti tam tikros socialinės grupės ar grupių fone (būtina sąlyga).⁴⁵ Įvairūs būdai, kuriais žmonių prisiminimai gali būti susieti, *sukolektyvinti*, atsiranda dėl įvairių būdų, kuriais žmonės gali susisieti tarpusavyje, tapatintis. Savo ruožtu, bandyti suprasti individo prisiminimus galime tik lokalizuodami juos platesniame tam tikros socialinės grupės kontekste, o netgi prisiminimų svarba, *svoris*, būdai kaip šie sąveikauja su individo mintimis priklauso nuo to, kokioms socialinėms grupėms žmogus priklauso tam

⁴¹ Įvadas, Kn. Raimundas Lopata (sud.), *Istorija, kaip politinio mąstymo veiksnys*, Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 7.

⁴² Marijuš Antonovič, "Atminties politikos spąstuose", *Vilniaus Universitetas Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas*, <<https://www.tspmi.vu.lt/komentarai/m-antonovic-atminties-politikos-spastuose/>> 2020-12-30.

⁴³ Aleida Assmann, p. 40.

⁴⁴ Maurice Halbwachs, *On Collective Memory* The University of Chicago Press, 1992, p. 38-40.

⁴⁵ Ten pat, p. 40.

tikru momentu.⁴⁶ Taigi, kolektyvinės atminties konceptas nustato atminties ir socialinės grupės santykio betarpiškumą, rodo jog riba tarp individualių ir kolektyvinių prisiminimų nėra iki galo aiški, apibrėžta bei skatina abejones, ar individuali atmintis iš viso gali egzistuoti be socialinio konteksto.

Visgi, kai kurie mokslininkai nesutinka su mintimi, jog kolektyvas gali turėti atmintį. Anot Susan Sontag, visuomenė gali rinktis kalbėti, mąstyti, bet ne prisiminti, o atmintis yra fizinė individo struktūros dalis, todėl miršta su kiekvienu iš jų.⁴⁷ Aleida Assman iš dalies sutinka su tokiais mintimis, bet teigia, kad santykis tarp minėtų reiškinių yra kur kas sudėtingesnis ir čia reikėtų išskirti dvi svarbias atminties sampratos dimensijas. Pirmą, kalbos ir komunikacijos pagalba prisiminimai yra užkoduojami bendroje terpėje - tai įgalina keitimąsi, dalijimąsi jais, jie taisomi, tvirtinami, ginčijami, o svarbiausia, turime galimybę juos užrašyti, tokiu būdu įamžinti ir taip sukuriama potenciali prieiga prie prisiminimų erdvėje ir laike (dar negimę ar lokaliai toli esantys asmenys gali juos *pasiesti*). Antra, individualūs prisiminimai yra veikiami ne tik tekstų, bet ir materialių vaizdų (pavyzdžiui, fotografijos ne tik palaiko atmintį, bet ir ją reprezentuoja).⁴⁸ Kaip matyti, kalbinės ir vaizdinės komunikacijos pagalba atmintis apima daugiau nei vien asmenines individų patirtis.

1.2. Komunikatyvinė, socialinė ir kultūrinė atmintis

Atsispyrę nuo M. Halbwachs minčių, vėlesni autoriai išskiria skirtingas atminties rūšis kolektyvinės atminties rėmuose. Užbėgant už akių, reikėtų paminėti, jog dažnai nėra lengva aiškiai nustatyti, kur baigiasi vienas atminties formatas, o prasideda kitas, šie gali pereiti, persidengti, sąveikauti (netgi ir tame pačiame asmenyje). J. Assmann išskiria **komunikatyvinę ir kultūrinę atmintis**. Pirmoji yra sąlygojama kasdienės tiesioginės komunikacijos - tai dažnai nenuoseklus ir neorganizuotas patirčių perdavimas vienas kitam. Komunikatyvinė atmintis gali būti apibūdinta kaip buitinio lygmens komunikacija (įtraukiama į sakytinės istorijos lauką), į kurią įeina kasdieniai pašnekesiai, juokai, anekdotai, gandai. Kaip jau minėta, kiekvienas individas turi prisiminimus, kurie yra socialiai medijuojami ir yra iš esmės susiję su socialinėmis grupėmis. Komunikatyvinė atmintis liečia tokias grupes kaip kartos, šeimos, kaimynai, profesinės grupės, politinės partijos ir pan.⁴⁹ A. Assman dar išskiria **socialinę atmintį** ir pabrėžia būtent

⁴⁶ Maurice Halbwachs, p. 53.

⁴⁷ Susan Sontag, „Regarding the Pain of Others“, New York:Penguin, 2003, p. 85-86

⁴⁸ Aleida Assmann, p. 36.

⁴⁹ Jan Assmann, p. 126-127.

kartos vaidmenį joje - daugiau ar mažiau vienodo amžiaus žmonių grupės pasižymi ta pačia ar panašia istorine patirtimi, dažnai turi tuos pačius ar panašius įsitikinimus, vertybes, įpročius, požiūrį. Ši atminties rūšis keičiasi maždaug kas 30 metų (kai vienos kartos įsitikinimai iš centro pradeda slinkti į periferiją ir jų vietą užima naujos kartos nuostatos).⁵⁰

Kultūrinė atmintis, savo ruožtu, yra nutolusi nuo kasdienybės. Anot J. Assmann, M. Halbwachs pabrėžia atminties ir socialinės grupės ryšį, o kultūrinės atminties konceptas apima tris svarbius polius: atmintį, socialinę grupę ir kultūrą.⁵¹ Ši atmintis yra palaikoma kultūrinio apdorojimo priemonėmis - ritualais, tekstais, paminklais, šventėmis (pasižymi nepastoviu skaičiumi bendruomenei svarbių įvykių) bei institucijų veikla ir komunikacija (kartojimas, praktika, priežiūra). Kultūrinė atmintis apima informacijos, žinių saugyklą, kurios dėka socialinė grupė suvokia savo vienybę (kas juos vienija) ir savitumą, išskirtinumą kitų atžvilgiu. Kitaip tariant, per pozityvią (mes esame *tokie ir tokie*) ir negatyvią (tai yra *kitas* mūsų atžvilgiu) tapatybę grupė apsibrėžia save.⁵² Kultūrinės atminties rėmuose taip pat nustatoma, kas grupei yra svarbu, kas nesvarbu, užfiksuojamos skirtys, kurios savo ruožtu kuria simbolius ir padeda formuoti grupės įvaizdį (angl. *self-image*) bei tapatybę. Šiai kolektyvinės atminties daliai būdingas refleksiškumas - grupė gali pati save interpretuoti, kritikuoti, cenzūruoti, kitaip tariant, kuriamas santykis su savimi.⁵³ Tokio pobūdžio atmintis gali būti rekonstruojama, keičiama priklausomai nuo faktinės situacijos visuomenėje.⁵⁴ Iš tiesų, dar M. Halbwachs pastebėjo, kad kolektyvinė atmintis⁵⁵ egzistuoja kolektyvinių priemonių dėka, kurios rekonstruoja praeities vaizdinį, kiekvienoje epochoje atspindintį vyraujančias visuomenės idėjas.⁵⁶ Taigi, kultūrinė atmintis, šiuo atžvilgiu, nėra natūraliai duota - tai socialiai sukonstruotas reiškinytis tiesiogiai priklausomas nuo vyraujančių laikmečio nuostatų.

Kalbant apie minėtus atminties tipus ir laiko santykį, individuali ir socialinė atmintys dažniausiai sutampa su asmenų gyvenimo laikotarpiu ar yra trumpalaikės, o kultūrinė atmintis beveik nėra ribojama laiko, čia siekiama atminties išlikimo, pastovumo. Savo ruožtu, jei socialinės atminties veikimo laukas gali būti

⁵⁰ Aleida Assmann, p. 41-42

⁵¹ Jan Assmann, p. 129.

⁵² Ten pat, p. 128-131

⁵³ Ten pat, p. 130-133.

⁵⁴ Ten pat, p. 128-131

⁵⁵ Nors, akivaizdu, kolektyvinė atmintis yra skėtinė sąvoka apimanti įvairias atminties rūšis, dažnai kalbant apie kolektyvinę atmintį omenyje turima būtent kultūrinė atmintis.

⁵⁶ Maurice Halbwachs, p. 40

lokalizuotas kartų viduje (angl. *inter-generational*), tai kultūrinė atmintis vystosi skirtingų kartų tarpusavio komunikacijos terpėje (angl. *trans-generational*).⁵⁷ Taigi, kalbant apie kultūrinę atmintį, omenyje turime ilgalaikę perspektyvą bei didelę visuomenės dalį. Tuo tarpu, A. Assmann atkreipia dėmesį į tai, jog kultūrinė atmintis⁵⁸ yra normizuota (kitaip nei komunikatyvinės ir socialinės atminties atveju, į atsiminimų rėmus yra įvedamos normos - vertybės, tikslai, pretenzijos, ginčai čia suponuoja normatyvinį matmenį), taigi, ir emociškai angažuota.⁵⁹

Socialinės grupės, kurios konstruoja savo atmintį kultūrinės atminties rėmuose, tai, iš esmės, didelės žmonių grupės tokios kaip: tauta, valstybė, bažnyčia ar net verslo įmonė. *Mes* konstruojamas per tam tikrus diskursus, kurie pažymi įsivaizduojamas ribas ir nustato įtraukimo ir atskirties principus (kas priklauso ir nepriklauso grupei). Svarbu, jog priklausymas tokiai grupei įgalinamas per *dalyvavimą* istorijoje, kuri peržengia individualaus gyvenimo ribas. O šis *dalyvavimas* grupės praeities konstrukte įmanomas per diskurso sužinojimą - neišmanoma atsiminti, reikia įsiminti.⁶⁰ Diskursai, padedantys įsisavinti kultūrinę atmintį, dažniausiai vadinami **naratyvais** - tai pasakojimai, pabrėžiantys svarbiausius tapatybės išskirtinumą pateisinančius aspektus.⁶¹ Čia atmintis dažnai nėra fragmentiška ir įvairi, bet homogenizuota, emociškai angažuota, pasižymi entuziastingumo, heroizmo požymiais.⁶² Praeitis tokiu būdu yra *įveiksinama*, suaktualinama, o būtent per naratyvą, orientuotą į ilgalaikę perspektyvą, materialius simbolius bei dalyvaujamuosius ritualus (šventės, įvairūs minėjimai) kultūrinė atmintis yra stabilizuojama ir gali perlipti kartos barjerą, būti perduodama iš kartos į kartą.⁶³

Nenuostabu, atmintis, o kartu ir naratyvai, yra betarpiškai susiję su tauta kaip socialine grupe, nes anot A. Smith, pasitelkiant mitus, atmintį, tradicijos elementus kiekviena grupė konstruoja tautinę tapatybę.⁶⁴ Taigi, tautos atminties *įveiksinimas*, suaktualinimas per naratyvus rodo, kaip tauta interpretuoja savo praeitį, kur sudeda akcentus, kas svarbu, kas nesvarbu, ką pasirenkama atsiminti ir užmiršti bei kokie

⁵⁷ Aleida Assmann, p. 42.

⁵⁸ Autorė išskiria politinę ir kultūrinę atmintis, tačiau pastarosios iš esmės sutampa su J.Assmann apibūdinta kultūrine atmintimi, todėl atsižvelgiant į šio darbo apimtį į smulkesnį kultūrinės atminties skirstymą gilinamasi nebus.

⁵⁹ Aleida Assmann, p. 47.

⁶⁰ Ten pat, p. 37-38.

⁶¹ Tomas Statkevičius, 141.

⁶² Aleida Assmann, p. 43

⁶³ Ten pat, p. 43

⁶⁴ Anthony D. Smith, "Myths and Memories of the Nation", Oxford, Oxford University Press, 1999, p. 9.

santykiai kuriami su kitomis grupėmis. Tai, kokia praeitis, koks paveldas, kokios vertybės išryškėja tautiniuose naratyvuose, nurodo į visuomenėje vyraujančias tendencijas.

1.3. Atmintis vs. istorija

Kalbant apie istorijos ir atminties santykį, jei tam tikros grupės istorija yra orientuota į praeitį, tai tyrinėjant kolektyvinę atmintį turima omenyje praeities pozicionavimas dabartyje, praeitis kaip tęstinis procesas, jos ryšys su dabartimi.⁶⁵ Taigi, kolektyvinė atmintis šia prasme yra istorijos *sudabartinimas*. Taip pat svarbu paminėti, jog atmintis apjungia vieną tam tikrą bendruomenę, tačiau iš prigimties yra daugialypė (gali būti daug veikėjų, kurių kiekvienas turi savo praeities viziją). Tuo tarpu istorija vienu metu priklauso visiems ir niekam, kas leidžia reikšti pretenziją į universalų autoritetą, objektyvumo siekį.⁶⁶ Pereinant nuo istorijos iki atminties kiekviena socialinė grupė iš naujo apibrėžia savo tapatybę, atgaivindama savo istoriją. Taigi, užduotis prisiminti kiekvieną tam tikrą prasme paverčia istoriku.⁶⁷ Kadangi pasaulis yra nuolat intensyviai permąstomas tekstais ir vaizdiniais, tai, savo ruožtu, veikia tiek individualią, kolektyvinę atmintį, tiek istorikus - netgi imta abejoti istorikų kaip vienintelių objektyvios tiesos kūrėjų vaidmeniu. Atminties studijų lauke bei visuomenėje gali kilti ginčų dėl to, kaip socialinė grupė mano, kad atsimena praeitį, ir objektyvesnio istorijos vaizdavimo. Istorikai ir tam tikra bendruomenė gali nesutarti, kaip vertinti praeitį - tai kaip pastaroji *jaučia* praeities patirtis, išgyvena prisiminimus, šiai gali būti daug svarbiau nei kas iš tikrųjų nutiko.⁶⁸ Iš tiesų, anot P. Norra, atmintis yra susijusi su emocijomis ir yra linkusi talpinti tik tuos faktus, kurie jai tinka.⁶⁹ Nesutarimai dėl istorijos ypač būdingi marginalizuotoms visuomenės grupėms santykiyje su visuomenės dauguma.⁷⁰ Taigi, nepaisant to, jog, iš pirmo žvilgsnio, istorija ir atmintis yra labai susijusios, ar kyla viena iš kitos, jas jungia problemiškas santykis, kurio centre tiesos, objektyvumo klausimas.

Taip pat reikia turėti omenyje, kad kolektyvinės atminties turinys, jos organizavimo būdai, medijos bei institucijos kiekvienoje bendruomenėje gali skirtis, o pats visuomenės žiūrėjimas į savo istoriją, praeitį,

⁶⁵ Graham Black, p. 421.

⁶⁶ Pierre Nora, „Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire“, Representations, Special Issue: Memory and Counter-Memory, 26, 1989, p. 9.

⁶⁷ Ten pat, p. 15.

⁶⁸ Graham Black, p. 424

⁶⁹ Pierre Nora, p. 8.

⁷⁰ Graham Black, p. 424.

savęs atsiminimas, savo ruožtu, įveda dar vieną dėmenį (šalia atminties, socialinės grupės, kultūros).⁷¹ Anot A. Assmann, kultūrinės atminties tyrimai aiškinasi kaip atsiminimai yra konstruojami, inscenizuojami (angl. *staged*), naudojami, kaip jais piktnaudžiaujama politinių veiksnių ir grupių identiteto kontekste.⁷² Iš tikrųjų, atmintimi gali būti manipuluojama žiniasklaidos, rinkodaros tikslais ar pagal konkrečių grupių reikalavimus.⁷³ Kyla klausimas, kas tokiomis aplinkybėmis turi įgaliojimus, teisę redaguoti, pataisyti, valdyti atminties turinį?

2. Muziejus kaip prasmų konstravimo vieta

Atminties vietos sąvoką (*Les lieux de mémoire*) 1980 m. įvedė prancūzų istorikas P. Nora, norėdamas apibrėžti simbolines vietas, kurios susijusios su tauta bei kelia jai bendras asociacijas. Šios vietos yra reikalingos, nes nėra savaiminės, spontaniškos atminties, veikla atminties lauke nevyksta natūraliai, todėl reikia sąmoningai kurti atminties vietas ir tuo palaikyti bei išsaugoti istoriją, grupės tapatybę.⁷⁴ Tokiomis vietomis yra laikomos istorinės knygos, svarbūs istoriniai įvykiai, įvairios sukaktys, šventės, muziejai, bibliotekos, archyvai, paminklai, kapinės. Atminties vieta vienu metu turi pasižymėti materialumu, simboliškumu ir funkcionalumu. Net akivaizdžiai funkcionali ir materiali lokacija, tokia kaip archyvas, tampa atminties vieta tik tuo atveju, jei vaizduotė jai *prilipdo* simbolinę reikšmę.⁷⁵

Kaip jau matyti, muziejus yra viena iš atminties saugojimo ir palaikymo institucijų - atminties vieta. Dažniausiai muziejus yra laikomas kilnojamojo materialaus paveldo saugykla ir yra dedamas į vieną stalčių su archyvais bei bibliotekomis. Visgi, muziejus išsiskiria iš pastarųjų, nes telkia autentiškus ir originalius tikrovę liudijančius objektus (artefaktus ir gamtos objektus), o, štai, bibliotekos ir archyvai kaupia dokumentuose paskelbtą informaciją, raštiškas žinias (mentefaktus). Dar daugiau, muziejus per savo unikalų pirminį metodą - parodą - siekia savo pirminio tikslo - mentalinio patyrimo.⁷⁶ Tai reiškia, kad

⁷¹ Jan Assmann, p. 132-133.

⁷² Aleida Assmann, p. 42-43

⁷³ Ten pat, p. 37-38.

⁷⁴ Pierre Nora, p. 12.

⁷⁵ Ten pat, p. 18-22.

⁷⁶ Friedrich Waidacher, "Bendrosios muzeologijos metmenys", Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2007, p. 216.

aptariamoji institucija nėra neutrali erdvė, kuri viso labo pateikia eksponatus ir jų aprašymus. Mentalinis muziejaus sukeltas patyrimas iš tiesų yra itin individualus ir sudėtingas procesas - prasmės kūrimas, kuriam įtaką daro įvairūs nuolat kintantys veiksniai. Prasmė, naratyvas čia perteikiamas matomais ženklais - kalba, vaizdiniais ir garsiniais elementais per objektus bei jų atrinkimą, išdėstymą erdvėje, pabrėžimą, kartojimą, atskyrimą ir t.t.⁷⁷ Dėl perteikiamos prasmės poveikimo, muziejus dažnai vertinamas kaip edukacinė įstaiga: per sąveiką su ekspozicijomis, patirtis sukeltas jų (mentalius patyrimus), lankytojai papildo savo žinias, konstruoja savo pačių praeities suvokimą, „istorinį jausmą“.⁷⁸ JAV menininkas H. Haacke netgi yra pavadinęs muziejų „sąmonės vadybininku“.⁷⁹ Visgi, apie ekspozicijų įtaką, poveikumą žmogui negalime kalbėti be tam tikrų išlygų. Muziejaus lankytojai yra aktyvūs jo kuriamo turinio *vartotojai*, prasmės kūrėjai, generuojantys asmeniškus pasakojimus, naratyvus.⁸⁰ Muziejuje pateikta aiškinamoji medžiaga (angl. *interpretive material*) nebūtinai suteikia objektui visapusišką prasmę ir užtikrina, kad lankytojas suvoks eksponatą vienaip ar kitaip, tačiau vis vien padeda nukreipti ir formuoti lankytojo interpretaciją ar bent jau atsispirti nuo jos ieškant savojo santykio. Taip pat reikėtų pripažinti, kad lankytojų poveikumas parodos turiniui priklauso nuo asmens kritinio mąstymo įgūdžių, motyvacijos bei nuo to, koku tikslu šis atvyko į muziejų (pavyzdžiui, dėl pramogos, dėl edukacinių ar estetinių priežasčių ir pan.)⁸¹ Iš esmės, įstaigų, kurios yra susijusios su komunikacija, kontekste, muziejų komunikavimas išsiskiria unikaliu metodu perteikti prasmę - paroda ir jos sukeliama mentaliniu patyrimu, poveikumu, bei dviapuse (grįžtamu) ryšiu tarp ekspozicijos ir lankytojų. Taip pat negalime būti tikri, kaip lankytojas suvoks pateiktą medžiagą parodoje, tačiau muziejaus kuriamas turinys vis vien yra svarbus atsispirties taškas individualiai interpretacijai.

Kalbant apie muziejaus ir istorijos santykį, dėl tokių komunikacijos formų kaip ekspozicijos, muziejai ne tik rodo tam tikrus objektus, bet tampa praeities, istorijos reprezentavimo institucijomis (šalia istorinio romano, televizijos laidos, istoriografijos ir pan.)⁸² Iš esmės, muziejai pakyla aukščiau paprasčiausio

⁷⁷ Friedrich Waidacher, p. 190-193.

⁷⁸ Graham Black, p. 415-416.

⁷⁹ Odeta Žukauskienė, „Muziejų kultūra: kintantys diskursai ir institucinė kritika“ Kn. Lietuvos kultūros tyrimai 2: Muziejai, paveldas, vertybės, Rita Repšienė (sud.), Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012, p. 19.

⁸⁰ Shawn Rowe, James Wertsch and Tatyana Y. Kosyaeva, „Linking Little Narratives to Big Ones: Narrative and Public Memory in History Museums.“, *Culture & Psychology*, 8(1), 2002, p. 104.

⁸¹ Evan P. Taylor, „Museums Narrating the Nation: Case Studies from Greece and Bosnia-Herzegovina“ *Totem: The University of Western Ontario Journal of Anthropology*: 20(1), 2012, p. 4.

⁸² Rūta Šermukšnytė, p. 148-149.

pavienių objektų kaupimo ir saugojimo - pastarieji yra susiejami į tam tikras visumas, kurios per naująją (muziejuje sukurta) tikrovę perteikia tam tikros ankstesnės tikrovės vaizdinį.⁸³ Šios visumos yra pristatomos pasitelkus tam tikrus prasmingus pasakojimus (naratyvus) sutelkiant visus ekspozicijos elementus.⁸⁴ Galų gale, nenuostabu, muziejus tai vieta, kurioje susitinka kultūra, istorija ir atmintis⁸⁵, ir būtent per eksponatų interpretavimą muziejus yra įgalinamas kurti, konstruoti tapatybes.⁸⁶ Taigi, dėl galimybės reprezentuoti, edukuoti (paveikti) lankytojus, interpretuoti praeitį muziejus yra laikomas aktyvia prasių, kolektyvinės atminties konstravimo vieta.

3. Muziejus ir galia

Adresuojant klausimą, iškeltą skyrelio, skirto kolektyvinei atminčiai, pabaigoje, kas turi įgaliojimą kurti, redaguoti kolektyvinę atmintį, susiduriame su antru istorijos politiką veikiančiu veiksmu - politine galia.

Mažstant apie muziejaus visuomeninį vaidmenį, omenyje reikia turėti muziejaus idėją istorinės raidos perspektyvoje. Šios institucijos ištakas galima fiksuoti apšvietos epochoje ir traktuoti ją kaip modernybės produktą. Prancūzų filosofo M. Foucault idėjas, jog modernių laikų institucijos yra sukurtos norint disciplinuoti visuomenę, įgalinti visuotinę kontrolę (ir savikontrolę), muziejui pritaikė sociologas T. Bennet. Anot jo, modernus muziejus susiformavo XVIII amžiaus pabaigoje - XIX a. viduryje ir tapo viena iš disciplinuojančių institucijų, užsiimančių piliečių ir jų pasaulėžiūros formavimu. Jis turėjo civilizuoti, moralizuoti neapsišvietusius darbininkų ir vidurinėsios klasės sluoksnius ir sukurti save reguliuojančią visuomenę. Net muziejų vieta - dažniausiai miesto centre - įkūnijo bei pavertė materialia simbolinę galią persmelkiančią šią instituciją.⁸⁷ Nenuostabu, muziejus⁸⁸, atliekantis tokį visuomeninį vaidmenį, įsipynė į bendrą valstybės ideologinę sistemą ir tarnavo imperialistiniams, nacionaliniams valstybių siekiams.

⁸³ Friedrich Waidacher, p. 217.

⁸⁴ Rūta Šermukšnytė, p. 156.

⁸⁵ Graham Black, p. 417.

⁸⁶ Ten pat, p. 415-418.

⁸⁷ Tony Bennett, "The Birth of the Museum: History, Theory, Politics", Routledge, London and New York, 1995, p. 59-89.

⁸⁸ Muziejų lauke aptinkami tiek nacionaliniai, tiek privatūs muziejai, kurių tikslai, pateikiamas turinys, savo ruožtu, gali skirtis. Šiame darbe dėmesys kreipiamas į nacionalinius muziejus, kurie teisiniais, finansavimo ryšiais yra labiausiai susiję su valstybe, ją reprezentuoja.

Imperialistiniai motyvai buvo išpildomi kolonialistiniuose muziejuose, įvairiose parodose, neaplenkiant išankstinio nusistatymo dėl rasės, klasės ir lyties aspektų.⁸⁹ Muziejai atliko (ar neretai atlieka) panašią funkciją kaip ir mokyklos, bibliotekos - pristato tam tikrą istorijos versiją⁹⁰, institucionalizuoja tam tikros formos žinias (angl. *knowledge*).⁹¹ Daugelyje šalių nacionaliniai muziejai yra linkę vykdyti projektus, kurie prisideda prie nacionalinio intereso tvirtinimo, įteisinimo bei bet kokios politinės valdžios konfigūracijos pavertimo natūralia, jos natūralizavimo.⁹² Taip pat, anot jau minėto JAV menininko H. Haacke, viskas - muziejaus erdvės, ekspozicijų formos, eksponatų antraštės, užrašai prie kūrinių, parodų struktūra, netgi kvietimai į ekspozicijas pasižymi ideologinės įtaigos veiksniais, nepaisant visuomenėje egzistuojančio mito, jog muziejus yra neutralus darinys.⁹³ Taigi, nacionalinių muziejų veikla priklauso nuo vyraujančių mąstymo schemų, istorinės kultūros, politikos aktualijų, ideologijos. Tačiau ji ne tik priklauso, bet ir padeda vyraujančias nuostatas įtvirtinti - dalyvauja galios ir kontrolės mechanizmuose kaip disciplinuojanti institucija.

Ieškant muziejų ir galios, politikos santykio, svarbu nustatyti, kieno kultūrinės nuostatos persmelkia instituciją. Tradiciškai muziejuose pristatomi naratyvai buvo (ar neretai yra) nuleidžiami iš mažos visuomenės dalies/grupės⁹⁴ ar valstybės elito pozicijų.⁹⁵ Elitas Europoje, steigiant nacionalinius muziejus, dažniausiai apima tokias grupes kaip valstybės pareigūnai, liberalūs aristokratai, akademikai⁹⁶, taigi, elitas šiame kontekste gali būti tiek politinis, tiek intelektualinis, kultūrinis, būti sudarytas iš tiesiog turtingų, įtakingų žmonių sluoksnio atstovų, ar turėti įvairių minėtų visuomenės dėmenų narių vienu metu. Visgi, Europoje, antroje XX a. pusėje, valstybės pradėjo dominuoti muziejų steigimo aspektu, o net ir privačios iniciatyvos steigiant muziejų, idėjų prasme, neretai linkusios sutapti su valstybėje dominuojančiu diskursu.

⁹⁷ Tarsi nenuostabu, materialūs objektai turi didesnę tikimybę išlikti, būti išsaugomi, jei jie susiję su turtingesnėmis visuomenės grupėmis. Tokių objektų saugojimas ir reprezentavimas muziejuose siejamas

⁸⁹ Jan Nederveen Pieterse, p. 4.

⁹⁰ Ten pat, p. 12

⁹¹ Patricia Davison, p. 204.

⁹² Ten pat, p. 204.

⁹³ Odeta Žukauskienė, p. 19.

⁹⁴ Sotiria Grek, "Museums and Critical Discourse Analysis: Disentangling Exhibition Narratives", Kn. Thao Lê (sud.), *Proceedings of the International Conference on Critical Discourse Analysis: Theory into Research*, Hobart, 2006, p. 220.

⁹⁵ Graham Black, p. 421.

⁹⁶ Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, p. 8.

⁹⁷ Ten pat, p. 8.

su visuomenės valdančiųjų organų prioritetais ir skoniu.⁹⁸ A. Assmann, tuo tarpu, atkreipė dėmesį į tai, kas formuoja kolektyvinę atmintį: individuali, komunikatyvi ir socialinė atmintys (pasižymi labiau įkūnyta būseną, neapibrėžtumu) kyla iš visuomenės apačios, o kultūrinė atmintis (būtent šiuo atminties tipu tradiciškai operuoja muziejai) yra nuleidžiama iš viršaus.⁹⁹ Taigi, tradicinė muziejų užduotis - įtvirtinti istorijos naratyvą, orientuotą į visuomenės elito veiklą, reprezentuoti grupių, kurių atstovavimo formos tradiciškai dominavo visuomenėje, interesus (šiais laikais paminėtini ir verslo interesai).

Muziejus gali būti laikomas kultūros politikos vieta, nes čia susiduria dominuojanti ir pavaldi kultūros, nuolat *prisimenamos*, *užmiršamos*, ištrinamos istorijos detalės, marginalizuojami įvairūs istorijos elementai, o kiti, atvirkščiai, išryškinami.¹⁰⁰ Per pasirinkimą, ką eksponuoti, muziejai netgi apibrėžia, kas yra ir kas nėra istorija.¹⁰¹ Maža to, muziejai gali manipuliuoti žiniomis, aiškindami ir perduodami jas apibrėžti jų santykinę svarbą ir autoritetą.¹⁰² Tiesa ir žinios, istorijos suvokimas visuomenėje gali kisti ir šiuo atveju muziejaus eksponatus galima laikyti politiniais tektais. Tai reiškia, kad artefaktai gali būti interpretuojami kaip *priešpriešinė atmintis* (angl. *counter-memory*), kai dabartinės tiesos ir teisingumo sąvokos, kaip specifinių istorinių procesų produktai, yra permąstomi ir ginčijami dėl pasikeitusio ryšio su praeitimi. Jei muziejaus artefaktus interpretuojame kaip politinius tekstus, jų skaitymas visada reikalauja nustatyti bei permąstyti sąsają tarp kultūros ir valdžios.¹⁰³ Taigi, muziejuose, kurie egzistuoja įtampoje tarp pavaldžios ir dominuojančios kultūros, per ekspozicijas yra apibrėžiama, kas, kokie elementai paverčiami kolektyvinės (kultūrinės) atminties dalimi ir, savo ruožtu, tai pateikiama lankytojams, formuojama jų sampratą apie socialinės grupės ar grupių istoriją.

Rūta Šermukšnytė pasinaudojama muzeologo Tomislav Šola muziejų skirstymu, aptartame kontekste, išskiria **tradicinio muziejaus** sąvoką. Įvardinant bruožus aktualius šiam darbui, tai - konformistinė, formali, autoritetinė įstaiga, dėmesį sutelkianti ties praeitimi, prisitaikanti prie esamų normų, vertybių, pažiūrų, pasižyminti ne daugiasluoksniu, o dažnai *supaprastintu*, oficialiu, vyraujančiu (dominuojančiu) pasakojimu. Pastarasis dažniausiai įvardijamas kaip iš elito pozicijų *nuleistas* oficialus etnocentris

⁹⁸ Graham Black, p. 421.

⁹⁹ Aleida Assmann, p. 42.

¹⁰⁰ Carmel Borg, Bernard Cauchi and Peter Mayo, "Museums' education and cultural contestation: the case of the Malta Maritime Museum", *Journal of Mediterranean Studies*, 13(1), 2003, p. 16.

¹⁰¹ Graham Black, p. 415.

¹⁰² Ten pat, p. 421.

¹⁰³ Carmel Borg, Bernard Cauchi and Peter Mayo, 16-17.

naratyvas.¹⁰⁴ **Etnocentriškumas** - viena iš pasaulio interpretacijos ir savivokos praktiku, kurioje iškeliamas socialinio darinio vientisumas, o priklausomybė šiam socialiniam dariniui susiejama su tariamai objektyviais, natūraliais kriterijais.¹⁰⁵ Šio darbo kontekste etnocentriškumas suprantamas kaip istorijos matymo būdas, kai ši suvokiama kaip vienos etninės grupės veiklos rezultatas. Taip pat oficialus pasakojimas realybę transformuoja į idealų, o ne sudėtingą, dviprasmišką tikrovės vaizdinį bei praeitį vaizduoja, remiantis abstrakčiu pagrindu, kaip nesenstančią, per amžius gyvuojančią (angl. *timelessness*) ir sakralią,¹⁰⁶ bei neretai susilaukia kritikos dėl koncentracijos tik ties politine istorija.¹⁰⁷ Tradiciniam nacionaliniam muziejui būdingas pirmojo asmens pasakojimo nebuvimas, naratyvas pateikiamas trečiuoju asmeniu, kuris suvokiamas kaip pačios institucijos, atstovaujančios valstybę, balsas.¹⁰⁸

Kalbant apie muziejaus ir valstybės galios, išreikštos per elitą, santykį, valstybės šias institucijas pasitelkia kaip įrankį siekiant reprezentuoti save *sau pačioms* ir kitiems¹⁰⁹, norint vizualizuoti, *iškomunikuoti* bei tam tikra prasme paversti tautiškumo, valstybingumo reikšmes gyvomis ir matomomis.¹¹⁰ Šiame kontekste muziejus, tauta ir valstybė yra visuomet veikiami paralelinių ryšių.¹¹¹ Kalbant apie tai, kaip valstybė reguliuoja muziejų veiklą, nacionaliniai muziejai yra prižiūrimi bei kontroliuojami pasitelkiant įstatymus, teisės aktus bei finansavimą kaip reguliavimo įrankį.¹¹² Daugelyje Europos šalių nacionaliniai muziejai daugiau mažiau visiškai priklauso nuo valstybės politikos per įvairių šalies komisijų reguliavimus, kolekcionavimo pasirinkimų kontrolę, cenzūros formas ar net nacionalinio ideologinio stiliaus apibrėžimą.¹¹³ Taigi, valstybės galia, išreikšta per visuomenės elitą, persmelkia nacionalinius muziejus kaip institucijas. Tuo pat metu muziejus kaip veikėjas gali padėti valstybei įtvirtinti, įrodyti savo galią.

¹⁰⁴ Rūta Šermukšnytė, p. 150-153.

¹⁰⁵ Jörn Rusen, "Tarpkultūrinė komunikacija. Etnocentrizmo iššūkiai ir kultūros mokslų atsakymas." Kn. *J. Rüsen. Istorika. Istorikos darbų rinktinė*. Z. Norkus (sud.), Vilnius, 2007, p. 264.

¹⁰⁶ John Bodnar, "Remaking America: Public memory, commemoration, and patriotism in the twentieth century", Princeton University Press: Princeton, NJ, 1992, p. 14-15.

¹⁰⁷ Aro Velvet, p. 198.

¹⁰⁸ Felicity Bodenstein, Dominique Poulot, "Introduction" Kn. *Great Narratives of the Past Traditions and Revisions in National Museums*. D. Poulot, F. Bodenstein & J. M. L. Guira (sud.), Linköping, Sweden, 2012, p. 16.

¹⁰⁹ Patricia Davison, p. 204.

¹¹⁰ Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, p. 9.

¹¹¹ Ten pat, p. 5.

¹¹² Ten pat, p. 5.

¹¹³ Dominique Poulot, "Preface. Uses of the Past – Historical Narratives and the Museum" Kn. *Great Narratives of the Past Traditions and Revisions in National Museums*. D. Poulot, F. Bodenstein & J. M. L. Guira (sud.), Linköping, Sweden, 2012, p. 6.

Nenuostabu, muziejai - svarbi institucija besikuriančioms, jaunoms tautoms bei konkuruojančioms valstybėms, nes stiprina nacionalinį identitetą, atmintį, įtvirtina valstybės galią bei netgi pateisina vienokią ar kitokią valstybės politiką.¹¹⁴ Tuo pat metu, struktūruotos kolekcijos muziejuose perteikia tai, kaip kolekcionuotojas suvokia realybę¹¹⁵, tai suteikia žinių apie tai, kaip valstybė, tauta suvokia save, kokioms tapatybinėms reikšmėms teikia pirmenybę. Taigi, Baltijos šalių, sąlyginai jaunų, pokomunistinių valstybių kontekste, muziejai, juose pristatomi istoriniai naratyvai, vaidina itin svarbų vaidmenį.

4. Kritika tradiciniam muziejui

Humanitarinių ir socialinių mokslų srityse apie 1970 metus išskyla naujoji muzeologija, pradėjusi kritikuoti bei dekonstruoti modernybėje įsigalėjusių kolonijinių ir imperinių idėjų įtaką muziejui.¹¹⁶ Postmodernizmas, globalizacija, postkolonializmas paskatino permąstyti muziejų parodų turinį, strategijas.¹¹⁷ Globalizacija metė iššūkį dar nuo Apšvietos įsigalėjusioms idėjoms ir praplėtė identiteto rėmus: imta kalbėti apie tapatybinį įvairumą ir socialinio subjekto decentralizaciją.¹¹⁸ O naujojo diskurso šerdyje - visuotinės žmogaus teisės ir pilietinis dalyvavimas (angl. *civic participation*), kai praeities heterogeniškumas skatinamas naudoti siekiant parodyti pliuralizmą ir toleranciją.¹¹⁹ Dėl savo kilmės iš Apšvietos tradicijos muziejus dažniausiai siejamas su vieno nacionalinio identiteto išraiška. Tačiau vienoje valstybėje gali egzistuoti kelios tautinės tapatybės, o net ir tautos retai būna vienalytės ir statiškos.¹²⁰ Tuo pat metu šiame kontekste kalbama ne vien apie tautines dimensijas, atkreipiamas dėmesys į anksčiau muziejuje pakankamai nereprezentuotas socialines grupes (pavyzdžiui, moteris, vaikus, imigrantus ir pan.) ar, apskritai, kasdienybės istoriją (šalia ar vietoje muziejuose dažnai dominuojančios politinės istorijos). Taigi, čia susiduriame su problema: tradiciniai muziejai pristato naratyvais išreikštą kolektyvinę atmintį, o ši, iš tikrųjų, reprezentuoja tik vieną socialinę grupę (o galbūt ir jos tik dalį) iš

¹¹⁴ Odeta Žukauskienė, p. 16.

¹¹⁵ Duncan F. Cameron, p. 15.

¹¹⁶ Odeta Žukauskienė, p. 14.

¹¹⁷ Jan Nederveen Pieterse, p. 6.

¹¹⁸ Ten pat, p. 6.

¹¹⁹ Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, p. 17.

¹²⁰ Evan P. Taylor, p. 5.

daugelio esančių kolektyve. P. Davison siūlo tokius muziejus tiksliau apibūdinti selektyvios atminties, o ne kolektyvinės atminties institucijomis.¹²¹

Iš esmės, kritika tradicinėms muziejų praktikoms atvėrė vartus pliuralizmo principui, įvairialypei perspektyvai muziejų lauke, remiantis tuo, kad dabartis yra visų, o ne tik mažos visuomenės dalies, valstybės elito, veiklos rezultatas. Įvairialypė perspektyva tampa vis aktualesnė, nes Vakarų visuomenės vis labiau pasižymi daugiakultūriškumu.¹²² Šiuo terminu nusakoma tam tikro pobūdžio sąveika tarp skirtingų etninių bei kultūrinių grupių, kuri remiasi bendrumo kūrimo ir tolerancijos principais.¹²³ Naujosios įvairialypės perspektyvos reprezentavimas taip pat siejamas su demokratijos kokybe: muziejai turėtų būti pasiruošę nuolat keistis, būti atviri, ginčas ir diskusija čia turėtų būti vienas iš centrinių elementų - tai galėtų būti muziejaus demokratinio atsinaujinimo ženklas (kas yra būdinga visoms demokratinėms institucijoms).¹²⁴ Iš muziejaus, kaip politinės institucijos, galima reikalauti to paties kaip iš valstybės valdžios institucijų ar, pavyzdžiui, mokyklų, ypač turint omenyje, kad, kaip jau minėta, naratyvai pristatomi muziejuose gali turėti įtakos tvirtesnei visuomenės demokratizacijai, socialinei sanglaudai, turint galvoje, kad įvairios visuomenės grupės turėtų būti matomos ir vienu ar kitu būdu atstovaujamos valstybėje.¹²⁵ Jau po Antrojo pasaulinio karo atsiranda idėja, kad muziejus turi tarnauti visuomenei, atsižvelgti į rinkos poreikius - reikėtų *atsiklausti* piliečių, ko jie nori, kas jiems įdomu. Kalbant apie šiuolaikinį muziejų ypač svarbus *poprastų* žmonių vaidmuo - vadinamasis dalyvaujамasis muziejus (angl. *participatory museum*), siekia, jog kuratorius atliktų tik moderatoriaus vaidmenį, o patį produktą (ekspozicijų turinį) kurtų patys žmonės, bendruomenė.¹²⁶ Muziejų ekspozicijos turėtų būti *žmonių, piliečių* ekspozicijos, reikšmingos ir kurtos jiems bei apie juos.¹²⁷ Anot muzeologo F. Waidacher

¹²¹ Patricia Davison, p. 186.

¹²² Graham Black, p. 421-422.

¹²³ Nye Malory "The Challenges of Multiculturalism", *Culture and Religion: An Interdisciplinary Journal* 8(2), 2007, p. 110-113.

¹²⁴ Carmel Borg, Bernard Cauchi and Peter Mayo, p. 16.

¹²⁵ Aro Velvet, p. 206-207.

¹²⁶ Rimvydas Laužikas, "Apie paveldo komunikaciją, arba XXI a. muziejų. Pokalbis su Vilniaus universiteto Muzeologijos katedros vedėju Rimvydu Laužiku.", Kalbino Saulė Matulevičienė, *LIAUDIES KULTŪRA*, 2(167), 2016, p. 1.

¹²⁷ Duncan F. Cameron, p. 16.

muziejai kaip prasmų kūrimo vieta privalo reaguoti į nuolat kintančias visuomenės kultūrinės tendencijas¹²⁸ ir prireikus persitvarkyti.¹²⁹

Pliuralizmo idėjos taip pat skatina iš naujo permąstyti muziejų konstruojamą kolektyvinę atmintį. Anksčiau valstybės dominuojanti grupė galėjo apibrėžti bendruomenės ar tautos kolektyvinę atmintį, o mažumų grupės turėjo arba ją priimti arba būti marginalizuotos, pasitraukti (ar būti patraukiamos) už grupės atminties lauko ribų. Šiandien vis daugiau kalbama apie tai, jog bet kuris kolektyvas yra heterogeniškas¹³⁰, o tai skatina kurti naują santykį su atmintimi ar iš naujo ją konstruoti. Anot I. Kaplan, muziejai dabar turi nuspręsti ar atstovaus vienai grupei ar reprezentuos kelias, gal net konkuruojančias grupes. Mažumų grupės gali norėti reprezentuoti save muziejuose, parodyti savo alternatyvius pasakojimus, kad galėtų įgyti pripažinimą ir galėtų įtvirtinti savo pasakojimą.¹³¹ Kaip jau minėta ankstesniuose skyriuose, kolektyvinė atmintis priklauso nuo visuomenėje vyraujančių idėjų, ideologijos. Atrodo, kad dabar galime užčiuopti procesą, kai vyraujančių *oficialių* idėjų plotmėje randasi minėti reiškiniai - postmodernizmas, globalizacija, daugiakultūriškumas bei visuomenės normos tampa vis labiau liberalios ir pliuralistiškos¹³², todėl, panašu, kultūrinė atmintis jau nebegali būti tik nuleidžiama tik iš *viršaus* ar reprezentuoti tik vieną dominuojančią grupę. Jei, anot A. Assmann, komunikatyvi ir socialinė atmintis kyla iš visuomenės apačios, o kultūrinė atmintis priklauso nuo valstybės elito, valdžios pozicijų, tai dabar, panašu, atsiranda stimulus į kultūrinės atminties erdvę skverbtis elementams kylantiems iš visuomenės apačios. Tai dar nereiškia, jog vyksta ar įvyko kolektyvinės atminties revoliucija ir ją vis sparčiau siekia formuoti patys piliečiai (šiam kontekste, visuomenės *apačios, masės*), veikiau, *valdžia*, elitas dabar, atrodo, turi ar yra skatinamas įsiklausyti į įvairius visuomenės sluoksnių, grupių balsus prieš pateikdamas istorinio naratyvo variantą, kuris kandidatuoja reprezentuoti kolektyvinę atmintį. Šioje vietoje gali atrodyti, jog muziejų ir kolektyvinės atminties lauke tam tikra prasme vyksta ar turėtų vykti išsivadavimas iš politinės, valstybės elitų įtakos, visgi, minėti reiškiniai gali būti suprasti ir kaip politinė

¹²⁸ Friedrich Waidacher, p. 217.

¹²⁹ Ten pat, 227.

¹³⁰ Graham Black, 422.

¹³¹ Kaplan, Flora Edouwaye S, "Making and Remaking National Identities. In A Companion to Museum Studies" Sharon Macdonald (sud.), p. 152-169, cituota iš Evan P. Taylor, "Museums Narrating the Nation: Case Studies from Greece and Bosnia-Herzegovina", 2012, p. 5.

¹³² Joachim Schwend, "The Museum — A Site of Memory in Consumer Cultures." Kn. S. Coelsch-Foisner, D. Brown (Sud.), *The Museal Turn*, Heidelberg, p. 19–33, cituota iš Olga Zabalueva, "Museology and Museum-making: Cultural Policies and Cultural Demands." *ICOFOM Study Series*, 46, 2018, p. 236.

pastanga sieti istoriją su masėmis. Reikia turėti omenyje, kad muziejai visuomet veikė kaip socialinės transformacijos bei socialinės atsakomybės kūrimo bei skatinimo institucijos.¹³³ Daugybė autorių kritikuoja disciplinuojantį XIX a. muziejų, ragina šiuolaikinių muziejų atsiriboti nuo tradicinių praktikų (iš esmės išlaisvinti muziejų nuo politinės įtakos, išreikštos per elitą, siekiančios reprezentuoti tik dominuojančias visuomenės grupes). Visgi, šiame kontekste galima išvelgti paralelių ir kalbant apie šiuolaikinių muziejų, kuris iš esmės taip pat užsiima visuomenę moralizuojančiais ir civilizuojančiais projektais, kurie sąlygojami laimečio politinių idėjų ir iš dalies primena XIX a. praktikas, nors žinoma, retorika keičiasi.¹³⁴ Anot F. Cameron, parodose dabar keliamos politinės ir neretai prieštaringos temos, kurios savo ruožtu, kuria moralines dilemas, formuoja priimtinas elgesio normas, moralės standartus (išryškėja teisingas ir nepriimtinas elgesys, idėjos) ir muziejų deklaruojama socialinė atsakomybė gali reikšti politinę poziciją.¹³⁵ Taigi, siekis istoriją sieti su *masėmis*, taip pat yra tam tikru laipsniu politizuotas ar gali būti suvoktas kaip politinė pastanga. Visgi, nepaisant to, galime fiksuoti siekį keisti retoriką, muziejuose reprezentuoti platesnę visuomenės dalį ar bent jau sudaryti dirvą patiems piliečiams įsitraukti į istorinio naratyvo kūrimą - net jei šiuolaikinis muziejus ir toliau, nors ir mažesniu laipsniu, vykdo disciplinuojančią funkciją, galime kalbėti apie siekį muziejus paversti aktyviais socialiniais veikėjais, siekiančias kurti dialogą visuomenėje.¹³⁶ Anksčiau minėta, jog *savęs atsiminimas* kolektyvinės atminties plotmėje yra vienas iš dėmenų šalia atminties, socialinės grupės ir kultūros. Atrodo, jog dabar stebimas būtent šio dėmens aktyvavimas, kai visuomenė (ar jos viršūnės) permašto įprastus istorijos reprezentavimo ypatumus. Taigi, kinta suvokimas, ką mes laikome kolektyvine atmintimi, koks jos turinys, kaip ji turėtų būti reprezentuojama muziejuose bei koks mūsų santykis su visuomene, kitomis socialinėmis grupėmis gyvenančiomis šalia.

Šiame kontekste R. Šermukšnytė, vėlgi, pasinaudojama T. Šola muziejų skirstymu, išskiria **naujojo, šiuolaikinio muziejaus** apibrėžimą. Iš esmės, tai - ne konformistinė institucija, nuolat siekianti atsinaujinimo, jai būdingas ne vienaliniškas, o daugiadimensinis praeities vaizdas, dėmesys telkiamas ne

¹³³ Fiona Cameron, "Moral lessons and reforming agendas: history museums, science museums, contentious topics and contemporary societies" Kn. Simon J. Knell et al (sud.), *Museum Revolutions: How Museums Change and are Changed*, JAV, Kanada, 2007, p. 330-336.

¹³⁴ Ten pat, p. 330-336.

¹³⁵ Ten pat, p. 330-336.

¹³⁶ Olga Zabalueva, "Museology and Museum-making: Cultural Policies and Cultural Demands." *ICOFOM Study Series*, 46, 2018, p. 232.

vien į praeitį, bet ir į dabartį. Čia turėtų būti atsisakoma oficialios, vyraujančios istorijos sampratos, visuotinai paplitusių tiesų (mitų), įtraukiamos įvairios visuomenės grupės. Muziejai turėtų pristatyti alternatyvias istorijas - kasdienybės istoriją, marginalias istorijas, reikėtų kreipti dėmesį į socialinės istorijos aspektus, nevyraujančias, nedominuojančias visuomenės dalis (pavyzdžiui, etninių mažumų, moterų, vaikų istorija).¹³⁷ Iš esmės, tradicinio muziejaus kritikos kontekste atsiskleidžia įvairialypė perspektyva (kaip priešingybė etnocentriškumui), kuri nurodo į daugiadimensiškumą muziejiniame prasių kūrime. Remiantis dar 1989 metais ICOM generalinėje asamblėjoje plataus pripažinimo sulaukusia N. Postman kalba, naujasis muziejus reprezentuoja alternatyvias pažiūras, skatina kritinį dialogą, atkreipia dėmesį į tai, ką sunku ir net skaudu suvokti.¹³⁸

Anot G. Black, jei muziejai nori užtikrinti, kad anksčiau negirdėti visuomenės dėmenys būtų reprezentuojami istoriniuose naratyvuose, reikėtų siekti naudoti daugiau archyvinės medžiagos, fotografijų, filmų, sakytinės istorijos, realių žmonių prisiminimų, pasakoti *mažas* istorijas (*angl. little histories*), atspindinčias tiek individualius, tiek bendruomenės prisiminimus - taip kuriama tiesioginė gija tarp *išgyventos* (*angl. lived*) praeities ir dabarties.¹³⁹ Per prisiminimus, sakytinę istoriją (pirmas asmuo) perduodamos asmeninės istorijos leidžia muziejaus lankytojui susitapatinti su kalbančiuoju ir to pagalba naratyvas įgyja pagrįstumo, priartėja prie individo lygmens¹⁴⁰ bei tenkina muziejaus kaip piliečių balsą perduodančios institucijos sąlygą. Taip pat, siekiant formuoti įvairialypį naratyvą, skatinama kurti tarpinstitucines partnerystes, dirbti komandinio darbo principu, į ekspozicijų kūrimo procesą įtraukti įvairių institucijų ir sričių specialistus (ne tik to paties muziejaus darbuotojus) ir pačius piliečius.¹⁴¹

E. Rindzevičiūtė, turint omenyje muziejų tyrimus, skatina atsižvelgti ne tik į politinio, valdančiojo elito įtaką ekspozicijoms.¹⁴² Nors muziejai pasižymi hierarchinio veikimo modelio bruožais, jie yra sudėtingi vertybių tinklai, kuriuose veikia ir kuria heterogeniški veikėjai.¹⁴³ Svarbu išskirti muziejų darbuotojų, kuratorių, kviestinių bei vidinių ekspertų rolę (gali būti įvardinama kaip kultūrinis, intelektualinis elitas)

¹³⁷ Rūta Šermukšnytė, p. 150-151.

¹³⁸ Friedrich Waidacher, 494-495.

¹³⁹ Graham Black, p. 421.

¹⁴⁰ Shawn Rowe, James Wertsch and Tatyana Y. Kosyaeva, p. 103.

¹⁴¹ Gail Anderson, *Museum Mission Statements: Building a Distinct Identity*. American Association of Museums: Washington DC, 1998, p. 21.

¹⁴² Eglė Rindzevičiūtė, "Boundary objects of Communism. Assembling the Soviet past in Lithuanian museums", p. 283.

¹⁴³ Fiona Cameron, p. 336.

ekspozicijų formavimo, taigi, indėlio į atminties konstravimą, aspektu, nes šie, priimdami sprendimus dėl kolekcionavimo politikos, nustato reikšmingumo kriterijus, apibrėžia kultūros hierarchijas.¹⁴⁴ Taip pat muziejų lauke šių institucijų steigimo bei ekspozicijų formavimo aspektu paminėtini ir verslininkai (pavyzdžiui, Grūto parko atvejis).¹⁴⁵ Atrodo, atminties ir nacionalinių muziejų lauke svarbiausi veikėjai yra valstybė (aptarta anksčiau), muziejų darbuotojai, kuratoriai - kultūrinis elitas (pats muziejus, jo vidinė politika) bei patys piliečiai (aptarta anksčiau) - būtent santykis tarp jų ir kiekvieno veikėjo indėlis į per ekspozicijas kuriamą atmintį yra svarbus aspektas siekiant nusakyti, kas, kieno ir kokią atmintį formuoja muziejuje, kiek naratyvas yra politiškai kontroliuojamas ar, apskritai, įvertinti kolektyvinės atminties, istorijos politikos situaciją šalyje.

Per tradicinio ir šiuolaikinio muziejaus konceptus kaip potencialias prasmų kūrimo kryptis muziejuose bus pažiūrėta į Baltijos šalių nacionaliniuose muziejuose kuriamus istorijos naratyvus. Bus siekiama nustatyti, ar istorijos reprezentacijos puoselėja persidengiančias tapatybes, skirtingų visuomenės grupių pristatymą, ar vis dar kuria uždaras, vienalytes, ar net polemizuojančias su kitomis grupėmis tapatybes.

5. Lietuvos, Latvijos ir Estijos nacionaliniai muziejai

Prieš pradėdant Baltijos šalių muziejų nuolatinių ekspozicijų analizę, šiame skyriuje Lietuvos, Latvijos ir Estijos nacionaliniai muziejai trumpai aprašomi, kreipiant dėmesį į muziejaus institucinį aspektą (muziejaus lokacija, įkūrimas, ištakos, tikslas/misija, finansavimas), siekiant suteikti kontekstą bei informaciją aktualią toliau sekančiam tyrimui.

Lietuvos nacionalinis muziejus (LNM) Vilniuje turi septynis padalinius, bene svarbiausi jų - Senasis ir Naujasis arsenalai. Senojo arsenalo ekspozicija yra skirta archeologijai ir apima laikotarpį nuo pirmųjų gyventojų pasirodymo šalies teritorijoje XI tūkstantmetyje pr. Kr. iki Lietuvos valstybės susidarymo XIII amžiuje. Dėl darbo apimties ribotumo į analizę neįtraukiami senovės istorijos naratyvai, todėl

¹⁴⁴ Patricia Davison, p. 204.

¹⁴⁵ Eglė Rindzevičiūtė, "Boundary objects of Communism. Assembling the Soviet past in Lithuanian museums", p. 283.

analizuojama tik Naujojo Arsenalo nuolatinė ekspozicija, istorinį pasakojimą pradedanti nuo valstybingumo ištakų XIII amžiuje. Naujojo Arsenalo padalinys yra įsikūręs Vilniaus istorinėje širdyje, Gedimino kalno papėdėje. Muziejus prisiglaudęs XVIII amžių siekančiose barokinėse kareivinėse, kurios tuomet ir buvo pavadintos *Naujuoju Arsenalu*.¹⁴⁶ LMN ištakos - *Vilniaus senienų muziejus* įkurtas 1855 metais Lietuvos ir Lenkijos aristokratų, visų pirma, Eustachijaus Tiškevičiaus iniciatyva. Šis muziejus kaupė ir reprezentavo LDK bei Abiejų Tautų Respublikos (ATR) paveldą bei egzotinių kraštų artefaktus.¹⁴⁷ Muziejus taip pat deklaruoja esąs Lietuvių mokslo draugijos (1907– 1941 m.) rinkinių paveldėtojas, jų istorijos ir veiklos tęsėjas.¹⁴⁸ Savo nuostatuose LNM išskiria pagrindinius veiklos tikslus: kaupti, saugoti, tyrinėti, restauruoti, konservuoti bei populiarinti svarbiausias Lietuvos archeologijos, istorijos ir etninės kultūros vertybes; saugoti ir puoselėti nacionalinės kultūros tapatumą bei jį aktualinti, ugdyti istorinę savimone; susieti nacionalinio kultūros paveldo vertybių kaupimą ir saugojimą su visuomenės kultūros poreikių tenkinimu ir kultūros paslaugų bei informacijos visuomenei teikimu, visuomenės švietimu; skatinti nacionalinės kultūros atvirumą bei pristatyti nacionalinės kultūros savitumą užsienyje. Muziejaus savininkas yra valstybė, taigi, jo veikla grindžiama atitinkamais Lietuvos teisės aktais, tačiau statute aiškiai pabrėžta, kad LNM savo veikloje vadovaujasi ICOM Muziejų Etikos kodeksu bei rekomendacijomis.¹⁴⁹ Į muziejaus veiklos finansavimą įeina valstybės biudžeto lėšos, lėšos, skirtos tikslinėms programoms vykdyti (pavyzdžiui, ES skirtos lėšos), lėšos, gautos už mokamas paslaugas, fizinių ir juridinių asmenų parama.¹⁵⁰

Latvijos nacionalinio istorijos muziejaus (LNIM) ekspozicijos šiuo metu glaudžiasi Rygos miesto centre, netoli Latvijos laisvės paminklo esančiame pastate, o muziejaus administracija dirba toliau, už miesto centro ribų esančiose patalpose. 2014 metais LNIM, po įvykusio gaisro, išsikėlė iš originalių savo patalpų - Rygos pilies. Į istorinius namus po rekonstrukcijos muziejus tikisi grįžti 2024-2025 metais.¹⁵¹ Muziejaus

¹⁴⁶ Lietuvos nacionalinis muziejus, “Naujasis Arsenalas - Pastato istorija”, <<http://www.lnm.lt/muziejaus-padaliniai/#>>, 2020-10-19.

¹⁴⁷ Eglė Rindzevičiūtė, “National Museums in Lithuania: A Story of State Building (1855-2010)” Kn. *Building National Museums in Europe 1750–2010*, Peter Aronsson ir Gabriella Elgenius (sud.), Linköping, Sweden, 2011, p. 525.

¹⁴⁸ Lietuvos nacionalinis muziejus, “Muziejaus istorija”, <<http://www.lnm.lt/muziejaus-istorija/>>, 2020-10-19.

¹⁴⁹ Lietuvos Nacionalinio Muziejaus Nuostatai, 2019 m. sausio 18 d. patvirtinta Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymu Nr. IV-19., <<http://www.lnm.lt/statutas/>>, 2020-10-19.

¹⁵⁰ Lietuvos Nacionalinio Muziejaus Nuostatai, 2019 m. sausio 18 d. patvirtinta Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymu Nr. IV-19., <<http://www.lnm.lt/statutas/>>, 2020-10-19.

¹⁵¹ Toms Kikuts, interviu su autore, 2020-10-23.

veikla kildinama iš 1869 metais įkurto Rygos Latvių Draugijos Mokslo Komiteto muziejaus, kuris buvo latvių nacionalinio judėjimo išdava, siekiant reprezentuoti etninius latvius baltijos vokiečių dominuojamoje visuomenėje. Rygos pilyje muziejus veikė nuo Pirmojo pasaulinio karo pabaigos iki gaisro 2014 metais.¹⁵² LNIM kaip savo misiją nuostatuose pažymi: išsaugoti, moksliskai tirti ir populiarinti Latvijos ir pasaulio dvasinės ir materialinės kultūros įrodymus nuo seniausių laikų iki šių dienų, kurie pasižymi archeologiniu, etnografiniu, numizmatiniu, istoriniu ir meniniu reikšmingumu.¹⁵³ Muziejaus biudžetą daugiausia sudaro valstybės skiriamos lėšos, tačiau į LNIM finansavimą taip pat įeina lėšos gautos už mokamas paslaugas, įvairių Latvijos ir ES projektų, konkursų metu gauti pinigai, aukos.

2016 metais atidarytą Estijos nacionalinį muziejų (ENM) galima rasti buvusioje Baltijos vokiečių didikų Raadi dvaro vietoje nutolusioje apie du kilometrus nuo Tartu miesto centro. Čia ENM glaudėsi nuo 1920-ųjų, tačiau 1944 metais, vykstant kovoms tarp vokiečių ir sovietų pajėgų, pagrindinį Raadi dvaro pastatą smarkiai apgadino gaisras. Vėliau dabartinio muziejaus teritorija tapo sovietų karine oro baze¹⁵⁴, o pats muziejus neturėjo nuolatinės vietos ir rengė tik trumpalaikes parodas Tartu bažnyčiose.¹⁵⁵ Pradinę idėja įkurti muziejų kaip etninės estų kultūros reprezentacijos vietą estų kilmės intelektualai suformavo 1860 metais tautinio judėjimo metu, oficialiai institucija įkurta 1909 metais. Muziejus išaugo iš dviejų Tartu mokslinių draugijų iniciatyvų - Estijos Mokymosi Draugija ir Estijos Studentų Draugija rinko estiškos kilmės artefaktus.¹⁵⁶ Remiantis ENM nuostatais, pagrindinis muziejaus uždavinys - rinkti, saugoti, tirti ir pateikti medžiagą, atspindinčią estų, finougrų ir šiauriečių tautų, taip pat Estijoje gyvenančių etninių grupių ir kaimyninių tautų kultūrą, švietimo, mokslo ir *patirtiniais* tikslais.¹⁵⁷ 40% muziejaus finansavimo sudaro valstybės lėšos, o likusią dalį ENM susirenka iš mokamų paslaugų, aukų, projektų.¹⁵⁸

¹⁵² National History Museum of Latvia, "History of the Museum", <http://lnvm.lv/en/?page_id=21>, 2020-10-19.

¹⁵³ Latvijas Nacionālā vēstures muzeja nolikums, Ministru kabineta noteikumi Nr.924, Rīgā 2012.gada 18.decembrī (prot. Nr.71 20.§) <<http://likumi.lv/doc.php?id=253743&from=off>>, 2020-10-19.

¹⁵⁴ Estonian National Museum, "Why this location?", <<https://www.erm.ee/en/content/why-location>>, 2020-10-20.

¹⁵⁵ Agnes Aljas, interviu su autore, 2020-10-27.

¹⁵⁶ Estonian National Museum, "History", <<https://www.erm.ee/en/content/why-location>>, 2020-10-20.

¹⁵⁷ Eesti Rahva Muuseumi põhimäärus, Vastu võetud 08.07.2013 nr 10 RT I, 10.07.2013, 48, jõustumine 15.07.2013, <<https://www.erm.ee/et/content/p%C3%B5hidokumendid>>, 2020-10-20.

¹⁵⁸ Agnes Aljas, interviu su autore, 2020-10-27.

6. Baltijos šalių nacionalinių muziejų nuolatinių ekspozicijų analizė per tradicinio ir šiuolaikinio muziejaus konceptus

Prieš atliekant analizę svarbu pasakyti, jog *reikalaujant* muziejus atitikti šiuolaikinio muziejaus standartams, kurti piliečius *įtraukiantį* naratyvą, neišvengiamai susiduriame su nacionalinio muziejaus kaip institucijos ribotumais. Muziejai dažnai negali pasigirti neribotu ir didžiuliu sąrašu materialinių išteklių, artefaktų - tai reiškia, jog reikia dirbti su tuo, ką muziejus jau turi, o norint gauti naujų artefaktų dažniausiai susiduriama su kliūtimis (laiko faktorius, nepakankamas žmonių įsitraukimas, finansavimo trūkumas).¹⁵⁹ Taip pat, pavyzdžiui, sudėtinga reprezentuoti mažumų kultūras, skiriant joms tiek pat dėmesio kaip daugumos kultūrai, nes beveik visada lengviau gauti materialius objektus, susijusius su dominuojančia kultūra. Finansavimo apribojimai taip pat sąlygoja muziejaus galimybes veikti, nes tai priverčia muziejaus darbuotojus dėti prioritetus, ar sutelkti dėmesį ties artefaktų rinkimu, ar siekti atnaujinti, modernizuoti nuolatinės ekspozicijas ar užsiimti edukacine veikla ir pan.¹⁶⁰ Tuo tarpu, nacionalinio muziejaus specifika pati savaime sufleruoja, jog iš šių muziejų reikalauti būti šiuolaikiškiems, reprezentuoti įvairiais visuomenės grupes yra sudėtinga, nes tai valstybės finansuojamos institucijos, veikiamos įvairių teisės aktų, taigi, į šių valdymą neišvengiamai tam tikru laipsniu kišasi valstybė, o čia, remiantis teoriniu pagrindu išdėstytu praėjusiame skyrelyje, dažniausiai veikia politinis elitas, nuleidžiantis iš viršaus pageidautiną, oficialiąją istoriją. Vis dėlto pasirinkimai, susiję su muziejų ekspozicijų turiniu, yra svarbūs ir net būdami apriboti įvairių minėtų kliūčių muziejai kaip institucijos ir muziejuose veikiantys jų profesionalai nėra visiškai suvaržyti ir sistemingai pasmerkti pateikti *oficialią* praeities versiją. Taigi, nacionalinis muziejus gali siekti šiuolaikinio muziejaus tikslų, visuomenės įtraukimo ir, manome, galima įvertinti Baltijos šalių nacionalinių muziejų dabartinę būklę tradicinio ir naujojo muziejaus konceptų pjūviais net ir minėtų ribotumų kontekste.

Kaip jau minėta įvade, nuolatinės nacionalinių muziejų ekspozicijos yra masyvūs dariniai, todėl jos aprašomos bendrais bruožais, pateikiant muziejaus išdėstymo, istorinio naratyvo teminio suskirstymo, ekspozicijos specifikos aprašymą. Tuomet parodos įvertinamos per darbo autorės išskirtus tradicinio ir šiuolaikinio muziejaus konceptų bruožus remiantis teorinėje dalyje aptartomis autorių mintimis.

¹⁵⁹ Aro Velmet, 195.

¹⁶⁰ Ten pat, 195.

Tradicinio muziejaus bruožai: oficialus etnocentrinis naratyvas;¹⁶¹ susikoncentravimas ties politine istorija;¹⁶² vienalinijinis, supaprastintas, nedaugiasluoksnis pasakojimas;¹⁶³ dėmesys praeičiai, susikoncentravimas ties praeitimi;¹⁶⁴ **Šiuolaikinio muziejaus bruožai:** daugiadimensinis praeities vaizdas;¹⁶⁵ koncentracija ne vien į praeitį, bet ir į dabartį;¹⁶⁶ į naratyvą įtraukiamos įvairios visuomenės grupės, daugiakultūriškumas;¹⁶⁷ kasdienybės istorija, socialinė istorija;¹⁶⁸ priartėjimas prie individo lygmens (archyvinė medžiaga, prisiminimai, sakytinė istorija);¹⁶⁹

6.1. Lietuvos nacionalinio muziejaus nuolatinė ekspozicija

Nuolatinė ekspozicija LNM Naujajame Arsenale veikia nuo 1968 metų, nors metai iš metų tam tikri kosmetiniai pakeitimai vykdomi, tačiau iš esmės dabartinė nuolatinė ekspozicija buvo suformuota 2010 metais. Ši paroda skirta Lietuvos valstybės istorijai nuo jos susidarymo (XIII amžius) iki XX amžiaus (1918 metai - modernios valstybės įkūrimas) bei lietuvių etninei kultūrai. Iš ekspozicijos siekiančios 1968 metus dabartinė paroda paveldėjo valstiečių trobų rekonstrukcijas skirtas etninės kultūros pristatymui.

Nuolatinė Naujojo Arsenalo paroda yra suskirstyta į šešias skirtingo dydžio temines sales: *Vilniaus senienų muziejus*, *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, XIX amžiaus Lietuva*, *Liaudies menas*, *Valstiečių buitį*, *UNESCO paveldas - Kryždirbystė*. Ši ekspozicija yra mažiausia aptariamų Baltijos šalių parodų tarpe. Ekspozicija prasideda Vilniaus senienų muziejaus sale - taip išreiškiama mintis, jog LNM tęsia šio muziejaus tradiciją. Čia eksponuojami autentiški Vilniaus senienų muziejaus surinkti artefaktai (tiek įvairūs objektai liudijantys LDK, ATR laikus, tiek egzotiški objektai, pavyzdžiui, senovės Egipto laikų sarkofagas). Daug didesnėje LDK salėje pateikiama LDK istorija nuo jos susidarymo (Mindaugo laikai) iki žlugimo 1795 metais. Kaip apibūdina pats muziejus, čia pristatoma visuomeninė šios epochos Lietuvos valstybės raida.¹⁷⁰ Šioje salėje naratyvas pasakojamas smulkesnėmis temomis (tiesa, pateikiama gana ne daug teksto): *Karalius Mindaugas*, *Gediminaičių dinastija*, *Renkami valdovai*, *Vilniaus Universitetas*,

¹⁶¹ Rūta Šermukšnytė, p. 150-153.

¹⁶² Aro Velvet, p. 189-211.

¹⁶³ Rūta Šermukšnytė, p. 150-153.

¹⁶⁴ Ten pat, p. 150-153.

¹⁶⁵ Ten pat, p. 150-151.

¹⁶⁶ Ten pat, p. 150-151.

¹⁶⁷ Ten pat, p. 150-151.

¹⁶⁸ Ten pat, p. 150-151.

¹⁶⁹ Graham Black, p. 421.

¹⁷⁰ Lietuvos nacionalinis muziejus, "Naujasis arsenalas", <<http://www.lnm.lt/naujasis-arsenas/>>, 2020-10-26.

Karyba ir karai, Didikai ir bajorai, Kultūrinė ir religinė įvairovė, Vilnius - amatų, pirklių ir baroko miestas, Lietuva žemėlapiuose. Liečiamuosiuose ekranuose pateikiama daugiau informacijos apie LDK ir ATR valdovus, karus, LDK santykius su Lenkija, LDK kultūrinį gyvenimą, miestus ir amatus, raitelio simbolį LDK monetose. Sekanti didžiulė ekspozicijos salė - *XIX amžiaus Lietuva*, čia istorija pristatoma tokiomis temomis kaip *Padalijimai, Rusifikacija, 1794 metų sukilimas, Prancūzmetis, Masonai - laisvieji mūrininkai, Vilniaus imperatoriškasis universitetas, 1830-1831 m. sukilimas, 1863-1864 m. sukilimas, Tautinis atgimimas.* Šalia randame dar vieną didelę salę, savyje talpinančią tris temas: *Liaudies menas, Valstiečių buitis, Kryždirbystė.* Lietuvių etninė kultūra pristatoma per smulkesnes temas: *Verpimas, Audimas, Lovatiesės, Etnografinių regionų tautiniai kostiumai, Juostos, Pirmą kartą pasaulinėje parodoje, Pirmasis lietuvių etnografinis pristatymas, Žaislai, Kryždirbystė - nematerialaus Unesco paveldo dalis, Pirmosios ekspozicijos fragmentai.* Pastarieji tai remiantis rekonstrukciniu metodu, išlaikant gyvenamųjų namų planą, atkurtos XVIII-XIX a. pradžioje vyravusių gyvenamųjų namų gyvenamosios ir ūkinės patalpos - trobos. Tai yra vienintelė nuolatinės ekspozicijos dalis užsilikusi dar nuo 1968 metų, kurią rimtai svarstyta griauti, bet galų gale nuspręsta palikti, dėl atraktyvumo bei paties muziejaus istorijos tęstinumo.¹⁷¹

Kalbant apie LNM nuolatinę Naujojo Arsenalo ekspoziciją bei tradicinio muziejaus bruožus, tik įėjus į LDK skirtą ekspozicijos erdvę galima matyti oficialaus etnocentrinio naratyvo ypatumų. Salės pradžioje pasitinka masyvi Vytauto Didžiojo skulptūra bei toks pats masyvus Žalgirio mūšio maketas (daugiau niekas visoje salėje nepasizymi tokiu masyvumu). Šalia esančiame liečiamajame ekrane daug informacijos skiriama šiam mūšiui, jo eigai. Taip pat toliau ekspozicijoje iškabinti visų LDK valdovų portretai, o Vytauto portretas yra pats didžiausias šių portretų grupėje ir aiškiai išsiskiria iš kitų. Vytautas Didysis ir Žalgirio mūšis yra bene pagrindiniai etnocentrinio *Šapokinio* naratyvo elementai. Ko gero, žymiausio tarpukario istoriko A. Šapokos suformuotame naratyve valstybės ir valstybės idėjos kulminacija laikomi Vytauto laikai - kaip atsvara su Krėvos unija pradėjusiai įsigalėti Lenkijos įtakai, viskas iki Krėvos unijos buvo laikoma *lietuviška* (bei taip pat tai koreliavo su tikslu „*Raskim lietuvius Lietuvos istorijoje*“ - kas sumenkino kitų etninių grupių reprezentavimą istoriniame naratyve).¹⁷² To rezultatas - nuo tarpukario besitęsiantis Vytauto kultas (Žalgirio mūšis kaip jo sudėtinė dalis), kai šis kaip istorinė asmenybė (bei šio

¹⁷¹ Žygintas Būčys, interviu su autore, 2020-10-13.

¹⁷² Valdas Selenis, „*Adolfas Šapoka ir nepriklausomos Lietuvos istorijos mokslo programa „Raskim lietuvius Lietuvos istorijoje*“, Istorija. 2008. T. 71., p. 14.

istorinė rolė) išryškinamas kitų Lietuvos istorijos dėmenų atžvilgiu¹⁷³. Minėta Vytauto statula bei Žalgirio mūšio maketas LNM gali būti laikomi šio etnocentrinio naratyvo išdava. Svarbu paminėti, jog dėmesys Vytautui ir Žalgirio mūšiui pats iš savęs dar nekuria etnocentrinio naratyvo, tai, be abejojimo, yra svarbios istorijos detalės - svarbu pats objektų pateikimas kitų atžvilgiu. Apskritai, didelė dalis ekspozicijos temų yra skirtos politinei, karybos istorijai, politiniams santykiams su Lenkija. Taip pat nepaisant nemažo kiekio autentiškų laikmetį liudijančių eksponatų - labiausiai atmintyje išlieka išties didelis skaičius valdovų, didikų ar kitokių svarbių istorinių asmenybių portretų (nuo Mindaugo iki J. Basanavičiaus) iškabintų ant sienų. Toks muziejaus vizualinis pasirinkimas paremia ir kuria įspūdį apie politinės bei oficialios istorijos naratyvo liniją.

Visgi, muziejuje atsiskleidžia ir kai kurie šiuolaikinio muziejaus koncepcijos ypatumai. Šalia politinės istorijos stebima ir dalinė socialinės istorijos raiška, kaip apibūdina pats muziejus - pristatoma visuomeninė Lietuvos istorijos raida. Ekspozicijos metu šalia politinio (valdovų ar tautinio judėjimo lyderių) sluoksnio yra matomi bajorų, miestiečių, valstiečių sluoksniai (tiesa, pastarieji, per etninę kultūrą pristatomi atskiroje salėje). Miestiečių luomas pristatomas per amatininkų, pirklių istoriją, eksponuojama nemažai laikmečio amatininkų dirbinių bei kasdienybėje naudojamų daiktų. Ekspozicijoje taip pat aiškiai matoma konfesinė naratyvo gija, šio darbo rėmuose, ji svarbi, nes rodo į konfesinį LDK įvairumą (LDK laikais visų pirma būdavo identifikuojamasi konfesiniu, ne etniniu pagrindu). Ekspozicijoje išskiriama ne viena pasakojimo linija, skirta būtent daugiakultūriškumui, o XIX amžiaus salėje aptinkamas filmas *“Vilnius - daugiakultūris miestas”*. Atrodo, etnocentrinis naratyvas ties Vytautu ir baigiasi, nes remiantis pačios ekspozicijos pateikiamu tekstu: *“XVIII amžiaus pabaigoje politiškai žlugusi valstybė iki mūsų dienų išliko kaip unikalus, įvairiems socialiniams sluoksniams, tautybėms, tikėjimams atstovavusių gyventojų sukurtas paveldas.”* Toks muziejuje pateikiamas naratyvas aiškiai nurodo, jog LDK yra įvairių socialinių sluoksnių, religijų, tautybių veiklos rezultatas ir praeitis nėra dirbtinai skaldoma etniniu pagrindu. Visgi, įvairios kitokios visuomenės grupės naratyve nepasirodo arba pasirodo labai nežymiai arba tik tiek, kiek jos svarbios politinei istorijai ar kelyje į valstybingumą (pavyzdžiui, moterys, studentai, vaikai).

¹⁷³ Dabar *Šapokinis* naratyvas yra gausiai kritikuojamas dėl, pirmiausia, neobjektyvaus žvilgsnio į praeitį.

Dar vienas svarbus naujojo muziejaus elementas - dėmesys ne tik praeičiai, praities siejimas su dabartimi - tai LNM net ir baigdami parodą ties 1918 metais, nors ir nežymiai, bet plačiąja prasme išpildo. Dar LDK salės pradžioje tekstas ant sienos lankytojiui sako: *“Kiekvienas eksponatas pasakoja savo laiko istoriją. Jis nematomomis gijomis sieja dabartį su praeitimi. Išžiūrėkite į juos, galbūt atpažinsite dalelę savęs.”* Kalbant apie kasdienybės istoriją, kaip minėta, LDK salėje eksponuojami miestiečių kasdienybėje naudoti artefaktai, taip pat aptinkame XIX a. pradžios moterų madų pavyzdžius iš 1815 - 1822 metais Vilniuje leisto laikraščio *Tygodnik Wilenski* (tai taip pat galime priskirti prie bandymo reprezentuoti moterų, mados istoriją). Tačiau, nors tai ir galima užfiksuoti kaip bandymą ir pastangą, tai dar nėra pakankamai išplėta kasdienybės istorija. Ko gero, didžiausia kasdienybės istorijos reprezentacija yra etninei valstiečių kultūrai skirtoje dalyje - čia pristatomi namuose naudoti rakandai, liaudies dirbiniai, žaislai. Tačiau etninės kultūros salėje lankytojams teigiama: *“Liaudies menas reikšmingą vaidmenį atliko XIX amžiaus pabaigoje - XX a. pradžioje kuriantis lietuvių tautiniam kultūriniam sąjūdžiui. Lietuvių liaudies meno objektai jau XIX amžiaus viduryje buvo vertinami ir fiksuojami kaip lietuvių tautinės ir kultūrinės tapatybės ženklai.”*, taigi, liaudies kultūros artefaktų vaizdavimas pirmiausia yra pagrindžiamas per tautos raidos istoriją - eksponatų pristatymas nėra pateikiamas kaip kasdienybės istorijos apraška (nors, žinoma, kasdienybės, buities aspektai per daiktus, valstiečių gyvenamuosius pastatus yra pristatomi, tačiau naratyvas sukasi aplink tautiškumą). Kalbant apie per ekspoziciją išreiškiamą salytį su realiais, paprastais žmonėmis (angl. *lived history*) naudojantis archyvine medžiaga (fotografijos, video medžiaga) bei prisiminimų, sakinčių istorijos naudojimą, to ekspozicijoje beveik neaptinkame. Tačiau čia reikia turėti omenyje, kad parodos chronologinės ribos siekia 1918 metus, todėl archyvinės medžiagos nėra itin daug, o amžininkų, kuriant ekspoziciją pirmajame XXI a. dešimtmetyje, žinoma, jau nebebuvo. Iš kitos pusės, muziejaus kuratoriai šiuo aspektu gali naudotis gausiais Lietuvos istorikų tyrimais.

LNM nuolatinėje ekspozicijoje daugiausia aptinkame politinės istorijos (bei šiek tiek etnocentrinio *Šapokinio* naratyvo apraiškų). Tačiau ekspozicijoje nėra visiškai pamirštama visuomeninė Lietuvos raida, dėmesio skiriama miestiečiams (per amatininkus ir pirklius), valstiečiams. Pastarųjų grupių reprezentacija turi kasdienybės istorijos apraiškų, tačiau tik tiek, kiek tai svarbu valstybingumo istorijai. Kita vertus, parodoje tikrai atsiskleidžia daugiakultūriškumas - LDK pristatoma kaip įvairių grupių veiklos rezultatas, nėra dirbtinio etninio suskirstymo iš šiandienos pozicijų. Tuo tarpu, neaptinkame prisiminimų bei didesnio archyvinės medžiagos (fotografijos, video medžiaga) naudojimo. Atrodo, LNM turi tiek tradicinio, tiek

naujojo muziejaus bruožų. Įvairialypė perspektyva šiame muziejuje atsiskleidžia per LDK daugiakultūriškumą ir dėmesį miestiečių ir valstiečių luomų pristatymui, tačiau parodoje trūksta kritiškesnio, daugiadimensiško požiūrio į praeitį bei priartėjimo prie individo lygmens, praeities siejimo su dabartimi.

6.2. Latvijos nacionalinio istorijos muziejaus nuolatinė ekspozicija

Nuolatinė LNIM ekspozicija apima laikotarpį nuo 11 000 metų prieš Kristų, kai šiuolaikinės Latvijos teritorijoje pasirodė pirmieji žmonės, iki pastarųjų laikų įvykių - Latvijos įstojimo į Europos Sąjungą. Ji formuota nuo 1995 iki 2003 metų vis pridėdant naujus ar taisant, perdarant senus ekspozicijos elementus. Po gaisro Rygos pilyje ekspozicija buvo pritaikyta jau minėtoms naujoms patalpoms ir atnaujinta - ekspozicija išplėsta, pridėtos salės pristatančios Latvijos istoriją nuo 1940-ųjų iki 2004-ųjų metų, taigi, galutinis jos suformavimas vyko 2014 metais.¹⁷⁴ Taip pat reikėtų paminėti, kad idėjų lygmenyje jau yra dedami pirmieji žingsniai rengiant naują nuolatinę ekspoziciją, kuri turėtų pasirodyti baigtoje restauruoti Rygos pilyje, tiesa, dar nėra žinoma, kada ši paroda išvys dienos šviesą, nes iš pradžių originaliose restauruotose patalpose LNIM eksponuos laikinas parodas.¹⁷⁵

LNIM nuolatinę ekspoziciją sudaro 24 nedidelės (su keliomis išimtimis) salės¹⁷⁶. Pirmosios trys, jei ekspoziciją pradėtume žiūrėti nuo Livonijos susikūrimo, salės pavadinimu *Livonija XIII - XIX amžiuje* istorinį naratyvą perteikia tokiais temomis kaip *Livonijos teritorija ir jos gyventojai, Valstiečiai Livonijoje, Viduramžių pilys ir riteriai Livonijoje, Miestai ir miestiečiai Livonijoje, Pagonybė Livonijoje - Kuršių palaidojimai, Katalikų bažnyčia Livonijoje, Reformacija Livonijoje, Lenkijos - Švedijos karas ir jo padariniai, Didysis Šiaurės karas ir jo padariniai, Napoleono Rusijos kampanija Latvijos teritorijoje 1812 m., Valstiečiai ir baudžiava, Valstiečių išsilavinimas, materialinė kultūra ir raštingumas*. Toliau ekspozicijoje Latvijos istorija pasakojama temomis: *Kuržemės ir Žiemgalos kunigaikštystė 1561-1795* (išskiriama kaip atskira tema, nes tai arčiausiai valstybingumo, ką turi Latvija, po Livonijos žlugimo), *Dvarai ir bajorai XVII – XIX amžiuje*. Valstiečių kultūrai skirtas didžiulis kambarys - *Valstiečių gyvenimo*

¹⁷⁴ Toms Ķikuts, interviu su autore, 2020-10-23.

¹⁷⁵ Toms Ķikuts, interviu su autore, 2020-10-23

¹⁷⁶ Penkios pirmosios salės yra skirtos senovės istorijai, šio tyrimo rėmuose žiūrima į istorinius naratyvus, siekiančius apčiuopiamesnio valstybingumo ištakas (šiuo atveju tai Livonijos susiformavimas), todėl pirmieji kambariai į analizę neįtraukiami.

būdas XIX a. žemės ūkis ir kaimo amatai - čia be gausybės rakandų, liaudies dirbinių, nacionalinių kostiumų randame atkurtą XIX a. valstiečio kambarį, video apie nacionalinių muzikos instrumentų gaminimą, liečiamąjį ekraną skirtą įvairių regionų nacionaliniams kostiumams pažinti. Toliau ekspozicijoje sutinkama tema - *Gyvenamoji aplinka ir kasdienis gyvenimas XIX amžiuje ir XX amžiaus pradžioje: biedermeierio ir jugendo stiliaus interjerai* - čia atkurtas laikmečio dvaro ir buto interjeras. Salėje skirtoje *Techninei modernizacijai XIX amžiaus pabaigoje ir XX amžiaus pradžioje* pasakojimas perduodamas smulkesnėmis temomis: *Statyba ir miesto aplinka, Transporto tinklas ir transportas, Darbininkai ir darbas, Pramonės plėtra ir produktai*. Toliau, didžiausioje parodos salėje, randame temą - *Latviai XIX amžiaus antroje pusėje ir XX amžiaus pradžioje: tautinė tapatybė, kultūra ir socialinis gyvenimas* - ši skirstoma į smulkesnes potemes: *Caras, stačiatikių bažnyčia ir autokratija: Rusijos imperijos valdymas XIX a., Latvijos teritorijos administravimas, Kelyje į nacionalinę tapatybę: latviai XIX a., Savivaldybių autonomija: parapijų valdybos ir teismai, Valstiečių migracijos taisyklių ir mobilumo išlaisvinimas, Jaunieji latviai - latvių tautinio judėjimo pradžia, Latvių nacionalinės kultūros judėjimo raida, Latvijos dainų šventės, Rygos latvių draugija, 1905 m. revoliucija Latvijoje ir jos padariniai, Latviai XX a. pradžioje. Kultūra, socialinis gyvenimas ir politika*. Teminis kambarys *Pirmasis pasaulinis karas ir Latvijos Respublikos įsteigimas (1914–1940)* naratyvą tęsia temomis: *Latvių šauliai Rusijos armijoje (1915–1917), Pinigų chaosas Latvijoje 1918 - 1920, Latvijos Respublikos Konstitucija, Kasdienybė nepriklausomybės karo metu (1918-1920), Latvijos Respublikos Konstitucinė asamblėja, Latvijos Respublika ir tarptautiniai santykiai (1918-1940), Latvijos armija, Latvijos Respublikos parlamentas, Latvijos prezidentai*. Likusios ekspozicijos temos: *Latvijos Respublikos ekonomika (1918–1940), 1930-ųjų interjeras ir Art Deco Latvijoje* (modernaus trečiojo dešimtmečio miesto buto gyvenamojo kambario rekonstrukcija), *Latvijos Respublikos okupacija ir aneksija (1940–1941)* (atkurtas sovietinis kambario interjeras), *Totalitarinių režimų ir Antrojo pasaulinio karo represijos (1940–1953), Sovietinis režimas Latvijoje: ideologija, valdymas, ekonomika (1944-1985), Kasdienybė sovietinėje Latvijoje. Svetainės interjeras 1960 m., Latviai užsienyje (1944–1990), Latvijos Respublikos atkūrimas. 1987–1991 m.*

Turint omenyje tradicinio muziejaus bruožus ir remiantis nuolatinės LNIM ekspozicijos medžiaga, parodoje daugiausia kuriamas mokyklinį vadovėlių primenantis platus politinės istorijos naratyvas - einama per esminius politinius Latvijos istorijos lūžius nuo Livonijos laikų iki įstojimo į ES, daug dėmesio

skiriama karams, teritoriniams pokyčiams, ekonomikai. Didesnis dėmesys kreipiamas į valstybingumo užuomazgas (Livonija, Kuržemės ir Žiemgalos kunigaikštystė) bei valstybingumo įgyvendinimą ir atkūrimą jau moderniaisiais laikais (Nepriklausoma Latvijos Respublika). Ryškus svarbių didikų, prezidentų, politinių veikėjų, valstybės simbolių vaizdavimas, vizualinis išskyrimas kitų objektų atžvilgiu. Anot muziejaus kuratoriaus, šios parodos misija - pateikti *pilną* latvių kaip etninės grupės ir Latvijos kaip valstybės istorijos naratyvą.¹⁷⁷ Pateikiamas istorinis naratyvas dažnai visų pirma pateikia pasaulinį kontekstą ir ilgainiui įpina Latvijos istorijos aspektus, pavyzdžiui, techninei modernizacijai XIX amžiaus pabaigoje ir XX amžiaus pradžioje skirtame kambaryje pasakojama apie technikos raidą, pramonės revoliuciją pasaulyje ir pamažu įterpiama Latvijos technikos bei pramonės istorijos aspektai (daugiausia kalbama apie Rygą).

Nuolatinės ekspozicijos naratyvas pasižymi išsamia tekstine informacija, siekiama perduoti gana daugiadimensinį vaizdą, paaiškinti svarbius politinius, socialinius, kultūrinius lūžius bei sudėtingą įvairių laikotarpių situaciją (nekuriamas visiškai vienalinijinis, *supaprastintas* naratyvas). Pavyzdžiui, salėje *Latviai XIX amžiaus antroje pusėje ir XX amžiaus pradžioje: tautinė tapatybė, kultūra ir socialinis gyvenimas* išsamiai pasakojama apie socialines, ekonomines, politines priežastis lėmusias latvių tautos susiformavimą ir sudėtingą situaciją, kai etniniai latviai buvo veikiami tiek baltijos vokiečių lyderystės visuomenėje, tiek caro valdžios peripetijų. Nepaisant politinės istorijos centriškumo, skirtingiems visuomenės luomams (bajorijai, miestiečiams, valstiečiams), jų raidai, užsiėmimams taip pat yra skiriama dėmesio. Nors, kaip ir LNM, valstiečių etninė kultūra per buitines rakandus, nacionalinius kostiumus ir apskritai, liaudies kasdienybę, yra gana plačiai pristatoma, čia susidarome pilnesnį įspūdį apie valstiečių, kaip socialinio luomo raidą, kultūrą, santykius su kitais luomais ar esminius visuomenės lūžius, pavyzdžiui, *“Kelionės tapo labiau prieinamos, išsiplėtė spausdinto žodžio sklaida, sumažėjo su socialiniu sluoksniu ar su lytimi susiję apribojimai ir draudimai. Vis daugiau žmonių galėjo susipažinti su pasaulio įvairove, laisvai pasirinkti gyvenamąją vietą ir užsiėmimą.”* Visgi, didesnio dėmesio kitokioms socialinėms grupėms nei didikai, miestiečiai ar valstiečiai pakankamai neaptinkama. Tuo pat metu, dalis parodos informacijos skiriama įvairioms konfesijoms ir tautybėms Latvijos teritorijoje tiek per miestiečių istoriją, tiek per administracinio suskirstymo ar per valstybingumo kūrimo aspektus. Liečiamajame ekrane *Gyvenimo stiliaus ir visuomenės pokyčiai Latvijos teritorijoje XIX a. antroje pusėje ir XX a. pradžioje*

¹⁷⁷ Toms Ķikuts, interviu su autore, 2020-10-23.

pateikiama gyventojų statistika¹⁷⁸ pagal tautybes ir konfesijas Latvijoje bei Rygoje - aiškiai rodoma heterogeniška visuomenės sandara. Istorinis naratyvas LNIM kuria daugiakultūriškumo vaizdinį, kalbama apie skirtingų etninių grupių egzistavimą kartu (tačiau, žinoma, daugiausia dėmesio skiriama įtampai tarp etninių latvių (didžiaja dalimi valstiečiai) ir baltijos vokiečių (privilegiuotas visuomenės sluoksnis - didikai, žemvaldžiai)). Kalbant tiek apie modernią Latvijos valstybę sukurtą tarpukariu, tiek apie atkurtą prieš tris dešimtmečius, pabrėžiama, jog teisės čia užtikrinamos skirtingų tautų žmonėms. Taigi, akivaizdu, kaip ir LNM, LNIM kuria daugiakultūriškumu paremtą istorinį naratyvą rodant, jog istorinė praeitis yra įvairių etninių ir konfesinių grupių veiklos rezultatas.

Taip pat LNIM, nepaisant politinės istorijos centriškumo, parodoje aptinkame ir kasdienybės istorijos bei prisiminimų naudojimo, *mažų istorijų* (angl. *little histories*) apraiškų. Ekspozicijos salėje *Latviai XIX amžiaus antroje pusėje ir XX amžiaus pradžioje: tautinė tapatybė, kultūra ir socialinis gyvenimas* eksponuojama pastoriaus A. G. Bose paveikslų serija pavadinimu *Latviai XIX amžiuje*, paveiksluose vaizduojami realūs Vidžemės regiono valstiečiai ir amatininkai. Taip pat šioje salėje įvairiais rakursais prie skirtingų potemių pateikiama daug archyvinių laikmečio nuotraukų, vaizduojančių tautinio judėjimo dalyvius. Be to šiame kambaryje eksponuojama atskira fotografijų serija, vaizduojanti to meto valstiečių buitį ir darbus. Tačiau, bene ryškiausias šios salės elementas - liečiamasis ekranas skirtas XIX a. pab - XX a. pradž. etninių latvių profesijų įvairovei iliustruoti. XIX amžiaus viduryje dauguma latvių buvo valstiečiai, jų socialinis mobilumas buvo ribotas, tačiau jau amžių sandūroje latvių etninė grupė pasižymėjo greitai augančiu išsilavinusių latvių skaičiumi ir jų profesijų, užsiėmimų įvairove. Šis ekspozicijos elementas brėžia tiesioginę liniją su dabartimi, rodo dabarties būsenos ištakas ir pabrėžia visuomenės įvairumą užsiėmimų atžvilgiu: "*Įvairios visuomenės formavimasis, kuriam įtakos turėjo latvių tautinis judėjimas <..> buvo šiuolaikinės latvių tautos kertinis akmuo, prielaida vėliau išplėtotai valstybingumo idėjai, tai buvo ir tebėra pagrindas Latvijos visuomenei XX ir XXI a.*" Ekrane pateikiamos skirtingų, skirtingais užsiėmimais pasižyminčių, paprastų žmonių nuotraukos, pavyzdžiui, mokytojas, ūkininkas, fotografas, sunkumų kilnotojas, tipografo darbuotojas, mėgėjas dviratininkas, kilimų gamintojas, studentas, knygų kolekcionierius. Nuotraukose esančių žmonių figūros sudėliotos į maketą, tarsi visi pozuotų bendrai fotografijai (paspaudus ant kiekvieno asmens šio nuotrauka išdidinama bei pateikiamas trumpas aprašymas - vardas, pavardė, data, profesija, vietovė) - taip simboliškai kuriamas

¹⁷⁸ Pateikiama 1795, 1858, 1897 ir 1914 metų statistika, kai stebimi ypač dideli visuomenės mobilumo pokyčiai.

bendruomenės vaizdinys, kuriant tiesioginį ryšį su konkrečiais, realiais individualais (*mažos* istorijos apraiškos) didelio istorinio naratyvo rėmuose. Salėje skirtoje Totalitariniams režimams ir Antrojo pasaulinio karo represijoms randamas liečiamasis ekranas, kuriame pateikiamos represijas kentusių tremtinių istorijos pirmuoju asmeniu - daugiausia laiškų, memuarų, dienoraščių forma¹⁷⁹, šalia eksponuojami autentiški istorijų autorių daiktai, objektai. Kasdienybės istorija pasakojama per įvairių laikmečių kambarių interjerus (*Gyvenamoji aplinka ir kasdienis gyvenimas XIX amžiuje ir XX amžiaus pradžioje: biedermeierio ir jugendo stiliaus interjerai, 1930-ųjų interjeras ir Art Deco Latvijoje, Kasdienybė sovietinėje Latvijoje. Svetainės interjeras 1960 m.*), čia, šalia laikmečiui būdingų baldų, eksponuojamos paprastų žmonių fotografijos, kalbama apie vyravusias madas, gyvenimo būdą ar net populiarią muziką. Dar kalbant apie svarbų šiuolaikinio muziejaus bruožą - praeities siejimą su dabartimi, reikia paminėti Livonijos istorijai skirtoje salėje esantį viduramžių Rygos maketą, kurio viena dalis vaizduoja viduramžių miestą, o kita - modernių laikų Rygą, kai atliekant naujo pastato statybas sostinės centre rasta Livonijos laikus menančių archeologinių radinių (makete vaizduojami tiek statybų darbininkai, tiek archeologai, tiek pažiūrėti sustoję praeiviai). Taip tiesiogiai ir inovatyviai brėžiama istorinio naratyvo linija nuo *tolimos* praeities iki šių laikų.

Muziejus yra tarpinėje pozicijoje tarp tradicinio ir šiuolaikinio muziejaus. Nuolatinė LNIM ekspozicija pristato daugiausia politinį, *vadovėlinį* istorinį naratyvą, tačiau, tuo pat metu, pateikiamas gana išsamus ir turintis daugiadimensiškumo apraiškų pasakojimas, dėmesį kreipiant ne tik į politinės, bet ir socialinės istorijos lūžius. Istoriniame naratyve veikia ne tik politinių lyderių sluoksnis, bet matomos ir miestiečių bei valstiečių socialinės grupės, tačiau pakankamo dėmesio įvairioms smulkesnėms visuomenės grupėms pasigendama. Parodoje taip pat atsiskleidžia daugiakultūriškumas, praeities aspektai nėra dirbtinai skaldomi etniniu pagrindu iš dabarties pozicijų. LNIM ekspozicijoje jau galime fiksuoti kasdienybės istorijos apraiškų - daugiausia per įvairių laikmečių kambarių interjerus ir jiems suteikiamą kasdienybės istorijos kontekstą, archyvines fotografijas. Taip pat fiksuojame ekspozicijos elementų pasakojančių *mažas* istorijas, kuriančių ryšį su realiais, paprastais žmonėmis, pateikiama realių individų prisiminimų (per eksponuojamus tremtinių laiškus, dienoraščius) bei net ir *senos* praeities (Livonijos laikai) siejimo su dabartimi (per viduramžių Rygos maketą).

¹⁷⁹ Prisiminimai išversti į anglų kalbą ir pateikiami ekrane.

6.3. Estijos nacionalinio muziejaus nuolatinė ekspozicija *Susitikimai*

2016 metais atidarytame muziejuje yra įsikūrusios dvi nuolatinės parodos. Pirmoji iš jų - *Susitikimai* - pasakoja apie žmonių, gyvenusių Estijos teritorijoje paskutinius 11 000 metų, kasdienį gyvenimą, kaip jis kito keičiantis natūraliai ir miesto aplinkai, istorinių įvykių sūkuryje besikeičiant ne tik gyvenimo sąlygoms, bet ir socialinėms normoms.¹⁸⁰ Ekspozicija *Susitikimai* dengia laikotarpį iki pat šių dienų. Antroji paroda - *Uralo Aidai* - pasakoja apie finougrų tautų istoriją ir jų gyvenimo būdą¹⁸¹, tačiau dėl šiek tiek kitokio rakurso (skirta ne Estijos, bet visų finougrų tautų gyvenančių Šiaurės Eurazijoje istorijai) ir dėl šio darbo apimties ribotumo *Uralo Aidai* į tyrimą neįtraukiami. Anot vienos pagrindinių parodos *Susitikimai* kuratorių, kadangi politikai ilgai negalėjo susitarti, kur turėtų stovėti muziejus (Tartu centre ar už jo, jau minėtoje Raadi teritorijoje), ENM turėjo dešimtmetį (2006-2016 m.) parodos kūrimui.¹⁸²

Kalbant apie nuolatinės ekspozicijos turinį, teminį suskirstymą, jau *Susitikimai* lankstinuke pateikiami klausimai, į kuriuos paroda siekia atsakyti: „*Kas yra estai?, Kodėl jie yra tokie kokie yra?, Ką jie veikia?, Ką jie galvoja?, Kaip jie išreiškia save?, Kaip jie atrodo?*“.¹⁸³ Ypatingai gausi eksponatais ir temomis/potemėmis ENM ekspozicija nėra suskirstyta teminėmis salėmis, tačiau egzistuoja teminė seka pateikiama parodos lankstinuke ir žemėlapyje. *Susitikimams* skirta patalpa tai iš esmės didžiulis koridorius su išsišakojimais vedančiais į įvairaus dydžio patalpas. Pagrindinė istorinį naratyvą pristatanti pasakojimo linija pavadinta *Kelionė laike*, čia smulkesnėmis temomis, besitęsiančiomis per ilgą koridorių (*Laisvių amžius, Gyvenimas už geležinės uždangos, Nauji laikai, Knygų amžius, Krikščionybės atėjimas, Metalų amžius, Akmens amžius*) pasakojama Estijos bei estų istorija. Nors įėjus pro pagrindinį įėjimą pirmiausia aptinkame temą *Inovacijos yra rytojaus kasdienybė*, kur istorinis naratyvas pradedamas nuo šių laikų¹⁸⁴, ekspoziciją galima pradėti ir nuo kito įėjimo (kitame koridoriaus gale), kur pasakojimas pradedamas akmens amžiumi. Iš esmės laikomasi chronologinio principo logikos, tačiau ekspozicijos medžiagoje, temų, potemių pavadinimuose nėra daug datų (jų galima rasti, nors ir ne daug, nebent pačiose temų, potemių ar artefaktų aprašymuose). Dažnai, iš pirmo žvilgsnio, remiantis temos ar potemės pavadinimu,

¹⁸⁰ Informacija iš oficialaus Estijos nacionalinio muziejaus lankstinuko lietuvių kalba.

¹⁸¹ Informacija iš oficialaus Estijos nacionalinio muziejaus lankstinuko lietuvių kalba.

¹⁸² Rosita Garškaitė, „Muziejus, kuriame lankytojai supranta esą svarbūs“, bernardinai.lt, 2018 <<https://www.bernardinai.lt/2018-07-13-muziejus-kuriame-lankytojai-supranta-esa-svarbus/>>, 2020-10-20.

¹⁸³ Informacija iš oficialaus Estijos nacionalinio muziejaus lankstinuko lietuvių kalba.

¹⁸⁴ Pavyzdžiui, eksponuojamas ESTCube-1 - pirmasis Estijos palydovas, Estijos e-rezidentų tapatybės kortelė, Skype logotipas.

nėra aišku, apie ką bus kalbama tam tikroje ekspozicijos dalyje, pavyzdžiui, *Pasidaryk pats*¹⁸⁵ ar *Saulė, oras, vanduo!*¹⁸⁶. Įvairaus dydžio salėse, į kurias įeinama įvairiose vietose iš pagrindinio koridoriaus, istorinis naratyvas toliau plėtojamas temomis: *Tauta ir valstybė* (pasakojama kaip estai tapo politine bendruomene, sukūrė valstybę tarpukariu, eksponuojama nuo 1884 metų išsaugota viena pirmųjų Estijos vėliavų), *Miestai mieste* (žvilgsnis į miestų erdves ir miestų sampratas vaikų ir jaunimo akimis), *Sava buveinė* (svarstoma kaip visuomenės normos, mados, kūrybiškumas, privatumas, šeimų likimai atsispindi namuose - įvairių laikmečių kambarių rekonstrukcijos), *Lygiagretūs pasauliai* (amžininkų pasakojimai apie įprastas ir išskirtines gyvenimo puses 1940–1980 metų laikotarpiu). Tema *Gyvenimas ir grožis kaime* skirta etninei valstiečių kultūrai, kur eksponuojami nacionaliniai kostiumai, valstiečių buitės rakandai, o spiralės principu įrengtame kambaryje *Runų giesmė* audiovizualiniais būdais perteikiamas pasakojimas apie estų liaudies dainavimo stilių, dainas. Tema *Žmogus ir aplinka* nagrinėja kaip aplinka veikia žmogų bei kaip šis veikia ją Estijoje, tai analizuojama per penkias temas: vandens keliai, sodininkystė, ligos, mėšlas ir karas. *Kalbų katilas* audiovizualiniais būdais pristato estų kalbą, tema *Ruošiame maistą* kalba apie maisto, kulinarijos kultūrą ir įpročius Estijoje, o *Laiko pėdos estiškame kilime* pristato tiek Estijos tekstilės istoriją, tiek per skirtingų laikmečių kilimus pasakojama Estijos istorija.

Kalbant apie tradicinio ir šiuolaikinio muziejaus bruožus, kasdienybės istoriją (laisvalaikį, darbą, buitį, gyvenamosios aplinkos ir žmogaus ryšį) siekiama perteikti absoliučioje daugumoje ekspozicijos *Susitikimai* temų, ar tai būtų *Ruošiame maistą* temoje pristatoma įprasta gimtadienio šventė 50-iai svečių ir kolektyvinė maisto kultūra Kihnu saloje, ar tai būtų *Knygų amžiaus* temoje ir *Gyvenimo malonumai* potemėje pristatoma kasdienybė bei socialinis elgesys per smuklių, tavernų prizmę ankstyvaisiais moderniais laikais. Be kasdienybės istorijos, taip pat daug dėmesio skiriama socialinei istorijai, kalbama apie socialinę įvairių visuomenės grupių raidą, socialines normas, visuomeninius lūžius. Politinei istorijai skiriama tik viena ekspozicijos erdvė *Tauta ir valstybė*¹⁸⁷, o, pavyzdžiui, sovietmečio istorinis naratyvas kuriamas tik per sakytinę istoriją - 40 ekranų, kuriuose įvairių tautybių amžininkai pasakoja įvairias istorijas nutikusias Estijos teritorijoje sovietmečiu (nuo prisiminimų apie vestuvių šventimą, dešros

¹⁸⁵ Kalbama apie įvairių prietaisų deficitą sovietmečiu, eksponuojami pačių žmonių pasigaminti įvairūs namų prietaisai, pavyzdžiui, žoliapjovės.

¹⁸⁶ Pasakojama apie laisvalaikio, paplūdimio, kurortų kultūros išsigalėjimą, raidą ir ypatumus XIX a.

¹⁸⁷ Tačiau net ir čia, pavyzdžiui, eksponuojami Estijos nepriklausomybės karo partizanų daiktai, vėliavos, bet apie patį karą plačiau nekalbama.

deficitą iki tremties, karo tarnybos sovietinėje armijoje patirties) bei eksponuojami šias istorijas iliustruojantys istorijų autorių daiktai. Visos ekspozicijos naratyvo centre *mažos, išgyventos* istorijos, dėmesys realiam individui, paprastam žmogui, naudojama daug archyvinės medžiagos - nuotraukų, video medžiagos.

Etninėms mažumoms ir įvairioms socialinėms grupėms ENM istoriniame naratyve skiriama itin daug dėmesio. Estijos etninės bei konfesinės mažumos turi sau paskirtas potemes, tačiau šios grupės pasirodo ir bendrose, įvairius visuomenės reiškinius ar objektus pristatančiose potemėse. Svarbu, jog kalbama ir nepatogiomis, visuomenėje konfliktus keliančiomis temomis, pavyzdžiui, nepamirštama rusakalbių imigracija Sovietmečiu (tema *Gyvenimas už geležinės uždangos*, potemė *Imigracija*) ir dabartinė šios grupės būklė, kai iš visuomenės daugumos šie pavirto visuomenės mažuma. Taip pat, pavyzdžiui, temoje *Laisvių amžius*, potemėje *Patyriminė erdvė*, kalbama apie dalinę etninę segregaciją Estijoje, kai tame pačiame mieste gyvenančių etninių grupių socialinis elgesys, miesto erdvių naudojimas, judėjimas kardinaliai skiriasi. Kalbant apie įvairias socialines grupes, moterims skiriama itin daug dėmesio įvairiose temose, tačiau randame temų, kurios skirtos vien lyčių klausimui, pavyzdžiui, temoje *Nauji laikai* ir potemėje *Madingas miestiškumas* pasakojama apie moterų emancipacijos užuomazgas, moterų užsiėmimus, madas, gyvenimo būdą. Nepamirštami vaikai ir jaunimas, šiems kaip ir moterims, dėmesio skiriama įvairiose temose, tačiau šiai grupei paskirta visa nemaža ekspozicijos erdvė *Miestai mieste*. Čia įvairiais rakursais kalbama, kaip vaikai ir jaunimas (iki 19 metų) suvokia miestą, kaip kasdien naudoja jo erdves, apie kokią miesto erdvę svajoja. Svarbu, jog į ekspozicijos medžiagos kūrimą įtraukti patys vaikai, o mokslininkai ir kuratoriai ją tik apipavidalino ir paruošė lankytojams (tiek vaikams suprantama kalba, tiek keldami įvairius sociologinius klausimus, kurie gali sudominti vyresnius ir norinčius pamąstyti lankytojus). Vien Taline, iš 459 000 žmonių, vaikų ir jaunimo (iki 19 metų) skaičius siekia 83 000¹⁸⁸, taigi, tai yra žymi visuomenės dalis ir šios *balsas* turi būti girdimas - tokia logika vadovaujamasi šioje ekspozicijos dalyje bei ir visoje *Susitikimai* ekspozicijoje.

Taip pat svarbu pabrėžti ENM kuriamą išties *nesupaprastintą*, daugiadimensinį praeities ir estiškumo vaizdinį, pasižymintį analitiniais bruožais. Pavyzdžiui, potemė *Laisvės istorijos* temoje *Laisvių amžius* yra skirta estų laisvės sampratai, pateikiami skirtingi požiūriai į tą patį reiškinį. Čia keliamas klausimas: “*Kas*

¹⁸⁸ Remiamasi ekspozicijos medžiaga.

daro Estijos žmones laisvais?”, “Kas yra laisvė?” ir minėta tema rodomi įvairaus amžiaus ir įvairių profesijų žmonių samprotavimai video formatu. Paroda iš tiesų dėmesį skiria ne tik praeičiai, bet ir dabarčiai. Kaip jau minėta, istorinis naratyvas pradamas pasakoti atsispiriant nuo šių laikų aktualijų, o, pavyzdžiui, *Žmogus ir aplinka* temoje kiekvienoje potemėje trumpai papasakojama reiškinių, objekto ar inovacijos raida, tuomet brėžiami su tuo susiję aspektai, iššūkiai anksčiau ir dabar. Ties kiekvienu atveju pateikiami tiek privalumai, tiek trūkumai susiję ar kilę iš jo - keliami sunkūs, neturintys vieno paprasto atsakymo klausimai, lankytojas paliekamas mąstyti, reflektuoti.¹⁸⁹

Jau pažvelgus į oficialius muziejaus dokumentus galima nemažai pasakyti apie ENM ir šiuolaikinio muziejaus koncepcijos santykį. 2017-2020 metų ENM vystymo plane teigiama, kad ENM yra senas tradicijas turinti viešoji įmonė, kurioje vyko ir vyks dideli pokyčiai, reaguojant į visuomenės lūkesčius bei kartu su šios prisidėjimu/įtraukimu.¹⁹⁰ Taip pat muziejus, jau savo nuostatuose kaip dalį pagrindinio uždavinio išskiria Estijos etninių grupių, kaimyninių šalių istorijos pristatymą.¹⁹¹ Visose ekspozicijos temose ieškoma paprasto žmogaus - anot *Susitikimų* kuratorės, net archeologai ieškojo žmogaus ir kasdienių aspektų pristatant metalų ir akmens amžius.¹⁹² Šie aspektai bei abi ENM nuolatinės ekspozicijos buvo įvertintos ir Europiniu mastu, 2018 metais muziejus gavo prestižinį Kenneth Hudson apdovanojimą, dėl iššūkio mesto tradicinio nacionalinio muziejaus koncepcijai¹⁹³, o vienas įtakingiausių pasaulyje architektūros žurnalų *Dezeen* ENM pavadino moderniausiu muziejumi Europoje dėl savo formos ir turinio.¹⁹⁴

Turbūt akivaizdu, ENM nuolatinė ekspozicija išties iliustruoja naujojo muziejaus koncepciją, nes muziejaus centre atsiduria paprastas žmogus, jis tiesiogine ta žodžio prasme įtraukiamas į ekspoziciją,

¹⁸⁹ Pavyzdžiui, potemėje *Tartu - Sodininkystės sostinė* pasakojama apie sodininkystės raidą, madas, Tartu miestui atnešamą naudą ir pelną. Tuo pat metu teigiama jog sodininkystės palydovas - chemikalai, naudojami siekiant kovoti su kenkėjais dar nuo XIX a., o jau nuo 1960 metų susirūpinta gamtai daroma su sodininkyste susijusia žala, visų pirma, išskiriant masinį bičių išnykimą.

¹⁹⁰ Eesti Rahva Muuseum, *Arengukava 2017-2020*. <<https://www.erm.ee/et/content/arengukava-2017-2020>> 2020-11-15.

¹⁹¹ Eesti Rahva Muuseumi põhimäärus, Vastu võetud 08.07.2013 nr 10 RT I, 10.07.2013, 48, jõustumine 15.07.2013, <<https://www.erm.ee/et/content/p%C3%B5hidokumendid>>, 2020-11-20.

¹⁹² Agnes Aljas, interviu su autore, 2020-10-27.

¹⁹³ NDPC, “Kenneth Hudson Award given to Estonian National Museum”, 2018. <<https://www.ndpculture.org/news/kenneth-hudson-award-given-to-estonian-national-museum>> 2020-12-05.

¹⁹⁴ Jessica Mairs, “Estonia's wedge-shaped national museum opens on former Soviet airbase”, *Dezeen*. 2016. <<https://www.dezeen.com/2016/10/01/estonian-national-museum-opens-dorell-ghotmeh-tane-tartu-estonia/>> 2020-12-05.

istorinis naratyvas perduodamas per kasdienybės istoriją (politinei istorijai skiriama tik viena salė), vyrauja daugiakultūriškumas, dėmesys dabarčiai. Ekspozicijoje taip pat ryškiai matomos įvairios visuomenės socialinės grupės, pavyzdžiui, vaikai, moterys, įvairių profesijų atstovai. *Susitikimų* pagrindas - *mažos, išgyventos* istorijos, prisiminimai, sakytinė istorija, platus archyvinių fotografijų, video medžiagos naudojimas. ENM iš tiesų įgyvendina naujam muziejui iškeltą tikslą būti demokratine, nuolat atsinaujinančia, į visuomenės lūkesčius reaguojančia institucija (tai pabrėžiama oficialiuose ENM dokumentuose).

Remiantis muziejų palyginimu, galime daryti išvadą, jog skirtingu masteliu (mažiausiai LNM, vidutiniškai LNIM, labiausiai ENM), bet visi Baltijos šalių nacionaliniai muziejai tolsta, yra tarpinėje pozicijoje ar yra nutolę nuo tradicinio muziejaus koncepcijos. Šie muziejai nėra selektyvios atminties institucijos, kuriančios etnocentrinį naratyvą, nes visais atvejais fiksuojame daugiakultūriškumo reiškinių įsigalėjimą (vienintelis tradicinio ir šiuolaikinio muziejaus bruožas būdingas visoms trimis šalims). Tai prieštarauja T. Statkevičiaus mintims, jog istorijos politikos erdvėje Baltijos šalyse daugiakultūriškumas ryškiau reiškiasi tik Lietuvoje (dėl LDK istorinės patirties) ir ši yra arčiausiai modernaus, europeizacijos ir užsienio politikos prioritetus atitinkančio istorinio naratyvo.¹⁹⁵ Šio tyrimo ribose, atvirkščiai, labiausiai daugiakultūriškumas ir kiti šiuolaikinio muziejaus bruožai (tarp jų įvairių, ne tik etninių grupių, įtraukimas į istorinį pasakojimą) atsiskleidžia Estijos atveju.

7. Istorinių naratyvų formavimas Baltijos šalių nacionaliniuose muziejuose

Šioje dalyje bus siekiama nustatyti, kokį vaidmenį vaidina valstybė Baltijos šalių nacionalinių muziejų naratyvų kūrimo atžvilgiu bei kokie veikėjai labiausiai prisidėjo prie ekspozicijų kūrimo. Taip pat bus stengiamasi pažiūrėti, dėl kokių priežasčių Lietuvos, Latvijos ir Estijos muziejai sukūrė tokius (ar negali kurti kitokių) istorinius naratyvus, aptartus praėjusiame skyrelyje, kaip patys muziejai reflektuoja savo

¹⁹⁵ Tomas Statkevičius, p. 153.

nuolatinės ekspozicijas tradicinio ir šiuolaikinio muziejaus kontekste, kokios kliūtys ar suvaržymai išryškėja, siekiant kurti ar keisti, modernizuoti ekspozicijas.

Kaip minėta teorinėje dalyje, istorinių naratyvų kūrimo, formavimo nacionaliniuose muziejuose aspektu galima išskirti tris veikėjus - valstybė, kultūrinis elitas ir piliečiai - būtent santykis tarp jų indėlio į naratyvo kūrimą svarbus siekiant nustatyti, kas ir kieno kolektyvinę atmintį formuoja. Kalbant apie tai, kas kūrė nuolatinės ekspozicijas, anot LNM nuolatinės parodos kuratoriaus, jos formavimas vyko “*šiek tiek tradicionalistiškai*”, pagrindiniai rengėjai buvo muziejaus istorijos skyriaus darbuotojai, nors LNM gali (turi teisę) pasikviesti bet kokius ekspertus iš šalies (tiesa, tai dažniau nutinka pastaruoju metu rengiant trumpalaikes parodas, o ne tada, kai buvo formuojama nuolatinė ekspozicija). Kalbant apie LNM ir valstybės santykį, kultūros ministerija nustato nacionalinių muziejų veiklos prioritetus, tvirtina bei koordinuoja jų įgyvendinimo planus, prie kultūros ministerijos veikia patarimojo balso teisę turinti muziejų taryba.¹⁹⁶ Ekspozicijų ir parodų planus LNM svarsto ir tvirtina vidinė paties muziejaus taryba, į kurios sudėtį įeina tiek muziejaus, tiek kultūros ministerijos atstovai (tarp kurių ir viceministras)¹⁹⁷, tačiau parodų turinio klausimu muziejus valstybės atžvilgiu yra visiškai autonomiškas: “*dėl idėjų, tarkim, ar kaip pristatyt, kaip daryt, tai čia visiška muziejaus autonomija*”.¹⁹⁸ Tuo tarpu, LNIM nuolatinės ekspozicijos kūrimo dalyvavo iš esmės tik iš paties muziejaus darbuotojų sudaryta mokslo taryba bei mažesnės muziejaus specialistų darbo grupės. Latvijoje kultūros ministerija rengia muziejų nacionalinę strategiją, steigia konsultacinę teisę turinčią kultūros tarybą¹⁹⁹, šiai muziejai privalo pristatyti parodų konceptus per muziejų akreditacijos procesą, bet tai skirta tik finansavimo užtikrinimui ir įsitikinti, kad muziejus turi parodos koncepciją²⁰⁰, o parodos turinio prasme LNIM, anot kuratoriaus, yra visiškai autonomiškas.²⁰¹ Visgi, reikėtų paminėti aiškiai didaktinę LNIM ekspozicijos formą - paroda kurta derinant ją su švietimo standartais ir mokymo programomis, išlaikyta vadovėlių primenanti terminologija ir chronologija.²⁰² Taigi, net jei LNIM kuriamas naratyvas nėra nuleistas iš viršaus, šis buvo netiesiogiai

¹⁹⁶ Lietuvos Respublikos muziejų įstatymas, 1995 m. birželio 8 d. Nr. I-930, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.18317?jfwid=ppvzfz0te7>>, 2020-12-29.

¹⁹⁷ Lietuvos Nacionalinio Muziejaus Nuostatai, 2019 m. sausio 18 d. patvirtinta Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymu Nr. ĮV-19., <<http://www.lnm.lt/statutas/>>, 2020-12-19.

¹⁹⁸ Žygintas Būčys, interviu su autore, 2020-10-13.

¹⁹⁹ Law on Museums of Latvia, adopted by the Saeima on 15 December 2005, <<https://likumi.lv/ta/en/id/124955-law-on-museums>>, 2020-12-29.

²⁰⁰ Toms Ķikuts, interviu su autore, 2020-10-23

²⁰¹ Toms Ķikuts, interviu su autore, 2020-10-23

²⁰² Anita Stasulane, p. 55.

įtakotas valstybės švietimo politikos, sąmoningau nuspręsta muziejų paversti mokyklos programos papildiniu. Tuo tarpu, prie ENM nuolatinės ekspozicijos kūrimo, kuriam šis turėjo dešimtmetį²⁰³, prisidėjo apie 200 įvairių sričių mokslininkų iš įvairių universitetų bei institucijų, taip siekiant įtraukti įvairaus profilio žmones ir taip norint užtikrinti, jog paroda būtų pagrįsta naujausiais moksliniais tyrimais, o šie būtų institucijos skleidžiamos informacijos pagrindas (vidiniai muziejaus kuratoriai organizavo, vadovavo procesui).²⁰⁴ Kalbant apie muziejaus ir valstybės santykį parodų kūrimo atžvilgiu, Estijoje kultūros ministerija užsiima strateginiu planavimu muziejų srityje, čia taip pat egzistuoja patarianti balsą turinti, kultūros ministerijos sudaroma muziejų taryba.²⁰⁵ Turint omenyje ekspozicijų turinį, ENM turi pristatyti muziejų koncepcijas kultūros ministerijai, tačiau tai sąlygoja tik muziejaus veiklą finansavimą, o ekspozicijų turinio prasme bent kol kas muziejus nėra sulaukęs jokio įsikišimo iš valstybės pozicijų.²⁰⁶ Šioje vietoje svarbu atkreipti dėmesį į tai, kaip ENM įtraukia piliečius į parodos formavimą. Muziejus turi patalpą pavadinimu *Susikurk parodą*, šiam kambariui patys lankytojai gali pasiūlyti parodos temą, o daugiausia balsų surinkusi ekspozicijos tema yra įgyvendinama kuratorių²⁰⁷, tuo pat metu, muziejus ragina piliečius siųsti muziejui artefaktus, susijusius su įvairiomis Estijos istorijos temomis.²⁰⁸ Taip pat esant muziejuje į akis krinta netradicinės laikysenos manekeni²⁰⁹, pavyzdžiui, pristatantys įvairių regionų nacionalinius kostiumus. Šie manekeni - tai realių žmonių kūnų modeliai sukurti 3D skeneriu. Tai 2012 metais ENM pradėtos viešinimo kampanijos, kviečiant žmones pozuoti ir taip siekiant kuo labiau įtraukti piliečius į ekspozicijos kūrimą, rezultatas.²¹⁰ Taigi, kaip matyti, nacionaliniai muziejai istorinių naratyvų, kolektyvinės atminties kūrimo prasme yra autonomiškai valstybės atžvilgiu, šie nėra nuleidžiami iš viršaus ir politiškai kontroliuojami. Šiek tiek, šiame kontekste, išsiskiria LNIM formuojamas istorinis naratyvas, nes jis, nors ir ne tiesiogiai, bet buvo veikiamas šalies švietimo politikos, nes sąmoningai nuspręsta istorinį pasakojimą kreipti mokyklinės istorijos programos linkme. LNM ir LNIM atvejais, svarbiausi veikėjai

²⁰³ Rosita Garškaitė, “Muziejus, kuriame lankytojai supranta esą svarbūs”, bernardinai.lt, 2018
<<https://www.bernardinai.lt/2018-07-13-muziejus-kuriame-lankytojai-supranta-esa-svarbus/>>, 2020-10-20.

²⁰⁴ Rosita Garškaitė, “Muziejus, kuriame lankytojai supranta esą svarbūs”, bernardinai.lt, 2018
<<https://www.bernardinai.lt/2018-07-13-muziejus-kuriame-lankytojai-supranta-esa-svarbus/>>, 2020-10-20.

²⁰⁵ Museums Act of Estonia, RT I, 10.07.2013, Riigikogu,
<<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/510012014002/consolide>>, 2020-10-20.

²⁰⁶ Agnes Aljas, interviu su autore, 2020-10-27.

²⁰⁷ Tokiu būdu jau buvo sukurtos 5 parodos.

²⁰⁸ Agnes Aljas, interviu su autore, 2020-10-27.

²⁰⁹ Manekeni tupi, sėdi, stovi ištiesę rankas, pasilenkę ir pan.

²¹⁰ Rosita Garškaitė, “Muziejus, kuriame lankytojai supranta esą svarbūs”, bernardinai.lt, 2018
<<https://www.bernardinai.lt/2018-07-13-muziejus-kuriame-lankytojai-supranta-esa-svarbus/>>, 2020-11-17.

formuojantys istorinį pasakojimą yra muziejaus profesionalai, kuratoriai - kultūrinis ir intelektualinis elitas. Tuo tarpu, Estijos atveju, čia ne tik praplėstos kolektyvinę atmintį kuriančio elito gretos (apie 200 įvairių sričių mokslininkų, ne tik vidiniai muziejaus darbuotojai), bet ir aktyviai įtraukiamas piliečių dėmuo. Išryškėja, jog istoriniai naratyvai nėra lemiami valstybės politikos, bet sąmoningo paties muziejaus pasirinkimo - kokį naratyvą kurti, ką į jį įtraukti, ką akcentuoti.

Kalbant apie paties LNM požiūrį į nuolatinę Naujojo arsenalo ekspoziciją, LNM 2019 metų veiklos ataskaitoje parodos statiškumas ir pasenusi būklė yra vertinama kaip viena pagrindinių problemų, su kuriomis šiuo metu susiduria muziejus. Pagrindinė priežastis, kodėl muziejaus negali atnaujinti nuolatinė ekspozicijų - yra nepakankamas finansavimas šiai veiklai, nes ji finansuojama ne iš Europos ar Kultūros Tarybos projektų, bet iš savų įstaigos lėšų.²¹¹ Anot Naujojo Arsenalo ekspozicijos kuratoriaus, nuolatinės ekspozicijos atnaujinimui reikia ne tik didelių investicijų, bet ir laiko pasiruošimui bei iš esmės suremontuoti pasenusį muziejaus pastatą, nes *“visa infrastruktūra, laidai, komunikacijos, viskas viskas yra supuvę”*.²¹² Be infrastruktūrinio atnaujinimo (pastate nuo 1968-ųjų nėra atliktas kapitalinis remontas) negalima kalbėti apie ekspozicijų atnaujinimą. Kita priežastis, kodėl ekspozicijų dabartinė būklė yra tokia kokia yra - erdvės trūkumas. LNM turi gana nemažus rinkinius, todėl galėtų (ir norėtų) pateikti platesnį žvilgsnį į istoriją, tačiau visą ekspoziciją tenka sutalpinti į tris sales.²¹³ Anot kuratoriaus, nacionalinis muziejus turėtų būti šiuolaikiškas ar bent siekti tokio idealo, tačiau jo centre visuomet turi išlikti *eksponuojamas objektas*, kitu atveju muziejus rizikuoja pavirsti informacijos centru.²¹⁴ Tyrimo metu atsiskleidė dar viena platesnė problema - Lietuvoje nėra muziejaus pristatančio Lietuvos istoriją nuosekliai nuo senovės istorijos iki šių laikų. Tai iš esmės sąlygoja erdvės trūkumas ir LNM tai sprendžia fiziskai talpinant ekspozicijas skirtingose patalpose - Senasis Arsenalas, Naujasis Arsenalas, Signatarų namai. Tai nebūtinai yra problema - anot muzeologo F. Waidacher, galima įvardinti ryškią muziejų raidos tendenciją, kurią galima pavadinti: *“mažiau didelių ir daugiau mažų muziejų”*.²¹⁵ Visgi, LNM, vienas svarbiausių šalies nacionalinių muziejų, visai nedengia laikotarpio nuo 1918 metų iki dabarties (ar bent nepriklausomybės atkūrimo), o tarpukario laikotarpis Lietuvoje iš viso neturi nuolatinės parodos - šiais

²¹¹ Lietuvos nacionalinis muziejus, *Lietuvos nacionalinio muziejaus 2019 metų veiklos ataskaita*, Vilnius, 2020. <<http://www.lnm.lt/wp-content/uploads/2020/03/Veiklos-ataskaita-2019.pdf>> 2020-10-26.

²¹² Žygintas Būčys, interviu su autore, 2020-10-13.

²¹³ Žygintas Būčys, interviu su autore, 2020-10-13.

²¹⁴ Žygintas Būčys, interviu su autore, 2020-10-13.

²¹⁵ Friedrich Waidacher, p. 491.

aspektais LNM išsiskiria Baltijos šalių kontekste. Problemos, su kuriomis susiduria LNM, taip pat gali būti dalinai aiškinamos Lietuvos muziejų politikos ribotumais, anot N. Keršytės, respublikos mastu stokojama nacionalinio muziejaus poreikio svarstymų (tame tarpe ir naujų nacionalinių muziejų steigimo idėjų), muziejų misijų koreliavimo, koordinavimo.²¹⁶

Kalbant apie tai, kaip muziejaus rolę tradicinio ir šiuolaikinio muziejaus kontekste reflektuoja LNIM, anot kuratoriaus, reikia ir norima siekti šiuolaikinio muziejaus idealų, bet, tuo pat metu, reikėtų išlaikyti ir tradicinio muziejaus principą (politinei istorijai ir toliau turi būti skiriama daug dėmesio, nes Latvija egzistuoja tautinio judėjimo, politinės bendruomenės kūrimosi pagrindu), o modernios idėjos taip pat yra šių laikų politinė žinutė, todėl reikia žiūrėti atsargiai ir nereikia akiai jų taikyti.²¹⁷ Anot kuratoriaus, jei šiuo metu *madinga* kalbėti apie aplinkosaugą ir būtų paskata sieti tai su Latvijos istorija, pavyzdžiui, medžio panaudojimas ir žmogaus ryšys su mediena istorinėje Latvijos perspektyvoje būtų per siaura tema nuolatinėi ekspozicijai, nes tai pernelyg nutoltų nuo įprasto politinės ir iš dalies socialinės istorijos naratyvo. Kasdienybės istorija yra svarbi, bet tik tiek, kiek ji *tarnauja* politinei istorijai ir šios niekada negali pakeisti.²¹⁸ Taip pat, kuratoriaus manymu, šiuolaikinės istorinio naratyvo pristatymo idėjos (tokie naujojo muziejaus bruožai kaip *mažos* istorijos, prisiminimai, kasdienybės istorija) yra jau egzistuojanti muziejininkų darbo kultūra ir nerašytos taisyklės: *“net jei to neišryškiname kaip darbo principo, jį naudojame.”*²¹⁹ Muziejus jau deda pirmus žingsnius kuriant naują ekspoziciją, kuri po rekonstrukcijos turėtų įsikurti Rygos pilyje - šioje bus stengiamasi pritaikyti daugiau naujojo muziejaus bruožų, tolti nuo *vadovėlinio* naratyvo, daugiau susikoncentruoti ties tam tikrais istoriniais reiškiniais, tačiau politinė, visus laikotarpius dengianti, istorija išliks centre. Veiksniai, kurie trukdo keisti, tobulinti, modernizuoti ekspozicijas yra mažas finansavimas, paties muziejaus populiarumas (taip pat susiję su finansavimu - kuo daugiau lankytojų sulaukiama per metus, tuo daugiau pinigų susirenkama) bei neužtikrintumas dėl finansų kiekio ateityje (muziejus gyvena nuo projekto iki projekto, neaišku, kiek ir kokių projektų ir koku ateities metu bus, todėl sunku planuoti ilgalaikę ekspozicijų rengimo politiką). Tikimasi naujose patalpose, kurios

²¹⁶ Nastasija Keršytė, “Nacionalinis tapatumas ir nacionalinių muziejų situacija. Muziejų politikos problemos”, *LIAUDIES KULTŪRA*, 5, 2012, p. 27.

²¹⁷ Toms Ķikuts, interviu su autore, 2020-10-23.

²¹⁸ Toms Ķikuts, interviu su autore, 2020-10-23.

²¹⁹ Toms Ķikuts, interviu su autore, 2020-10-23.

yra Rygos senamiesčio širdyje, sulaukti žymiai daugiau lankytojų ir taip, ilgainiui, gauti daugiau finansavimo.²²⁰

Kalbant apie priežastis, kodėl ENM sukūrė neabejotinai šiuolaikinį muziejų, išsiskiriantį iš konteksto Baltijos šalių kontekste, anot muziejaus kuratorės, ENM visuomet buvo pirmiausia etnografinis muziejus, kuris, kaip ir kiti istorijos muziejai, renka įvairius artefaktus, bet daugiausia dėmesio skiria būtent *paprastų* žmonių daiktams ir objektams. Antra, ilgą laiką (dešimt metų) vykusios didelio būrio įvairių disciplinų mokslininkų diskusijos, kooperacija labai prisidėjo prie šiuolaikinio muziejaus koncepto įgyvendinimo, o ypač ekspozicijos naratyvo daugiadimensiškumo, kelių požiūrių į tą patį reiškinį pateikimo bei sudėtingų, visuomenėje konfliktus keliančių temų pristatymo (pavyzdžiui, rusakalbių vaidmuo valstybėje).²²¹ Trečia, muziejaus ekspozicijos kūrėjai nuo pat naujos ekspozicijos kūrimo pradžios puoselėjo idėją kurti ne tradicinį nacionalinį muziejų, o, anot jų, *žmonių* muziejų, kur įvairaus amžiaus skirtingi žmonės suprastų, kad jie yra svarbūs ir reikšmingi, rastų sau įdomių, aktualių elementų, o tam šie turėtų nebūti atsieti nuo dabarties.²²² Anot kuratorės, “*Čia nerasite sureikšmintų prezidentų, siekėme įgalinti lankytojus – eilinius Estijos žmones.*”²²³ Remiantis kuratore, Estijoje tik nedidelė dalis žmonių iš tikrųjų domisi kultūra, tuo pat metu, nėra aišku, kas žmonėms yra aktualu ir įdomu, todėl reikia jų klausti, reaguoti²²⁴, o kuratoriai gali tik suteikti istorinį kontekstą rūpimiems klausimams ar aspektams.²²⁵ Taip pat naujo ir modernaus ENM pastato statybos, nenuostabu, kainavo daug, muziejaus įrengimo ir finansavimo klausimas ilgai svarstytas politikų tarpe, o visuomenėje buvo kilęs skandalas, jog mokesčių mokėtojams muziejaus pastato statybos nemažai atsieis. Anot kuratorės, žmonės retai susimąsto, kad vieši pastatai yra statomi už jų mokesčių pinigus, o kadangi ENM statybų klausimas buvo politizuotas, eskaluojamas spaudoje, tai buvo dar viena paskata muziejų paversti *žmonių* muziejumi tiesiogine ta žodžio prasme.²²⁶ Taip pat, anot jos, Estija, kitaip nei Lietuva, neturi didingos istorijos sietinos su valstybingumu,

²²⁰ Toms Kikuts, interviu su autore, 2020-10-23.

²²¹ Agnes Aljas, interviu su autore, 2020-10-27.

²²² Rosita Garškaitė, “Muziejus, kuriame lankytojai supranta esą svarbūs”, bernardinai.lt, 2018 <<https://www.bernardinai.lt/2018-07-13-muziejus-kuriame-lankytojai-supranta-esa-svarbus/>>, 2020-11-17.

²²³ Rosita Garškaitė, “Muziejus, kuriame lankytojai supranta esą svarbūs”, bernardinai.lt, 2018 <<https://www.bernardinai.lt/2018-07-13-muziejus-kuriame-lankytojai-supranta-esa-svarbus/>>, 2020-11-17.

²²⁴ Muziejuje įdiegtos lankytojų stebėsenos programos, kurių pagalba žiūrima, kurios ekspozicijos temos, potėmės, detalės labiausiai sudomina, iššaukia diskusiją ir fiksuojama kas nesudomina lankytojų, todėl diskutuojama dėl jų pakeitimo ar peržiūrėjimo.

²²⁵ Rosita Garškaitė, “Muziejus, kuriame lankytojai supranta esą svarbūs”, bernardinai.lt, 2018 <<https://www.bernardinai.lt/2018-07-13-muziejus-kuriame-lankytojai-supranta-esa-svarbus/>>, 2020-11-17.

²²⁶ Agnes Aljas, interviu su autore, 2020-10-27.

todėl ENM naująją ekspoziciją galima vertinti ir kaip sąmoningą sprendimą, išėjimą iš padėties - nuspręsta kurti naujas estiškumo reikšmes ir vertybes bei žvilgsnį koncentruoti daugiau ties dabartimi, nei praeitimi, ties kasdienybės, nei politine istorija.²²⁷ Tuo pat metu, reikėtų paminėti, kad lengviau kurti naują nuolatinę ekspoziciją, įkurdintą naujame, specialiai tam suprojektuotame pastate, nei atnaujinti jau dešimtmečius egzistuojančias ekspozicijas²²⁸ (ką galima aptikti Lietuvos ir Latvijos atvejuose). Kalbant apie pačių piliečių nuotaikas, remiantis kuratorės mintimis, nuo pat muziejaus atidarymo laukta kritikos dėl kasdienybės istorijos ir paprasto žmogaus akcentavimo nacionaliniame muziejuje, tačiau, apart kelių istorijos mokytojų nuogastavimų, jog pateiktas istorinis naratyvas yra painus ir nepakankamai kalba apie politinę Estijos istoriją, daugiau kritikos nesulaukta, o visuomenės priėmimas iš tiesų stebinančiai pozityvus.²²⁹

Svarbu išskirti, jog Latvija ir Estija pasižymi panašia valstybingumo patirtimi - abi šalys apart tarpukariu įkurtos ir prieš 30 metų atkurtos valstybės daugiau neturi apčiuopiamų ir pakankamai išplėtotų valstybingumo formų savo istorijoje²³⁰ - tačiau, šiuo aspektu muziejuose formuoja kardinaliai skirtingus naratyvus. Kaip jau minėta, Estija sąmoningai koncentruojasi ties kasdienybės istorija kaip išeities tašku iš valstybingumo patirties stokos, o Latvija savo istoriniame naratyve ryškiausiai pabrėžia būtent politinę istoriją kaip latvių tautos pagrindo liniją, derina naratyvą su švietimo, mokyklų programomis. Pastebima, jog aspektams, kurie nors kažkokiu laipsniu priartėja prie valstybingumo, didingos šalies vaizdinio, LNIM skiria itin daug dėmesio, pavyzdžiui, ekspozicijoje aptinkame atskirą salę skirtą Kuržemės ir Žiemgalos kunigaikštystei (1561-1795), čia kalbama kaip tam tikru laipsniu²³¹ buvo tęstas valstybingumas, pasakojama apie Ketlerių ir Bironų dinastijas bei pabrėžiamas minėtos kunigaikštystės kolonijinis aspektas (eksponuojamas masyvus laivo maketas)²³². Tuo tarpu, kaip minėta, anot LNIM kuratoriaus, kasdienybės istorijos akcentavimas ar, pavyzdžiui, medžio panaudojimas ir žmogaus ryšys su mediena istorinėje Latvijos perspektyvoje būtų per siauras rakursas nuolatinėi ekspozicijai, pernelyg nutoltų nuo

²²⁷ Agnes Aljas, interviu su autore, 2020-10-27.

²²⁸ Karsten Schubert, "The Curator's Egg: The Evolution of the Museum Concept from the French Revolution to the Present Day", p. 90, cituota iš Olga Zabalueva, "Museology and Museum-making: Cultural Policies and Cultural Demands." *ICOFOM Study Series*, 46, 2018, p. 232.

²²⁹ Agnes Aljas, interviu su autore, 2020-10-27.

²³⁰ Tomas Statkevičius, p. 149.

²³¹ Kunigaikštystė apėmė tik dalį dabartinės Latvijos teritorijos.

²³² Remiantis ekspozicijos medžiaga, Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystė 1651–1668 metais valdė teritorijas Gambijoje ir Tobage.

politinės istorijos naratyvo, o ENM, atvirksčiai, fiksuojame žiūrėjimą į estiškumą per kasdienybės istoriją, įvairias, siauras, nuo politinės istorijos nutolusias temas, pavyzdžiui, *Miškas ir estai*, *Obelių medžiai žydi*, *Mėšlas yra duonos motina*.

Peršasi išvada, jog Baltijos šalių muziejų istorinių naratyvų skirtingumą ENM ir LNIM atvejais lemia sąmoningas kuratorių - kultūrinio elito pasirinkimas, istorijos interpretacija ir tam tikro požiūrio taško į istoriją prioretizavimas. Tuo pat metu, reikia turėti omenyje, kad lengviau kurti ekspozicijas nuo nulinės pozicijos (ENM), nei keisti, tobulinti senas (LNM, LNIM) - tai galėtų būti įvardinta kaip išorinė priežastis. LNM atveju, ekspozicijos būklę aiškina struktūrinės priežastys bei veiksniai, kylantys iš muziejaus vidaus. Muziejus pats įvardija savo nuolatinių ekspozicijų būklę kaip pasenusią, kurią norima keisti ir modernizuoti, tačiau tą padaryti metų metus trukdo nepakankamas finansavimas, pasenusi infrastruktūra ir erdvės trūkumas.

Taip pat reikėtų išskirti, jog Estijos atvejis ragina suabejoti A. ir J. Assmann kolektyvinės atminties teorija. Anot jų, kaip minėta, komunikatyvi ir socialinė atmintis kyla iš visuomenės apačios, pasižymi neinstitucionalizuota būseną, tai nereprezentuojama muziejuose, o kultūrinė atmintis priklauso nuo valstybės elito, valdžios pozicijų, nuleidžiama iš viršaus, pasižymi institucionalizuota būseną, ja operuojama muziejuose. Tuo metu ENM baigtiniame kolektyvinės atminties *produkte* aptinkama daugiau institucionalizuotos visuomenės apačių istorijos (labiau primena komunikatyvinę, socialinę atmintį) nei įprastos kultūrinės atminties apraiškų. Tai perša mintį, jog galime užčiuopti procesą, kai apačių istorija, kultūrinio ir intelektualinio elito pagalba, tampa institucionalizuota ir braunasi į kultūrinės atminties erdvę (arba reikia ieškoti naujos sąvokos, kokia atmintimi operuoja šiuolaikinis muziejus).

Taigi, Baltijos šalių nacionalinių muziejų istorinių naratyvų formavimo instituciniai ir praktiniai aspektai parodė, kad nors ir nereikėtų brėžti griežtos linijos, bet valstybės daugiau daro įtaką muziejų darbo, veiklos reguliavimui, o pats formuojamo naratyvo turinys priklauso nuo kuratorių pasirinkimo. Šie, savo ruožtu, gali arba jį derinti su nusistovėjusiu naratyvu, derinti su mokyklų programomis (LNIM), arba net drąsiai kurti naujas tapatybės reikšmes, metančias iššūkį tradiciniam istoriniam pasakojimui ir šio formoms (ENM). Estijos kuratorių sprendimai taip pat verčia permąstyti klasikinės atminties teorijas. Tuo

tarpu, kartais muziejus yra suvaržytas struktūrinių aspektų ir metų metais negali atnaujinti pateikiamo naratyvo - kuratoriams net nėra suteikiama proga *pasirinkti* ir *apsispręsti* (LNM).

IŠVADOS

Šiame darbe nagrinėjami trijų Baltijos šalių nacionalinių muziejų kuriami istoriniai naratyvai bei jų formavimo ypatybės. Kolektyvinės atminties teorija, muziejaus kaip šios formavimo bei muziejaus kaip politinės galios institucijos sampratos kartu su tradicinio ir šiuolaikinio muziejaus koncepcijomis leido iširti ir įvertinti Baltijos šalių kolektyvinės atminties tendencijas.

Nacionalinių muziejų kuriamų naratyvų analizė per tradicinio ir modernaus muziejaus koncepcijas parodė, kad šie istorinius naratyvus visuomenei pristato kardinaliai skirtingais būdais. Visgi, visi muziejai, nors ir skirtingu masteliu - mažiausiai Lietuvos nacionalinis muziejus (LNM), vidutiniškai Latvijos nacionalinis istorijos muziejus (LNIM), labiausiai Estijos nacionalinis muziejus (ENM) - tačiau tolsta ar yra nutolę nuo tradicinio muziejaus. LNM ir LNIM atstovauja muziejų, turintį tiek tradicinio, tiek šiuolaikinio muziejaus bruožų. LNM vyrauja politinė istorija, beveik nėra skiriama dėmesio paprastam individui, tačiau aiškiai atsiskleidžia daugiakultūriškumas. LNIM istorinis naratyvas kuriamas tiek pristatant politinę, mokyklinį vadovėlį primenančią, tiek iš dalies socialinę istorijas, yra pastanga ieškoti paprasto individo istoriniame pasakojime bei taip pat atsiskleidžia daugiakultūriškumas. Tuo tarpu ENM iliustruoja šiuolaikinį nacionalinį muziejų ir nepasižymi nei vienu tradicinio muziejaus bruožu: apskritai atsisakoma politinės istorijos, istorinio naratyvo centre - kasdienybės istorija, paprastas žmogus, daugiakultūriškumas, įvairių socialinių grupių (moterys, vaikai) reprezentacija, piliečiai yra visokeriopai įtraukiami į ekspozicijų turinį ir kūrimo procesą, kuriamas daugiadimensiškas naratyvas.

Nors muziejai skirtingi ir pasižymi skirtingo laipsnio istorinio naratyvo modernizacija, jie nėra selektyvios atminties institucijos, pasižyminčios etnocentriškumu. Visais atvejais pastebimas ryškus daugiakultūriškumo reiškinio įsigalėjimas (vienintelis tradicinio ir šiuolaikinio muziejaus bruožas būdingas visoms trimis šalims). Tai prieštarauja T. Statkevičiaus darbui, rodančiam, jog istorijos politikos erdvėje Baltijos šalyse daugiakultūriškumas ryškiau reiškiasi tik Lietuvoje (dėl LDK istorinės patirties). Šio tyrimo ribose labiausiai daugiakultūriškumas atsiskleidžia Estijos atveju.

Tyrimo rezultatai rodo, jog analizuojami Baltijos šalių nacionaliniai muziejai nėra institucijos, kuriose istorinius naratyvus iš viršaus *nuleidžia* valstybė. Naratyvų turinio kūrimo prasme muziejai yra

autonomiškai valstybės atžvilgiu (ši kolektyvinės atminties valdymo ir konstravimo lauke muziejų atžvilgiu sąlygoja tik šių institucijų finansavimą ir institucinių aspektų organizavimą, kontrolę), o veikėjai formuojantys istorinio naratyvo turinį yra vidiniai muziejų specialistai, kuratoriai - kultūrinis ir intelektualinis elitas (LNM, LNIM), o Estijos atveju, šie taip pat pasitelkia įvairių sričių mokslininkų, ekspertų pagalbą bei aktyviai įtraukia piliečius į naratyvo turinio kūrimą (ne tik žymiai praplečia naratyvą formuojančio kultūrinio elito gretas, bet ir įtraukia piliečius).

Kalbant apie tai, kas sąlygoja muziejų istorinių naratyvų skirtingumą, tyrimo rezultatai rodo, jog lemiantys veiksniai - sąmoningas kuratorių (kultūrinio elito) pasirinkimas, istorijos interpretacija (kokį naratyvą kurti, ką į jį įtraukti) bei struktūrinės priežastys. LNM patys įvardija, jog nuolatinės naujojo arsenalo ekspozicijos būklė yra pasenusi, neatspindinti dabartinių realiųjų, išreiškia norą kurti šiuolaikinį muziejų, plačiau pažiūrėti į savo istoriją, bet tą padaryti trukdo finansavimo stoka, pasenusi muziejaus patalpų infrastruktūra, erdvės trūkumas. Tuo tarpu, LNIM ir ENM rodo, kaip labai panaši praeitis gali būti interpretuojama kardinaliai skirtingais būdais. Ir Estija ir Latvija neturi apčiuopiamos valstybingumo patirties savo istorinėje perspektyvoje (skirtingai nei Lietuva), tačiau LNIM savo kuriamame istoriniame naratyve akcentuoja būtent politinę istoriją, įvairaus laipsnio valstybingumo užuomazgas (nes tai latvių tautos pagrindas ir, anot jų, visuomet turi būti naratyvo centre), o ENM, atvirkščiai, dėl valstybingumo patirties stokos sąmoningai nusprendė susikoncentruoti ties kasdienybėmis, o ne politine istorija, kurti naujas estiškumo reikšmes. LNIM ekspoziciją orientavo pagal mokyklų istorijos programos standartus, o ENM nuo pat nuolatinės ekspozicijos kūrimo pradžios save matė kaip *žmonių*, bet ne politinės istorijos muziejų, tą taip pat sąlygojo ir kilęs skandalas dėl brangiai mokesčių mokėtojams kainavusio muziejaus pastato (todėl tai, anot kuratorės, dar labiau įpareigojo kurti muziejų istoriniame naratyve akcentuojant paprastą žmogų kasdienybėje, kad piliečiai jame rastų istorijas apie save, o ne *“sureikšmintus prezidentus”*). Visgi, reikia turėti omenyje, kad, skirtingai nei LNM ir LNIM, ENM kūrė visiškai naują nuolatinę ekspoziciją naujose specialiai tam įkurtose patalpose ir nebuvo varžomas ankstesnių nuolatinų ekspozicijų palikimo.

A. ir J. Assman išskirtos komunikatyvi ir socialinė (kyla iš visuomenės apačios, pasižymi ne institucionalizuota būseną, nereprezentuojama muziejuose) bei kultūrinė (priklauso nuo valstybės elito, valdžios pozicijų, nuleidžiama iš *viršaus*, institucionalizuota būseną, operuojama muziejuose) atmintys

kolektyvinės atminties srityje ne visai tinka apibūdinti Baltijos šalių nacionaliniuose muziejuose konstruojamą kolektyvinę atmintį. Estijos atveju, baigtiniame kolektyvinės atminties *produkte* aptinkama daugiau institucionalizuotos visuomenės apačių istorijos (labiau primena komunikatyvinę, socialinę atmintį), nei įprastos kultūrinės atminties apraiškų. Tai suponuoja, kad galima užčiuopti procesą, kai apačių istorija tampa institucionalizuota ir, kultūrinio bei intelektualinio elito pastangų dėka, braunasi į kultūrinės atminties erdvę (arba reikia ieškoti naujos sąvokos, kokia atmintimi operuoja šiuolaikinis muziejus).

Kaip šio darbo ribotumą galiu išskirti, tai, jog buvo tiriami tik trys Baltijos šalių nacionaliniai muziejai, taigi, darbo išvados gali neatspindėti situacijos kituose muziejuose. Mano **rekomendacija** ateities tyrimams būtų įtraukti įvairių, tiek nacionalinių, tiek kitokį statusą turinčių muziejų ir pažiūrėti, ar, kiek ir kaip muziejai liberalizuoja istoriją, kiek ši yra kontroliuojama valstybės. Baltijos šalių mastu įdomu būtų palyginti ENM ir Vilniuje esančius Valdovų rūmus, nes abiejų muziejų statybos ir įrengimas susilaukė didelio visuomenės ažiotažo, bet muziejų kuriami istoriniai naratyvai tradicinio ir modernaus muziejaus prasme ryškiai skiriasi. Tuo tarpu prasminga būtų palyginti ir panagrinėti, ar ir kiek valstybė politiškai kontroliuoja muziejų kuriamus istorinius naratyvus, istorinių naratyvų (ne)modernizacijos aspektus kitose pokomunistinėse ES šalyse.

Literatūros ir šaltinių sąrašas

1. Agarín, Timofey, “Nation-States into Nationalising States: The Impact of Transformation on Minority Participation in the Baltic States” *Intersection: East European Journal of Society and Politics*, 4(3), 2018.
2. Anderson, Gail, *Museum Mission Statements: Building a Distinct Identity*. American Association of Museums: Washington DC, 1998.
3. Antonovič, Marijuš, “Atminties politikos sąlygose”, *Vilniaus Universitetas Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas*, <<https://www.tspmi.vu.lt/komentarai/m-antonovic-atminties-politikos-spastuose/>> (žiūrėta 2020-12-30).
4. Aronsson, Peter ir Gabriella Elgenius, “Making National Museums in Europe – A Comparative Approach” Kn. *Building National Museums in Europe 1750-2010*. Peter Aronsson & Gabriella Elgenius (sud.), Linköping, Sweden, 2011.
5. Assmann, Aleida, „Re-framing memory. Between individual and collective forms of constructing the past“, Kn. Karin Tilmans et al. (sud.), *Performing the Past: Memory, History, and Identity in Modern Europe*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010.
6. Assmann, Jan, “Collective Memory and Cultural Identity” *New German Critique, Cultural History / Cultural Studies*, 1995.
7. Bennett, Tony, “The Birth of the Museum: History, Theory, Politics”, Routledge, London and New York, 1995.
8. Black, Graham, “Museums, Memory and History”, *Cultural and Social History, The Journal of the Social History Society*, 8(3), 2011.
9. Bodenstein, Felicity ir Dominique Poulot, “Introduction” Kn. *Great Narratives of the Past Traditions and Revisions in National Museums*. D. Poulot, F. Bodenstein & J. M. L. Guira (sud.), Linköping, Sweden, 2012.
10. Bodnar, John, “Remaking America: Public memory, commemoration, and patriotism in the twentieth century”, Princeton University Press: Princeton, NJ, 1992.
11. Borg, Carmel ir Bernard Cauchi ir Peter Mayo, “Museums’ education and cultural contestation: the case of the Malta Maritime Museum”, *Journal of Mediterranean Studies*, 13(1), 2003.

12. Cameron, Duncan F., "The Museum, a Temple or the Forum", *The Journal of World History - Museums, Society, Knowledge*, 1971.
13. Cameron, Fiona, "Moral lessons and reforming agendas: history museums, science museums, contentious topics and contemporary societies" Kn. Simon J. Knell et al (sud.), *Museum Revolutions: How Museums Change and are Changed*, JAV, Kanada, 2007.
14. Davison, Patricia, "Museums and the Re-shaping of Memory", Kn. Gerard Corsane (sud.), *Heritage, Museums and Galleries: An Introductory Reader*, London, 2005.
15. Eesti Rahva Muuseum, *Arengukava 2017-2020*.
<<https://www.erm.ee/et/content/arengukava-2017-2020>> (Žiūrēta 2020-11-15).
16. Eesti Rahva Muuseumi põhimäärus, Vastu võetud 08.07.2013 nr 10 RT I, 10.07.2013, 48, jõustumine 15.07.2013, <<https://www.erm.ee/et/content/p%C3%B5hidokumendid>>, (Žiūrēta 2020-10-20).
17. Eesti Rahva Muuseumi põhimäärus, Vastu võetud 08.07.2013 nr 10 RT I, 10.07.2013, 48, jõustumine 15.07.2013, <<https://www.erm.ee/et/content/p%C3%B5hidokumendid>>, (Žiūrēta 2020-11-20).
18. Estonian National Museum, "History", <<https://www.erm.ee/en/content/why-location>>, (Žiūrēta 2020-10-20).
19. Estonian National Museum, "Why this location?", <<https://www.erm.ee/en/content/why-location>>, (Žiūrēta 2020-10-20).
20. European Commission, "Voices of Culture. Structured Dialogue between the cultural sector and the European Commission. Social inclusion: partnering with other sectors", 2018<<http://www.voicesofculture.eu/wp-content/uploads/2018/10/FINAL-Brainstorming-report-S-D7-Social-inclusion.pdf>>, (Žiūrēta 2020-12-30).
21. Garškaitė, Rosita, "Muziejus, kuriame lankytojai supranta esą svarbūs", bernardinai.lt, 2018.<<https://www.bernardinai.lt/2018-07-13-muziejus-kuriame-lankytojai-supranta-esa-svarbus/>>, (Žiūrēta 2020-10-20).
22. Grek, Sotiria, "Museums and Critical Discourse Analysis: Disentangling Exhibition Narratives", Kn. Thao Lê (sud.), *Proceedings of the International Conference on Critical Discourse Analysis: Theory into Research*, Hobart, 2006.

23. Halbwachs, Maurice, *On Collective Memory* The University of Chicago Press, 1992.
24. ICOM, “Strategic Plan 2016-2022”, 2016, p. 5.
<http://icom.museum/wp-content/uploads/2018/06/ICOM_STRATEGIC_PLAN_2016-2022_ENG.pdf>, (Žiūrēta 2020-12-30).
25. Keršytė, Nastasija, “Nacionalinis tapatumas ir nacionalinių muziejų situacija. Muziejų politikos problemos”, *LIAUDIES KULTŪRA*, 5, 2012.
26. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja nolikums, Ministru kabineta noteikumi Nr.924, Rīgā 2012.gada 18.decembrī (prot. Nr.71 20.§) <<http://likumi.lv/doc.php?id=253743&from=off> >, (Žiūrēta 2020-10-19).
27. Laužikas, Rimvydas, “Apie paveldo komunikaciją, arba XXI a. muziejų. Pokalbis su Vilniaus universiteto Muzeologijos katedros vedėju Rimvydu Laužiku.”, Kalbino Saulė Matulevičienė, *LIAUDIES KULTŪRA*, 2(167), 2016.
28. Law on Museums of Latvia, adopted by the *Saeima* on 15 December 2005, <<https://likumi.lv/ta/en/id/124955-law-on-museums>>, (Žiūrēta 2020-12-29).
29. Lietuvos Nacionalinio Muziejaus Nuostatai, 2019 m. sausio 18 d. patvirtinta Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymu Nr. ĮV-19., <<http://www.lnm.lt/statutas/>>, (Žiūrēta 2020-10-19).
30. Lietuvos nacionalinis muziejus, *Lietuvos nacionalinio muziejaus 2019 metų veiklos ataskaita*, Vilnius, 2020. <<http://www.lnm.lt/wp-content/uploads/2020/03/Veiklos-ataskaita-2019.pdf> > (Žiūrēta 2020-10-26).
31. Lietuvos nacionalinis muziejus, “Muziejaus istorija”, <<http://www.lnm.lt/muziejaus-istorija/> >, (Žiūrēta 2020-10-19).
32. Lietuvos nacionalinis muziejus, “Naujasis Arsenalas - Pastato istorija”, <<http://www.lnm.lt/muziejaus-padaliniai/#>>, (Žiūrēta 2020-10-19).
33. Lietuvos nacionalinis muziejus, “Naujasis arsenalas”, <<http://www.lnm.lt/naujasis-arsenalas/> >, (Žiūrēta 2020-10-26).
34. Lietuvos Respublikos muziejų įstatymas, 1995 m. birželio 8 d. Nr. I-930, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.18317?jfwid=ppvfvz0te7>>, (Žiūrēta 2020-12-29).

35. Lopata, Raimundas, Įvadas, Kn. Raimundas Lopata (sud.), *Istorija, kaip politinio mąstymo veiksnys*, Vilniaus universiteto leidykla, 2012.
36. Mairs, Jessica, “Estonia's wedge-shaped national museum opens on former Soviet airbase”, *Dezeen*. 2016.
<<https://www.dezeen.com/2016/10/01/estonian-national-museum-opens-dorell-ghotmeh-tane-tartu-estonia/>> (Žiūrėta 2020-12-05).
37. Malory, Nye, “The Challenges of Multiculturalism”, *Culture and Religion: An Interdisciplinary Journal* 8(2), 2007.
38. Museums Act of Estonia, RT I, 10.07.2013, Riigikogu, <<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/510012014002/consolide>>, (Žiūrėta 2020-10-20).
39. National History Museum of Latvia, “History of the Museum”, <http://lnvm.lv/en/?page_id=21>, (Žiūrėta 2020-10-19).
40. NDPC, “Kenneth Hudson Award given to Estonian National Museum”, 2018. <<https://www.ndpculture.org/news/kenneth-hudson-award-given-to-estonian-national-museum>> (Žiūrėta 2020-12-05).
41. Nora, Pierre, „Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire“, Representations, Special Issue: Memory and Counter-Memory, 26, 1989.
42. Onken, Eva-Clarita, “Memory and Democratic Pluralism in the Baltic States – Rethinking the Relationship”, *Journal of Baltic Studies*, 41(3), 2010.
43. Pettai, Eva-Clarita, “Debating Baltic memory regimes”, *Journal of Baltic Studies*, 47(2), 2016.
44. Pieterse, Jan Nederveen, “Multiculturalism and museums. Discourse about the other in the age of globalization”, *Boekmancahier*, 7(28), 1996.
45. Poulot, Dominique, “Preface. Uses of the Past – Historical Narratives and the Museum” Kn. *Great Narratives of the Past Traditions and Revisions in National Museums*. D. Poulot, F. Bodenstein & J. M. L. Guira (sud.), Linköping, Sweden, 2012.
46. Rimmel, Atko, “(Non)religion in a Museum: Alternatives to the Estonian National Story”, *Historická sociologie*, 2, 2019.
47. Rindzevičiūtė, Eglė, “Boundary objects of Communism. Assembling the Soviet past in Lithuanian museums”, *Ethnologie française*, 170, 2018.

48. Rindzevičiūtė, Eglė, “National Museums in Lithuania: A Story of State Building (1855-2010)” Kn. *Building National Museums in Europe 1750–2010*, Peter Aronsson ir Gabriella Elgenius (sud.), Linköping, Sweden, 2011.
49. Rowe, Shawn ir James Wertsch ir Tatyana Y. Kosyaeva, “Linking Little Narratives to Big Ones: Narrative and Public Memory in History Museums.”, *Culture & Psychology*, 8(1), 2002.
50. Rusen, Jörn, “Tarpkultūrinė komunikacija. Etnocentrizmo iššūkiai ir kultūros mokslų atsakymas.” Kn. *J. Rüsen. Istorika. Istorikos darbų rinktinė*. Z. Norkus (sud.), Vilnius, 2007.
51. Selenis, Valdas, „*Adolfas Šapoka ir nepriklausomos Lietuvos istorijos mokslo programa* „*Raskim lietuvius Lietuvos istorijoje*“, Istorija. T. 71., 2008.
52. Šermukšnytė, Rūta, “Istorijos muziejus: samprata, šiuolaikinių muziejinių naratyvų kūrimo idėjos ir jų raiška Vilniaus mieste” *Lituanistica*, 2(88), 2012.
53. Smith, Anthony D., “Myths and Memories of the Nation”, Oxford, Oxford University Press, 1999.
54. Sontag, Susan, „*Regarding the Pain of Others*“, New York: Penguin, 2003.
55. Stasulane, Anita, “Interaction Between the Secular and the Religious: The Exhibition Latvia’s Century at the National History Museum of Latvia”, *Historická sociologie*, 2, 2019.
56. Statkevičius, Tomas “Atminties politika Baltijos šalyse: dvi probleminės sritys”, *Politikos mokslų almanachas*, Vytauto Didžiojo universitetas, 13, 2013.
57. Taylor, Evan P., “Museums Narrating the Nation: Case Studies from Greece and Bosnia-Herzegovina” *Totem: The University of Western Ontario Journal of Anthropology*: 20(1), 2012.
58. Velvet, Aro, “Occupied Identities: National Narratives in Baltic Museums of Occupations”, *Journal of Baltic Studies*, 42(2), 2011.
59. Waidacher, Friedrich, “Bendrosios muzeologijos metmenys”, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2007.
60. Zabalueva, Olga, “Museology and Museum-making: Cultural Policies and Cultural Demands.” *ICOFOM Study Series*, 46, 2018.
61. Žukauskienė, Odeta, “Muziejų kultūra: kintantys diskursai ir institucinė kritika” Kn. Lietuvos kultūros tyrimai 2: Muziejai, paveldas, vertybės, Rita Repšienė (sud.), Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012.

Summary

National museums participate in the history politics of states, represent national collective memory, history narratives and construct identity. The traditional national museum presents an *official*, ethnocentric narrative of history, focused on the activities of the political elite, presenting mostly political history and not representing non-dominant, marginalized groups in society. The modern museum should involve various groups of society (including the marginalized) in the historical narrative, creating a museum of *citizens*. The statehood of the Baltic States is based on an ethnocentric narrative, therefore, it seems that the national museums of these countries should be more in line with the concept of a traditional museum. Nevertheless, in the national museums of the Baltic States, given the concepts of traditional and modern museums, we can find radically different presentations of history. **The aim** of this thesis is to answer the question, what causes the difference of historical narratives presented by the national museums of the Baltic States and how does this depend on the history policy of the states? Secondary question: having in mind the contrast between the concepts of traditional and modern museums, how do national museums in the Baltic States present national historical narratives?

The object of this thesis is historical narratives in the permanent exhibitions of the national museums of the Baltic States (Lithuanian National Museum (LNM), Latvian National Museum of History (LNHM), Estonian National Museum (ENM)). The aim of the study is to assess the situation of collective memory construction in the Baltic States through the prism of traditional and modern museum concepts and to determine the extent to which the state influences the historical narratives created by museums. The thesis is based on the comparative analysis of exhibitions, interviews with museum curators, and legal documents determining the activities of museums.

The results of the study show that all museums, although on different scales - the least LNM, the average LNHM, the most ENM - are in an intermediate state or far from the traditional museum. LNM and LNHM have both traditional and modern museum features, both dominated by political history but consisting multiculturalism. The ENM illustrates the modern national museum and does not have any features of a traditional museum (dominated by everyday history, citizens involved in the creation of the narrative in which various groups in society are presented). The research shows that multiculturalism is prevailing in

all three cases (the only traditional and modern museum feature inherent to all three museums). In the sense of creating historical narratives the analyzed museums are autonomous towards the state, the curators of the museum - cultural elite are fully responsible for the creation of the historical narrative. The cases of LNHM and ENM show a radically different interpretation of a similar past, given that both Latvia and Estonia have no tangible historical experience of statehood, but LNHM emphasizes political history related to statehood, and ENM deliberately returns to everyday history, focus on an ordinary citizen due to lack of statehood experience. The study shows that the factors that determine the difference in museum narratives are the conscious choice of curators on how to interpret history (LNHM and ENM) and the structural reasons - (LNM). However, it should be borne in mind that, unlike LNM and LNHM, ENM created an entirely new permanent exhibition in new premises specially set up for this purpose and was not constrained by the legacy of previous permanent exhibitions.

Priedai

1. Klausimynai:

- 1.1. Klausimynas, kuriuo naudotasi interviu su Žygintu Būčiu metu.
- 1.2. Klausimynas, kuriuo naudotasi interviu su Toms Ūikuts metu.
- 1.3. Klausimynas, kuriuo naudotasi interviu su Agnes Aljas metu.

2. Interviu:

- 2.1. Interviu su Žygintu Būčiu.
- 2.2. Interviu su Toms Ūikuts.
- 2.3. Interviu su Agnes Aljas.

1. Klausimynai:

1.1. Klausimynas, kuriuo naudotasi interviu su Žygintu Būčiu metu.

1. Koks yra Lietuvos nacionalinio muziejaus konceptas, strategija? Kaip jūs jį suprantate?
2. Kada suformuota pagrindinė Naujojo arsenalo nuolatinė ekspozicija? Kiek laiko formuota? Kokiame kontekste ji formuota?
3. Kokiais principais remiantis vyko Naujojo arsenalo nuolatinės ekspozicijos kolekcijos formavimas/rinkimas?
4. Kas turėjo didžiausią įtaką ekspozicijos formavimui? Ar vyko bendradarbiavimas tarp skirtingų profilių specialistų?
5. Ką išskirtumėte, kaip didžiausius aptariamą ekspozicijos plusus?
6. Ką išskirtumėte, kaip didžiausius aptariamą ekspozicijos minusus (ko labiausiai trūksta)?
7. Kaip manote, ar ekspozicija atliepia modernaus muziejaus principus (ar skiriama pakankamai dėmesio įvairioms visuomenės grupėms, ne tik titulinei tautai; ar atkreipiamas dėmesys į socialinę, ne tik politinę istoriją, kasdienybės istoriją, dėmesys dabarčiai, ne tik ateičiai)?
8. 2019 veiklos ataskaitoje rašoma, jog “didžiausios muziejaus problemos išlieka pasenusi infrastruktūra ir dešimtmečiais nesikeičiančios ekspozicijos Senajame ir Naujajame arsenaluose”? Ar pritariate tokiai nuomonei?

9. Kokios diskusijos dabar kyla muziejaus viduje dėl nuolatinės ekspozicijos?
10. Ar muziejus yra autonomiškas pagrindinės ekspozicijos rengimo aspektu? Kokie dar veikėjai, institucijos yra susijusios su ekspozicijos formavimu?
11. Su kokiais iššūkiais susiduriama norint keisti ilgalaikes ekspozicijas LNM?
12. Kas sudaro muziejaus finansavimą? Kaip finansuojamas muziejus?

1.2. Klausimynas, kuriuo naudotasi interviu su Toms Ķikuts metu.

1. What is the concept and strategy of the Latvian National History Museum? How do you understand it?
2. How would you describe the permanent exposition of the Latvian national history museum?
3. When was the main permanent exhibition formed? How long has it been formed? In what context is it formed?
4. What principles, concepts were used to form the collection of the permanent exhibition? Why were such themes and artifacts chosen?
5. Who had the biggest influence on the formation of the exposition? Has there been collaboration between professionals of different profiles?
6. What would you say are the biggest advantages of the permanent exhibition?
7. What would you say are the biggest disadvantages of the permanent exhibition (what is missing)?
8. Do you think that the exposition in Latvian National History museum responds to the principles of a modern museum (does it pay enough attention to various groups of society, not just the ethnic title nation; does it pay attention to social, not just political history, everyday history, attention to the present, not just the future)?
9. Is the museum autonomous in terms of the preparation of the main exposition?
10. What other actors and institutions are involved in the formation of the exposition?
11. What discussions are now taking place inside the museum about the permanent exhibition (if there are any)?
12. Is the exhibition “Money in Latvia” part of the permanent exhibition? Why was such topic chosen?
13. What constitutes museum funding? How is the museum funded?
14. Are National museums and overall culture sphere important to Latvian government?
15. Why National Latvian museum of art is so up-to-date? Is art preferred in the country compared with history?
16. Will exhibition, when it will return to Riga’s castle, be changed?

1.3. Klausimynas, kuriuo naudotasi interviu su Agnes Aljas metu.

1. What is the concept and strategy of the Estonian National museum? How do you understand it?
2. How would you describe the permanent exposition of the Estonian National museum?
3. When was the main permanent exhibition formed? In what context is it formed?
4. What principles, concepts were used to form the collection of the permanent exhibition? Why were such themes and artifacts chosen?
5. Who had the biggest influence on the formation of the exposition? Has there been collaboration between professionals of different profiles?
6. What would you say are the biggest advantages of the permanent exhibition?
7. What would you say are the biggest disadvantages of the permanent exhibition (what is missing)?
8. Do you think that the exposition in Estonian National museum responds to the principles of a modern museum (does it pay enough attention to various groups of society, not just the ethnic title nation; does it pay attention to social, not just political history, everyday history, attention to the present, not just the future)?
9. Is the museum autonomous in terms of the preparation of the main exposition (for example, if you want to change the content of exhibitions)?
10. What other actors and institutions are involved in the formation of the exposition?
11. What discussions are now taking place inside the museum about the permanent exhibition? If there are any?
12. What constitutes museum funding? How is the museum funded?
13. Where did the museum took place before the Raadi manor?
14. In the interview you gave to *bernardinai.lt* you have mentioned that *“I think that cultural heritage is not valued in Estonia as much as in Lithuania. We have politicians who have asked what is the purpose to build a national museum if people can visit museums in Helsinki or Paris. In Estonia, the significance of heritage for identity is less clear.”*. At the same time our artist Saulius Valius who has participated in the museum opening has later told journalists *“I am full of jealousy, looking at what the Estonians have built, because it's really very impressive. The museum is huge, very serious, very solid. There is no doubt that culture is a priority for Estonian politicians.”*. What can you comment about this? Why do you say that cultural heritage is not valued in Estonia as much as in Lithuania? What is the place of culture in Estonian politics?
15. Also in the mentioned interview you have said that politicians could not decide for a long time where the museum should take place. Also you have added that the government does not care of what you exhibit in the Estonian national museum? So, they do care where the museum is built but they do not care what is exhibited there? Can you explain?

16. In the same interview you also have mentioned that you had a lot of time, almost ten years for discussions, meetings regarding forming the permanent exhibition. Do you think it was the key factor for such a modern, well-developed and thought through exhibition? If you had less time you would you have gone the more traditional way?

2. Interviu:

2.1. Interviu su Žygitu Būčiu.

-Gera, tai galbūt pradžiai norėčiau paklausti jūsų, koks yra Lietuvos Nacionalinio muziejaus konceptas ar misija, jūsų nuomone. Kaip jūs matote? Žinau, sudėtingas klausimas, bet, na..

-Ne, ne tai kad sudėtingas, nu, ta prasme, gal tas kas strategijoje įrašyta yra muziejaus, tai, tai.. puoselėti istorinę atmintį, tapatybę, panašiai. Išeinant iš to, kaip daromos tos ekspozicijos. Mūsų strateginiam turėtų ten būt, viršų misija kur užrašyta, tai tokia ir turėtų būti.

-Taip. Tai taip, esu skaičiusi ir susipažinusi, tiesiog įdomu, kaip jūs matote. Nes kiekvienas žmogus vis tiek turi savo..

-Paskutinės neatsimenu, nes anksčiau ankstesnė turbūt ten modifikuojasi, labai iš esmės nesikeičia, vis tiek ta pati. Tas rašė, bet dabar taip atmintinai nepasakysiu.

-Supratau, tai ačiū. Na, ir gal tiesiog eikime iškart prie esmės. Norėčiau paklausinėt tiesiog apie pačią nuolatinę ekspoziciją, šalia kurios ir sėdime. Tai gal norėčiau išsiaiškinti kada iš esmės ji buvo suformuota ir ar kiek laiko formuota, nes, na, tai didelis dalykas yra tokios ekspozicijos ir jos greit negimsta. Bet norėčiau įsivaizduot maždaug.

- Nu kaip, jeigu istoriškai žiūrint, tai ekspozicija suformuota 68 metais, 1968 čia šitam pasate buvo ir archeologijos, priešistorės, vadinkim, ekspozicija, aam.. Čia šiaip tokia remarka, pastaba tiktais, kad tais laikais tai buvo, nu, galiu vadint Šapokine, pagal Šapoką ir panašiai, bet bet žinom, kad šešiasdešimt aštuntieji, sovietmetis, na, aišku tas Chruščiovo atžvilgis toks truputį, tai.. o ji kai buvo tautiškai orientuota, rodant ir simbolius valstybės, ir, vadinkim, didžiavyrius ar panašiai, kas, nu, buvo reta tame toj ekspozicijoje. Aišku, nuo to laiko pasikeitė labai. Dabar jeigu taip tiksliai pasakyti, kada, nu, tokie esminiai pasikeitimai.. Vienas toks esminis pasikeitimas buvo prieš du tūkstantuosius, tiksliai nepasakysiu laiko, kai archeologijos ekspozicija išsikėlė į kitą patalpą, į kitą pastatą ir šiek tiek buvo performuota ekspozicija čia nuolatinė, ta prasme, kaip, jeigu sakyti, tokie kosmetiniai patvarkymai, nu, ir pats paskutinis čia visai neseniai, va, praeitias metais. Bet tai yra daugiau tokie kosmetiniai tvarkymai, negriaunant pačios struktūros, nu, tos vidinės logikos ekspozicijos. Dabar dabar jeigu tiksliai.. nepasakysiu, galima būtų

pasižiūrėt du tūkstančiai kažkelintais metais buvo jau toks didesnis pertvarkymas. Pati ekspozicija kaip ir iš tokių, nu, stambesnių dviejų blokų yra, ar ne. Būtų galima sakyti tai istorija, senoji Lietuva, vadinkim LDK, LDK istorija, kita dalis daugiau etninė kultūra, etninės kultūros pristatymas. Tai iš etninės kultūros, nu, tokie kaip inkluzai liķę, tie nuo šešiasdešimt aštuntų metų, tos trobos, kur yra viršuj. Tai čia toks, nu, jos kažkuria prasme šiek tiek yra traktyvios ir tam tikrą muziejaus istoriją liudijančios. Buvo svarstymai irgi ar jas griaut, bet, nu, priimtas sprendimas buvo, kad palikt kol kas, tokios kur yra. Tai šiaip galima kaip padaryt, vat tiksliai, jeigu jum reiktų datos, tai man brūkštelkit elektroniniu, aš tada pasižiūrėčiau pagal muziejaus visas ataskaitas, kada jau tas tas paskutinis toks. Kaip sakau, mes praeitais metais patvarkēm ir, nu, visi muziejai kas keli metai šiek tiek atsinaujina, nes, jeigu iš esmės atnaujint ekspoziciją, ar ne, ir struktūriškai ir panašiai, tai tai tam reikia tikrai nemažų investicijų ir ir laiko pasirošimo ir panašiai. Tai..

-Taip, o formuojant šitą ekspoziciją, aam, kas turėjo didžiausią įtaką ekspozicijos formavimui ir ar vyko bendradarbiavimas tarp daug skirtingų specialistų? Klausiu todėl, na, tiesiog man svarbu suvokti, nes pavyzdžiui tas Estijos, aišku, ten naujas tas muziejus, bet jie ten bendradarbiavo ten su trisdešimt įvairių ten sričių, istorikų, tai viskas surašyta jau įėjus į muziejų. Tai man tiesiog įdomu, kaip čia vyko?

-E, ne, tokio plataus nebuvo, nu, kaip, galim sakyti šiek tiek tradicionalistiškai. Dabar.. Dabar jau kai rengiam parodas, laikinas ar panašiai, šiek tiek kitaip, keičias. Nu, žinot, pas mus ir vadovas pasikeitė muziejaus, tai įtraukiama daugiau grupių tuo metu, taip tradiciniu keliu galbūt nueinant buvo daroma ekspozicija, tai pagrindiniai rengėjai, aišku, istorijos skyriaus darbuotojai. Nu, ir kiti įsitraukia, ikonografijos skyrius ir panašiai, tokia kaip ir darbo grupė sudaroma iš muziejininkų, istorikų. Ir ir dailininko, architekto, kurie kartu ir daro tą parodą. Tai tokios dvi grupės dabar. Nu kaip, restauratoriai įsitraukia ir kiti, ta prasme, į parengimą parodos įtraukiama daugiau. Ir ir priklausomai, aišku, nuo parodos ir iš šalies istorikai. Ar menotyrininkai, žiūrint, kokia paroda. O čia, sakau, du tūkstančiai kažkelintieji. Bijau pameluot.

-Taip. Aaa. O kokios jūsų a, nuomonė, kokie yra, jūsų nuomone, didžiausi šios ekspozicijos pliusai?

-(Kikena) Kokie pliusai, minusai.. kaip sakyti, kai pats dirbi, tai..

-Gerai, gal tada taip..

-Ne, nu galima, nu, pabandyt išvelgt tuos plusus. Nu, pliusai pliusai, tai vis tik jeigu žiūrint į tuos, ne visus, bet modernius muziejus, kad stengiamasi išlaikyti, eksponuoti autentiškus objektus. Tai yra tie tikrieji relikantai, vadinkim, artefaktai, daiktai, eksponatai, kurie kurie dominuoja ekspozicijoje. Ta prasme, šiuolaikinės tos technologijos nepermuša pačių objektų. Aišku, gal jų per mažai yra šitoj ekspozicijoje, turiu omeny, kad gal ne viskas aiškiau, bet tai tas pliusas būtų būtų. Autentiški objektai.

-Supratau. O tuo pačiu norėčiau paklausti ir ar matote kokius nors šios ekspozicijos minusus. Ko galbūt trūksta, ką norėtusi pakeisti.

-Nu, kaip sakyti, būkim biedni, bet teisingi. Šiuo atveju, kad pagrindinė problema yra, kaip ir sakiau, tai yra investicijos. Nes nes tų svarstymų irgi, bet bet tada susidūri su tokiais iššūkiais, norint kapitaliai keisti ekspoziciją, nu, kaštai būtų dideli. Plius, tada atsiremi į patį pastatą, kuris irgi nuo šešiasdešimt aštuntų nėra kapitalinio remonto, tai visa infrastruktūra, laidai, komunikacijos, viskas viskas yra supuė. Šiaip esam, dėl to ir muziejus teikia paraišką finansavimui, kažkiek, gal ir nebus greit, bet projekto darymas tiktais vat ties pastato rekonstrukcijos perdarymo.. ta prasme, norint keisti ekspoziciją iš esmės reikia pradėti nuo pastato. Na, mūsų atveju, aš šneku. Ir tik, nu kaip, rekonstravęs patį pastatą.. Tie patys langai.. jie kiau, praleidžia, netinkami ir panašiai. Tai vienas. O jeigu šnekėti apie pačią ekspoziciją, be abejo, kad norėtus kuo daugiau tokio gyvumo, šiuolaikiškumo. Dar toks vėlgi minusas, kad, tarkim, pristatyti istoriją, kad yra LDK, ar ne, tarkim, tą senąją Lietuvą, ta įvairovė yra didelė, mes turim gan nemažus rinkinius, kur būtų galima tikrai didelę ekspoziciją. Šiuo atveju, erdvės yra tiek, kiek yra, nu kaip. Šiaip, erdvės trūkumas. Tarkim, aš galėčiau čia visą pastatą vien tik LDK padaryti. Tai tas irgi kažkiek riboja, kai kai LDK turi sukišti į vieną salę, devynioliktą amžių į kitą salę, viena. O jeigu, sakau, į pačią žiūrint ekspoziciją, tai vėlgi tų šiuolaikinių, tų kažkokių, nu kaip. Nūdienos visuomenei patrauklių formų pristatymo ir čia ir aktyvios technologijos galimybės ir panašiai. Kaip pavyzdys, galiu sakyti, mes notarų namus atnaujinom prieš aštuonioliktus metus, prieš šimtmetį, tai mes bandėm tokį balansą padaryti ten irgi, kad, ta prasme, naudojant ir autentiškus eksponatus, bet integruojant ir su šiuolaikinėmis technologijom. Tai ne tik kad ten terminalai, kur tu gali išdidinti tuos objektus, pasižiūrėti su aprašais, ir tokie trumpi filmukai kažkokie pristatantys, ir ta papildyta realybė, ta prasme, per tai ką, nu kaip, įtraukti galėtum visuomenę. Aišku, ir, kaip sakau, ta erdvė riboja, nes tada tu gali plačiau pristatyti, įvairiais rakursais. Šiaip, nežinau, čia tai, nu aišku, čia gal nesusiję su šita ekspozicija, bet kitapus šito pastato, nu, tokios statybos vyksta, jeigu matėt, Pilininko namelis vadinasi. Ten yra europiniai pinigai ir vyksta, va, to pastato sutvarkymas ir ten būtų tokie, ten erdvės nedidelės, bet ten kaip tik paruošta koncepcija būtent Lietuvos istorijos tokia.. kaip trumpa. Ir kol kas yra dar tik parengta koncepcija, bet prie jos dirbo ir Vilniaus universiteto istorikai ir kiti, nu, planuojama muziejaus kaip.. Muziejus planuoja kol kas ten, o po to, nu, ateitų eilė ir šitam pastatui.

-Taip, supratau. Aaa, o kaip manote, jau kalbant apie pačios ekspozicijos turinį, kas yra sakoma, aam. Na, nes įvairių mokslininkų nuomone, muziejaus pats naratyvas, jisai turi labai didelę įtaką, nes formuoja visuomenės suvokimą, formuoja visuomenės tapatybę. Ir, kaip manote, ar ekspozicija, ši ekspozicija, iš dalies atliepia modernaus muziejaus principus, na tuos, kaip aš minėjau. Ar pakankamai dėmesio skiriama įvairioms visuomenės grupėms, pavyzdžiui, etninėms mažumoms, ne tik tai titulinei tautai, bet ir, pavyzdžiui, etninėms mažumoms ar net,

pavyzdžiui, moterims? Ir ar atkreipiamas dėmesys į socialinę, ne tik į politinę istoriją, kasdienybės istoriją ir panašiai?

-Iš dalies taip. Iš dalies taip. Jeigu vat nueitumėm į LDK salę, tai ten, nu, tokia kaip struktūriškai tokiom temomis yra.. nėra ekspozicija dėstoma chronologija.. ji išlieka, ta chronologija, kažkiek natūraliai, bet daugiau stengtasi per struktūras tokias parodyti. Uai viena ta ir yra tas daugiatautiškumas LDK, ar ne. Ir yra ir karaimai, žydai, yra ir, nu, rusai, sentikiai, lietuviai. Yra to paveldo kažkiek parodyta. Yra ir tai kasdienybei skirta ten per amatus, per tą buitį kasdienybė parodoma. Kaip, sakau, nu, riboja tas, kad turi vieną salę. Mes vieną salę va galim parodyt tam. Iš dalies, sakyčiau pilnai aišku ne, nes..

-Aš sutinku, nes kyla išpūdis vis tiek, kad yra Lietuva, yra įvairių tautų veiklos rezultatas, žiūrint šią ekspoziciją, nėra taip kad visai per tą nacionalistinį..

- Na kaip, nežinau, kada buvot paskutiniu metu ekspozicijoj?

-Buvau prieš porą savaitių.

-Ai, nu tai matėt.

-Gal dabar apie tą pačią ekspoziciją, ee, esu buvus ir pernai, kai jau mažiau apie šitą tyrimą ir tuo metu buvo atidaryta devyniolikto amžiaus, em, tarpukario kambarys. Ir vat vat klausimas man tuomet, tai pagrindinė ta ekspozicija yra tiktais devynioliktas amžius, em, LDK čia, devynioliktas amžius, etninė kultūra. Ir viskas, ar ne? O tie kiti kambariai jie tokie kaip priedai, kurie kartais atidaromi.

-Salės.

-Salės, taip.

-Ne, šiuo atveju, kaip, galiu paaiškint. Kaip, taip, eem. Čia šita ekspozicija, aa, ekspozicijoj pristatoma senoji Lietuva, LDK istorija ir tarsi baigiam mes iki iki to tautinio atgimimo, iki ne visai taip tiksliai vasario šešioliktosios, bet dvidešimto amžiaus kaip prasideda, nu, praktiškai nauja moderni, nu, naujos modernios valstybės užgimimas. Jeigu norim žiūrėt tą modernią valstybę, tai tada jau reiktų eiti į Sigatarų namus, kur mes ten irgi pradadam kažkur taip, jeigu chronologiškai, nuo penktų, bet nu nuo ištakų to formavimosi modernios valstybės. Ee, tarpukaris, taip, buvo čia, buvo svarstymai galbūt palikti ją ir truputį modifikuojant palikt. Tai buvo kaip ir laikina paroda, šimtmečio proga, skirta tokia, padaryta parodėlė laikina, bet buvo svarstymai ją pavert nuolatine, integruojant, bet vėlgi buvo priimtas sprendimas, išeinant iš to patalpų trūkumo, kaip, mes turim dvi laikinas parodas. Viena apačioj vat yra čia ir kita viršuj, kurioje buvo ta tarpukario. Ir tiesiog apsitarę, kad mums vienos salės laikinos yra per mažai, nu, ta tarpukario buvo išmontuota ta paroda. Aišku, trūksta, kaip pasakyt, tarpukario Lietuvoj. Galbūt Kauno muziejuose

galim, bet realiai niekur nepamatysi. Nes Signatarų namai irgi baigiasi praktiškai vasario šešiolikta ir, ta prasme, visi tiek įvykiai, susiję su valstybės susiformavimu, susidarymu, pirmieji pripažinimai ir panašiai. Bet kad skirt tam tarpukariui ir netgi per per, kaip sakyti, ne signatarus ar per kažką, o, ką jūs ir sakot, per tą kasdienybės istoriją, tą gyvenimą, koks buvo tarpukaris, tai ne.

-Tai, taip išeina, kad mes tuomet Lietuvoje neturime muziejaus, kuris pasakotų istoriją nuosekliai. Kaip Lietuvos.

-Nu, sutinku.

-Taip, iki dabarties..

-Ne, šiuo atveju, kaip ir sakiau, archeologija, nu, kaip, jeigu taip išek tiek nuosekliai einant, tai, pirma nueini archeologija pažiūri nuo seniausių ten gyventojų Lietuvoj iki valstybės susiformavimo, tada ateini čia pasižiūri valstybė kaip LDK susiformavo su žlugimais, devynioliktas, ta carinė Rusijos imeprijos sudėtinė dalis, iki užuomazgų nacionalinės valstybės formavimosi. Tada nueini į Signatarus pasižiūri. Am, nuo to atgimimo nacijos formavimosi iki valstybės susiformavimo tada.

-Mhm. Tai gabūt tuomet aš tada turėčiau į savo tyrimą ir Signatarus įtraukti, kad turėčiau pilnesnį vaizdą.

-Manau, kad taip, manau, kad taip, nes, nu, čia, kaip sakyti, sąmoningas muziejaus sprendimas toks yra, nu, išeinant iš to, kad mes neturim patalpų, vieno normalaus pastato su daug daug patalpų, ar ne. Tai čia šiuo atveju išskaidyta per tris, nu per tris padalinius ta tokia istorija. Čia kur mes Pilininke formuosim tą ekspoziciją, ji vėlgi bus kitokia, bet ten nedaug patalpų, ten tų eksponatų nebus daug tikrai, bet ten bus pereita įvairiais va tokiais, nu, ten jau sakyčiau bus modernus muziejaus, tokiais rakursais per visą Lietuvos istoriją. Ten neribos. Pas mus taip kažkiek dabartinė vis tiek prisilaikais tos chronologijos, nes, nu, pati logika diktuoja, kai apie LDK šneki, tai tarpukaris ir moderni valstybė ta, nu kaip, daug tų aspektų skiriasi. Ar ta kasdienybė, ar kažkas.

-O ar vyksta muziejaus viduje diskusijos dėl dėl nuolatinių ekspozicijų keitimo? Ar vyksta aktyviai diskusijos, kad, va, turim keisti, čia kažkaip jau gal neatliepia modernios visuomenės interesų?

-Kažkiek vyksta tos diskusijos, na, kiek aktyviai – neaktyviai čia sunku pasakyti, bet, nu kaip, muziejus gal dabar susikoncentravęs ties tuo Pilininko namu, nes vis tiek parengt naują parodą, nu kaip parodą, va tokią tikrai rimtą ekspoziciją, tai tam ir laiko, kaip sakau, kol kas yra tik koncepcija parengta istorikų, ne muziejininkų, o istorikų, ir ir pradėta rinkti eksponatus. Svarstymai dar tik pradinėse stadijose, tai daugiau dėl to. O o dėl šitos, tarkim, ekspozicijos, tai, nu, kaip ir sakau, visi suprantam, riboja tas pastato rekonstrukcija. Tu gali svarstyti, diskutuoti, bet, nu, kol pastatas nesusitvarkė, tai, nu, apie ką šnekėt. Nu kaip, visos komunikacijos, viską iš pagrindų muziejus, sakau, projektą teikęs, pradžioj tai būtų projekto parengimas, o po to prasidėtų kažkokia pastato tvarkymo darbai, o

tada jau gali svarstyti apie ekspoziciją. Nes ta mintis, kad, sakiau, kad ta tarpukario buvo, gan rimtai buvo svarstoma palikt, nes, nu kaip, Vilniuj to kaip ir nėra, pristatomas tas tarpukaris. Naują rengiant parodą, taip, natūralu, tada reiktų pergalvot visiškai kitaip ir tada gal būtų klausimas ar tai etninei kultūrai tiek daug reikia skirti. Kad jai reikia, aš sutinku, kad reikia, bet. O tas nu toks išėjimas iš esamos situacijos, bandymas prisitaikyt kažkiek, nu, kad būtų patraukliau, įdomiau.

-Oo, am, dar man svarbu suprasti ar muziejus yra pakankamai autonomiškas. Norint, pavyzdžiui, pakeisti ekspoziciją. Ar muziejaus taryba ar vadovybė sugalvoja, darbuotojai ima ir keičia, ar tai yra vis tiek labai ribojama įstatymų, įvairių nuostatų? Kiek tas Lietuvoj yra, to autonomiškumo?

-Tai yra autonomiškumo tikrai daug. Kas riboja, riboja pinigai. Tai šiuo atveju, ta prasme, kai laikina paroda, parodas daryti yra paprasčiau, ten kultūros taryba aplikuoja, rašai, gauni finansavimą, iširengi parodą, o nuolatinių ekspozicijų, kad būtų įtraukta į biudžetą, tai, nu, nėra to tokio atnaujinimo. Tai daugiau vis tiek iš savų lėšų. O dėl idėjų, tarkim, ar kaip pristatyt, kaip daryt, tai čia visiška muziejaus autonomija. Kaip sumąsto ar pasikviest iš šalies ekspertus, žinovus, istorikus, kurie padėtų parengti, ar nekviesti. Ką įtraukti, kaip, tai pats muziejus svarsto. Sakau, ekspozicijų teikimas, jūs Tartu buvot, jūs ten žinot kokiom sumom jie operavo.

-Taip. Oo dar, kol nepamiršau, apie tą Pilininko namą, kaip sakėte. Tai čia bus nuolatinė?

-Taip.

-Taip, supratau.

-Nuolatinė.

-Toks namelis, biškį kaip pristatė, kai prasidėjo darbai ir, nu, nežinau žmogus buvo, archeologija pakišo koją atradimų, buvo rūšiai atrasti, po to pasirodo buvo, kad čia karo metu iš namo antros pusės, kur į kalną remiasi toks tunelis prakastas, tai vėlgi tada stabdomi darbai, svarstymas, reikia tvirtint kažkaip, ertmė. Tai kažkiek stabdėsi ten. Aš tiksliai nepasakysiu ar dvidešimt trečiais, ar kada turi būt jau pabaigta, bet yra projektas jau paregtas, kaip tas turėtų atrodyti daugiau mažiau tas projektas yra kaip salių dėstymas, bet dar nėra to etapo, kai jau pradėtų dirbt konkrečiai architektai kažkokie, kur jau pradėtų modeliuot ir dėliot tą ekspoziciją. Yra koncepcija parenga, muziejus, svarstėm visi muziejaininkai ir darbuotojai, kokie siūlymai, kas iš eksponatų galėtų tas temas dengti. Tai dėl to kūrimo dar pirma, kaip, turi susitarti. Ten bus nuolatinė, ee istorijai skirta Lietuvos.

-O kokios temos bus tenais?

-Aš nepasakysiu dabar, mintinai tikrai aš nežinau..

-Bet maždaug..

-Na, aš turiu tą koncepciją, ten taip įdomiai padaryta, tokiais tokiais vėlgi galbūt netradiciniais rakursais. Aš galėsiu jums atsiųst galbūt. Priminkit.

-Aha, jeigu galėtumėt, būtų labai gerai, nes, na, jei tai bus nuolatinė ekspozicija, tai labai svarbu.

- Tai pilna koncepciją aš galiu paklausti, bet bent jau toks apibendrinimas, kokiom tom temom yra išskirta, kokias pjūviais bus parodoma – galima.

-O dar pačioj ekspozicijoj bus siekama, na, ką ir minėjau, tas modernaus muziejaus paradigmos tuos aspektus?

-Aš manau, kad taip, aš manau, kad taip. Ji daugiau tokia orientuota vis tiek turėtų būti į am edukaciją į tokį, nu, šiek tiek kitokia. Kaip ir sakau, ten tų originalių eksponatų tikrai nebus daug tai daugiau, nu, negali vadinti visai infocentras kažkoks, nu, čia jau nelygis būtų, bet nu į tą pusę labiau.

-Supratau, na, ir dar galbūt, em, padėtumėt man išsiaiškinti vis tiek viena iš pagrindinių priežasčių, viena iš pagrindinių kliūčių keičiat kažką yra finansai muziejuje. Am, iš ko susideda jūsų finansai didžiąja dalimi? Tai, taip suprantu, gaunat, turite biudžeto eilutę netgi, bet iš kokių dar sričių gaunate?

-Spec. lėšos, taip sakant. Nu, spec lėšos, tai vadinama tai, ką tu pats užsidirbi. Iš savo užsidirbtų pinigų ir ir plus iš paramos per.. dažniausia kultūros tarybą, tas, kas finansuoja, projektinis finansavimas. Projektinis. Yra europiniai įvairūs projektai, kur irgi ten, nu kaip, žiūri kur tu gali, ką negali. Na, medinės architektūros buvo tokie kiti dalykai, tai mes, muziejus, daugiau tų padalinių turi. Ir Palangoj turim, ir Kudirkos Naumesty, tai yra.

-Supratau, tai..

-Projektinis, tai sakau, iš savo užsidirbtų lėšų.

-Supratau, tai gal kaip ir viskas iš esmės, ką, nebent kažką dar turite pridėti apie tą naująją arsenalo ekspoziciją?

-Viską matėt, viską žinot.

-Gerai, tai ačiū jums labai tuomet.

-Nėr už ką.

Antra dalis

-Taip, net pavyzdžiui visai įdomu yra Estijoje, ar esate buvęs Tartu tam naujame?

-Jo, buvau (0:12..?)

-Ten atrodo visai taip padidino dabarties, jau jie rodo savo ten e. balsavimo korteles, skaių ir palydovus ir, jau paskui lyg ir.. nes tiek yra medžiagos, neįmanoma visko apeiti ir turi kažkaip pasirinkt pats. Tas kaip ir įdomu, bet, iš kitos pusės, ir šiek tiek vargina tas toks, kai nėra aiškios labai chronologijos.

-Nu kažkiek yra ta chronologija vis tiek, aš neatsimenu apačioj pirmam aukšte ten dar žemiau per tas tautes pristato, kur tie rūbai visokie, papročiai, etninė ta kultūra. Problema ta, kad jie kaip neturėjo valstybės ir jiems įsireminti į kažkokius rėmus, nu, yra gan sudėtinga. Iš esmės, arba prie vokiečių, arba arba Rusijos imperijos sudėtinė dalis. Mums šia prasme kažkiek lengviau. Aš kai tada buvau, žiūrėjau, tai ateina iki šių dienų, ar ne, realiai tas. Bet, kad ten būtų, kaip, turinio prasme, minties, to naratyvo, nu, tradicinis muziejus. Nežinau, trūko, pasigedau aš. Aišku, įspūdinga, gražu, naujas pastatas ir.. Kas gerai, plusas, aš visuomet už tą rinkinių parodymą, ar ne, jie turi dominuoti. Kai ateini tik, nu kaip, vien kažkokie pulteliai, mygtukai ir, nu, tu prapuoli, nebėra tų objektų, nu, kažkoks vis tiek balansas turi būti. Sakau, mes su Signatarais bandėm sužaist, tą, gal daugiau nusveria tų autentiškų objektų pusė, bet, nu nu, bandėm pažaist ir šiek tiek kitaip ten.. Ir žemėlapi toki padarėm, kur ten gali pirmas lietuvių žemėlapis pačių pasidarytas, siuntė gyventojai, ten irgi toks interaktyvus. Gali savo vietovę pasižymėt ir ten kažkaip taip, ar su išėivija pažaist, dar ten keleta tokių, bendruomenių nuotraukas įdėt. Nu nu, pažaidi kažkiek. Bet kai tas, nu kaip, uždominuoja, nu nežinau vat gal ne visai taip Taline, buvot nebuvot Taline šitam..

-Buvau Taline, tam kur didžioji gildija, ar ne? Gildijos tas namas.

-Kitas istorijos muziejus yra ir po to jų padalinys yra (2:38..?) povandeniniai laivai visokie ir panašiai. Kaip, nu, kaip, nu yra ten balansas, yra, negali sakyti. Nu bet tokiame, esu buves kaip pavyzdys, Nobelio, Stokholme, Nobelio muziejus, tai ten infocentras, aš galiu sakyti. Objektų nėra.. taip informacijos tikrai daug, čia gali ir paklaust užsidėjęs, vieną kalbą pasižiūrėt, dar kažką tai, taip, tai interaktyvu, bet, nu, tada klausimas, kas muziejus, kas informacinis, nu, mūsų pavyzdys tas tas, prezidentūros, kaip jis pažinimo..

-Valstybės pažinimo centras ten/

-Jo, ten vadint muziejum, nu.. Tai vat ir sakau tai ten nueit į tą pusę. Čia kad kitokio pobūdžio įstaigų reikia galbūt, aš sutinku, kad reikia, bet muziejum, nu kaip, manyčiau, svarbu nenukrypti į tą kitą pusę, kad nu jis patampta tada tokiu nu kaip vis tiek tie daikai, aišku dar taip reikia pateikt tą daiktą, kad jis būtų įdomus, ar ne, vau kažkoks daiktas kažkas tai, ar ne. O kai šiaip prištabeliuota daiktų, tai irgi jie tada pasidaro tokie.. Muziejus tuo turėtų ir būt įdomus tais objektais, ką jis saugo.

-Ir dar ta modernaus muziejaus paradigma sako, kad labai svarbu, kad lankytojas pamatytų kažkokią tai giją su tais objektais ar tai būtų objektai, ar tai kas. Kad labai svarbu galbūt netgi istorijos pirmo asmens istorijos, tas toks sąlytis su žmogum tikru, tai..

-Taip, čia tokia labiau didesnė problema yra gan sudėtinga, ta prasme, kaip užčiuopti kas kas patraukia, kas įdomu visuomenei, ar ne. Čia gali nuslyst, nes ta visuomenė nėra vienybė, ar ne, kad čia vat kažkokia, tarkim, koks devynioliktas amžius vat, ar ne, tai daugiau mažiau tokia kompaktiška ta visuomenė. O, nu, šie laikai yra tokie.. čia grupė, čia grupė, nu, burbulai tokie, kiekvienas gyvena savam burbule, bet nu vis tiek bandyt rast, ką jūs sakėt, per tą pirmą asmenį, per tą pasakojimą kaip pasakoja kažkas, ar ne, personaliai, tai, nu kaip, tada traukia. Bandyt tą žmogui, kad kultų kažkokių svarstymų, matymų, čia galbūt yra dalis, nu, šiuolaikinėm parodom, ar ne, nūdienai aktualias kažkokias problemas analizuoti, ar ne, kokia migracija, dar kažkas, kur tu gali tą giją. Nu, mūsų, va, trisdešimtmečio ta paroda, matėt, tai ten, nu, ir tie veikėjai tas savo istorijas pasakoja ir panašiai. Aišku, galima buvo ir kitaip daryt, visi žino ir Landsbergį, ir tą, ir aną, ir trečią, tai nu galėjo kažkoks šiaip kaimo žmogelis, kuris dalyvavo, papasakoti, tai taip. Čia pasirinkimai yra. O, tarkim, personalizuoti kokią LDK yra pernelyg sudėtinga. Ta prasme, kaip padaryt, kad šiuolaikiniam žmogui, kad tas būtų įdomu, nu, vat ta LDK isotrija. Jų asmeninė atmintis nesiekia, tėvai, seneliai žino gerai. Ten tėvas gal ištremtas, senelis gal koks partizanas ir tuo ribojasi ta istorija. O LDK, nu, buvo kažkokia LDK, ta prasme, nu, vis tiek didžioji dalis ne istorikai, ar ne. Pats baigęs istoriją žinot, tai žinai, bet tų žinovų tai yra nedidelės (?06:28). Čia tos istorijų aktualijų.. mes tokioj vat šiuolaikinėj visuomenėj, nu, kiek poreikis yra, nu, tos tos istorijos tokios tos atminties. Kad mes šnekam istorinė ta atmintis, viskas gražu, bet kaip ją padaryt, kad ne tik žodžiai būtų, tai yra sudėtingiau. Kas lengviau yra, tai sakau, kas partizanai yra, kas dar yra ta gyvoji atmintis, ar ne. Karas partizanai, nu, dar tarpukaris kažkiek, ar ne, o po to toliau (?07:01).

-Gerai, tai ačiū Jums

-Nėr už ką.

2.2. Interviu su Toms Kikuts.

-Hello

-Ok, hello, can you hear me, yes?

-Yes. Yes, I do, can you hear me?

-Yeah, it's OK.

-OK, thank you. At first I want to say thank you for agreeing to speak with me and of course first I have to ask is it ok if I record the conversation? Of course it would be just for academic purposes.

-Yeah, sure.

-OK, then thank you again, and we can start the interview. Well, at first I want to say a few words about me and what I do. Now I am studying in a political science faculty in Vilnius University. For my bachelor's I finished history faculty and now I am conducting a research for Master thesis about.. I explore, um, the historical narratives of Baltic states' national museums and I see how.. and I look at it according to the paradigms of modern and traditional museum. And in the beginning I would like to ask you umm what is the strategy and the main aim of the Latvian national history museum. How do you understand it?

-So if we speak about the museum's mission as a whole, of course it includes not only the exposition policy, but also the collection policy and also the umm the restoration policy. But if we think about the exhibition policy mainly, then the umm.. the specific idea of the national history museum exhibition, in context of other Latvian museum exhibitions, is to mainly to cover all the historical periods of the history of Latvia. So that means that we start our core exhibition with the first inhabitants in the territory of Latvia some 11,000 years ago and go through the various periods of Latvian history until the recent events. We actually end our exhibition with the Latvians joining the European Union in 2004. So the mission is to to show the whole story of Latvians and Latvia as a state and Latvians as a national or ethnic group. So the another Latvian museums that are focused on history mostly have some one particular place. So, like the Riga history museum are more focused on some periods of history or focused on some thematic umm one branch, or field of past or the Latvian culture more in the interior, or more on the art or, I don't know, the the industrialisation or technical progress. So we try to cover the general overview of of Latvian ex.. history in our core exhibition. At the moment the exhibition is temporarily one so that means in 2013, seven years ago, there was a fire in our original place of of exhibitions that is Riga castle, so we moved out from the castle and have a temporary location now with a temporary core exhibition. And we are planning to return in Riga castle in four years. So that means that we will have new exhibition. But the main concept, the main idea how we we see it in context of another Latvian museums remains the same. The core exhibition will cover the Latvian history from the first inhabitants until the modern period of contemporary history actually.

-But this this new exhibition that.. OK maybe not new, but the exhibition that will take place in Riga castle, um, is it very different from, as you said, temporary core exhibition that is now in Brivibas iela?

-Mhm. I think that it will be different, because umm I think we are more consequently trying to focus on some stories, choosing them out from the general overview principal, which dominates at the moment to say, how to say, no.. probably the exhibition is more similar to approach of a textbook, which gives a general overview of some historical periods of Latvian history that that is useful in education process, that is useful probably for people, who want to get an overview on the historical processes and territory of Latvia, but probably is it's lacking a focus of each period of time that goes more deep in the problem of or some phenomena of particular period of time. So, I think, this will be the main difference in the new new exhibition that we will choose more focused to focus on some historical phenomena instead of have umm comprehensive story, a general story of this period of history.

-But the temporary core exhibition that is now In Brivibas iela was it formed after the fire, trying to get out of the situation?

-Yeah. So, it was that the.. mostly the the all physical things the showcases and another all this practical things that formed the exhibition are form the previous exhibition. And also the concept actually comes from the previous exhibition in Riga castle. Of course we had to adjust this exhibition to the new facilities and we did it also expanding some topics in this exhibition so it's more actually comprehensive if we compare it to the previous exhibition in castle. So we extended the story for example about the modern period history of history about the Livonian medieval period of Latvian history, then the modern age, and also we extended a bit the 20th century exhibition. So these were the fields which were not so much covered in Riga castle previously because the previous exhibition ended up with the 1940 with the Latvian occupation by Soviets. Now we have also the soviet period included and also the Latvian exiles in the Second WW. So that means that we cover now more than we had previously, but the concept to go chronologically through the all periods of Latvian history remains the same as well as the physical things showcases all inventory that forms the exhibition.

-And is the date known when you will open the new exhibition in Riga castle?

-We will start to be again in Riga castle in 2025 so in five years but we won't have the core exhibition at the beginning. We will start with some another exhibitions in castle, and we will start more with exhibiting the Riga castle as an object, a historical important object, and only in some years later we will have also the core exhibition in Riga castle. But then it will take the the largest part of the the Riga castle. When the castle all will be finished, the reconstruction process.

-And who has the biggest influence in formation of the exhibition of the national history museum? Are there different specialists from different fields involved or how does it work?

-So, umm, the central institution actually, when we are making the exhibitions is the scientific board, which is in the museum. And the scientific board is formed from the researchers and heads of all departments in the museum. So we have the collection holders and we have the researcher as a position in the museum. And the researchers together with the heads of these structural units form the scientific board, and then the scientific board can make a, let's say, sub commission which is designated to make this exhibition concept for one or another exhibition. At the moment is the same situation that the scientific board like sees the.. Oversees all the process but the particular parts of exhibitions is made by group of specialists of the particular topic of history or the particular period of history. And this, if we continue about the scientific board, it's formed from the archaeological department, from the ethnographical department, from the history department and from the public relations or the educational departments, which also is involved in the process because they will be the people, who will communicate with the visitors of the museum, so it's important to have also them inside the process. Of course we also plan to have some not the museum staff involved in this process to have independent opinion about the our concept and solutions used in the exhibition. Not only about the design process, which is another thing, but also about the content, the historical narrative we have inside. We also had this when we made the Latvia's centenary exhibition in 2018. We also when we planned this exhibition we had not only the working group from the museum specialists, but also one or two meetings with people who read the concept and were history teacher, social anthropologist, activist from the third awakening and journalist, then we had a journalist, then we had a philosopher who also has experience in the exhibition making process. So, this team was quite mixed with from people from different fields.

-And also it's interesting for me how, well, I understood the process of scientific board, but how autonomous is the museum in Latvia, like, how much do you depend on the state? Like, still, you probably have to comply to some laws and maybe some council, like in other countries.

-Yeah, so we are a state museum that.. Important that our founder is state in.. and in particular is the Ministry of culture of the republic of Latvia and under the Ministry of culture there's a branch which is museum and archives and libraries director, let's say, which is responsible for the museum policies in Latvia. And we have also an independent consultative institution at the Ministry of culture, which is the museums council, which is formed from the representatives of Latvian museums. Not only the state museums, also the municipal museums or the private museums, which are also presented in the museum council. And, umm, the actually the only direct way, which links us to the museum council and then to the Ministry of culture in terms of content of the exhibition or the strategy of the museum, is the museum accreditation process, which takes place every five or ten years. And during this accreditation process each museum gives a set of various documents including the communication policy, the research policy, the collection policy, the strategy for the next five or ten years and this is evaluated by the museums' council and they decide to give this accreditation to the next years or not. So, if we have this

accreditation, so we have apply to different fund, designated for the museum development, for example. So, actually, the accreditation process is obligatory for the state and municipal museums if you want to be inside this museum environment. So, in other another way actually, the control over the content of what museum does is not usual. I have presented just.. We together with the museum colleagues, in my experience, we have presented only the exhibition concepts in the case if there's some decision about the financial allocations to build these exhibitions. But it's more to be confident for the ministry of culture that we have this concept, not about to make some corrections in this concept, to make it, I don't know, more politically adjusted to the interest of... some national interests... or interests of a particular minister, so I would say that we are feel quite independent in terms of making the content of our exhibitions.

-OK. And also I still would like to know about the current exhibition even if it's temporary, just some history about it. Umm, you said that it was still... it is similar to what was in Riga castle just it was adjusted. And I would like to know when approximately was this exhibition formed? Approximately.

-This exhibition was formed starting from mid-1990s until the early 21st century. So, the last parts of the exhibition, I think, were made in around 2002, 2003. Umm, so, it was made during larger period of time. So it was not made in 1 or 2 years.

-And the process was the same as you explained now?

-Almost the same. The scientific board was present in the museum also. I was not of course part of this process, I was not working at the museum at that period, but the period is the same. That the scientific board and then a smaller working groups for the each exhibition section, and then of course we had have feedback from the scientific board in different phases of the making of exhibition. So, the initial phase is to have the concept, then it's a structural plan, which are already covers the main topics and also the objects, which are used in the exhibition, and also the texts and then is the design phase already where it's evaluated the design solutions used in the exhibition.

-And what do you think are the biggest advantages... the main advantages of the temporary core exhibition for you, what do you think is good about it?

- I think the good thing is to have to cover all periods of history of Latvian history and to have quite many original objects exhibited inside the exhibition, which allows also to, how to say, to adjust the exhibition for various thematic activities or educational leads. That means that there's a... it's full of resources for different activities. You can, I don't know, make new educational programme based on the exhibition, because it covers quite many themes or topic inside there. Instead of, I don't know, speaking about the archaeology if we would choose to show, for example, the ethnic groups lived or the cultural groups lived in Latvia in the prehistoric period, then it would be

possible, for example, to show the development of the craftsmanship or the crafts in the prehistorical period. At the moment it's the very many topics in this exhibition, so you can vary and to choose which educational activities to have inside. Or we have, for example, in the exhibition the some thematic excursions with the specialists in particular fields so they just go in to choose the exhibition hall and or the section and they can build up their story and it's not the same one way focused exhibition, but you can just adjust it, depending of the interest of the particular guide or specialist, which guides this thematic excursions there. So, I think this is quite large advantage to have so many topics inside there.

-And what do you think are the biggest, the main disadvantages, what is missing?

-I think the main problem is the that it's, how to say, the... it's physically.. it's made from the quite old showcases, this technical solution and also design solution is (nutruko rysys) it's hard to exist without this modern design in these times. People, the museum visitors have quite large experience in the European museums and they see also in Latvia very good examples showing the ways how it's possible to make exhibition now. So, I think this is the thing that it is a problem because we cannot divide the content from the design, because the design is the way in the museum, how the people perceive the content. So, If you don't have a good design in the exhibition, a modern design, modern showcases and digital solutions, it is problematic to get this content, stories, narratives to the visitors of the museum. So this is the thing that is not OK.

-And do you agree with that every exhibition of a national museum should meet the principles of the modern museum, meaning that the narrative should pay attention to various group of society, not just the ethnic title nation. It should pay attention to social, everyday history not just the political history and attention to the present, the link to the present, not only being concentrated in the past. And also little histories of people themselves. Like, artefacts of letters maybe or some stuff like that.

-Yes. My personal opinion is that the modern is a slogan actually is a bit of a slogan because you know, in fact, also before somebody formed it as a concept or set it up, built it up as a concept, actually, the museum practice already was quite diverse. And in fact, I think, the museums firstly focused much on the small stories. If we zoom in and take a look on particular object or the story that the museum guide tells, is actually the exhibition looks as a set up based on the political history of particular time, but if we come to an excursion in the museum exhibition it's usual that the museum guide uses the small story to have the link with the people, the visitors. Even if it's not formulated that we have the small stories in our exhibition now, of course the museums try to expose this that we have this modern approach. But actually, in fact, if you take a look it's nothing new in this because, for example, the local museums, they always have the small stories, they always are showing also the almost mostly the everyday life actually instead of the large narrative of one or another political period. So, I think, this is simply present the

question is how much it is exposed publicly as a principal that we are following. And, for, example, if you take a look on the Latvian century, the state centenary exhibition, which is also in our building, we have the life stories as a part of the exhibition of approximately 90 people from Latvian history. A hundred years of Latvian history and these life stories are not the life stories of the presidents or large writers, or poets, or well-know people, but they are mostly of not well-known people to show how people lived. And they are different, let's say, about the third awakening period we have four life stories. One life story is about the Latvian communist born in Latvia, so we can say that he was born in Latvia and that he would have to be a very Latvian man. Actually he was a communist. He was the last fortress of the Latvian communist party in 1991. Then we have a Ukrainian, an immigrant to Latvia, which actually joined the pro-Latvian independent movement, Latvian Popular Front during the national awakening. Then we have a Polish woman, who also joined this process very actively in 1980s and 1990s. And fourth life story is, let's say, a more usual activist of the third awakening, which is a Latvian man, who lived in a countryside and worked in the kolkhoz in quite high post, and was quite active during the third awakening, and was elected in the supreme council in 1990, and was one of people who voted for the Latvian independence. So, if we take a look on these four examples, we can say these are quite different stories. There are minorities included in this, and also not all of them are very well-known. So, even if we not expose this as a principle, we use it. And also the everyday life, let's say, the story about the 1970s and 1980s the Soviet occupation is not the story about the political history of that time, but we go through his everyday life story and ask the question how many people had to adjust to the Soviet policy and ideology and how much he could be independent in his private life, in his flat. And we are debating this in the exhibition, asking this public person and him as a private person. And so at the same time it's a political story about the occupation and his choices in this period of history, at the same time actually it is about the everyday life history because the decision is made in one particular case, not general characteristic of this period of history does not give the answer to this problem. So, it is probably not so much used in the permanent exhibition, it's more general than this Latvia's centenary exhibition at the same time the social layers exposed in the exhibition. Also the, let's say for example, umm, religious minorities are also in Latvia are a bit involved included in this exhibition, also there's a bit of everyday life. So, yeah, it's quite diverse in these narratives used in the exhibition but I would not just say that it's 'built' as a result of the modern museum concept.

-OK, thank you. And I agree, I looked through your permanent, well, temporary core exhibition and I have to say that modern museum principles are still applied there and way more than in Lithuanian National museum, for example. And also what is interesting to me, will you... OK, you said that, um, the modern museum principles are applied even though sometimes it is not intentional that, OK, we must apply them. But still, if you think about the new exhibition that will be in Riga's castle, will you have in mind this still those concepts and try to apply?

-You know, if you plan exhibition for some next seven or ten years, you have to take in mind the current situation and the current principle, which are in mind of people today. Today we are speaking much about the sustainability, about the inclusion, about the democratic values, about the green lifestyle but the question is still if in the next seven or ten years these topics will remain the same. So, it's always risk when you build a core exhibition for it's not for one or two years, so it means that you build it for a longer period of time to choose some slogans very explicitly slogans and probably they are very topical today, but the question will always be how it will be in next five years. So, we are a bit not so, how to say, we of course take it in our minds, what is the current situation in the museum field and the, how to say, how the society perceive today's cultural situation, also the museums and their mission. We are also in this process. At the same time we think that it has to be more universal. It's of course hard to have this balance and it's the mission impossible actually to have this balance with the modern and the classical principle of the museum, which means that objects centre exhibition because the object will never have only one layer about the story, you can have multiple layers of one particular object. Um, and also of course we have the responsibility to also to have this continuous story of the Latvian culture, we cannot probably as a national history museum, we have this responsibility towards our history in a larger period of time. And there are some large concepts as the Latvian nation, as the Latvian as an ethnic group and forming Latvians as an ethnic group and Latvian language, which has to be present in the exhibition because for centuries these topics are very central in the Latvian history, even today if we can be more critical about the nationalism as a 19th century concept itself, but we are as a state still based on this national principle even if we are understand it wider as it was understood in 19th century or the 20th century. So, it is a balance I would say. And about this modern and classical principle in the museum we cannot be very explicit in having some slogans, which is a political message of the period. Another thing is if we make a temporary exhibition, for example, next year we will have an exhibition focused on people's relationship with forest and wood and use of the forest and wood in the history of Latvia and of course it reflects much the topic about the sustainability, the ecological balance and all these topics. But we cannot choose probably to show this as a central concept when speaking about the, I don't know, Livonian period of Latvian history, we cannot focus on use of the wood and material in the history of Latvia because it would be too narrow focus for the permanent core exhibition. So... yeah, this is the story probably. KOLIZIJA SU ESTIJOS MUZ

-OK, thank you. And also I... what also is interesting for me is how the museum is funded. Do you get most from the state budget or how does it work?

-Yes, we have the... more than 90% actually of the budget is state funded from the Ministry of culture of course probably it would change a bit when we will have the new facilities and we hope also the number of visitors will rise and go up, because in this infrastructure we have some 35,000 to 55,000 visitors per year, which is not a large number in context of another Latvian museums as the Rundale palace or Latvian national museum of art, or Latvian

war museum. So the state gives larger part in our budget as it is in these large popularly visited museums. But for building the exhibition programmes or building the public programmes we usually also apply to different another public funds in different project competitions. We have additional money to print the books, to make the researches, to build the exhibitions, to make public programmes. So, it's not these activities, these public activities usually are not fully covered by the budget.

-Is the money a big constraint to execute the ideas? For example in Lithuania it is a big constraint, the museum professionals they cannot execute their ideas fully because of ongoing financial problems, not enough funding. Is it the same?

-Yes, it is fully the same of course and, you know, it is. Of course it depends year from year. When it was the state centenary year, then the financial opportunities went up and there was more possibility to get the money for the historical based history based projects. Then it was again going down. Now then again this year there were more programmes in the state cultural capital this programme of different project programmes where we could apply to them. So it differs from year to year, but of course the problem is that we cannot plan it in a long term view that we are sure that in this year we can cover this, in the next year we will be able to cover another thing because this is the thing that we live from one project to the next project. And this is of course a problem to build a long term strategy of research or the exhibition policy.

-And also what is interesting is well when looking, me, I'm not Latvian and I wanted to gather information what is a national museum of Latvia and what I get always the results is only the national art museum. Which is new, up to date, modern, quite recently opened, if I recall, and that's also what's interesting. So, why is it like this? Is it art a bit more preferred in this state and so on?

-I think that the... it depends not probably so much from the attitude from the state or the Ministry of culture. It is of course a bit, but the attitude of Ministry of culture of course is a bit tied up with the attitude of society or the demand of the society to some product and of course it's more interesting for the Ministry of culture not as a bureaucratic institution, but also as a political institution, because the minister is a political figure of course, and of course it's more comfortable to speak about the institutions, which are popular in the society. So, in these terms of course also a bit story about the political attitudes, but not so much. I would say that mostly it is about the visitor preferences and it's not only about that the art is probably more prestigious and more easy to perceive than a history that's it's a more complicated story when you can, when you have to, how to say, you have to reflect more on that what is happening around, about your family history. And you have to have probably more knowledge to get the concept or to get the problem to understand what the narrative inside this is. This is a minor problem, but the major problem, I would say, is that the we are in design age now, in various understandings we can say it, because the

people going to museums search the experience, they search the experience and the first experience is of course Is their visual, their experience of space and of course in the case of the museum of art was the newly reconstructed not only one building, but also the another structure of the national museum of art which is the Riga Bourse museum. The both of these new buildings attract people not only as a place where the exhibitions are taking place, but also as a spaces in various central part of Riga as a historical buildings, very beautiful and newly reconstructed modern places in Riga. And of course it's probably also because of that more prestigious to... and interesting, and attractive to go there for tourists and also for locals, so... and then again it accumulated the next attendances, the next visits to the museum if there's many visitors you will have more visitors. If you don't have many visitors, probably you are staying in the same level all the time. So we are hoping very much on the new infrastructure in Riga castle that could give us new possibilities because we will be able to use also the feeling of the space, which is the Riga castle as a historical building and a very central part of the old Riga. And I think that it's very important to... when we speak about contemporary museum that this is a design world now. We are in different ways we are feeling this that the feeling of space around you makes a very large part of your decision to visit the museum.

-OK, so, I think I've asked everything I wanted to ask and in case you want to add something, I would just have to thank you for the interview.

-Yeah, thank you and have a good luck with your master's thesis and I hope that it... And you have also interviews with the Estonian colleagues or you cover all three Baltic States as I understand yeah?

-Yes, yes.

-OK, good luck with your research and if you have some more questions just don't hesitate and write we can have another conversation.

-OK, thank you very much. For you too good luck with your work and forming the new exhibition.

-Yeah, thank you

-Thank you have a nice day. Bye.

2.3. Interviu su Agnes Aljas.

AA [0:54-1:00] : Ok. Oh, what is the main concept of the Estonian National Museum ?

RV [1:00-1:01] : What is the main concept of the Estonian National Museum ?

AA [1:01-3:10] : Ok. Estonian exhibition. So, basically, when we were start- starting planning the exhibition, uh... , there were three key points with the exhibition. Firstly, um... , as we are an ethnographic museum by our collection then the first thing that we decided was to make the exhibition about, um, about how people have been living and how they understand the, um..., living in Estonia in different ages. So, by our collections we are a museum that has been dealing mostly with Estonians everyday life until, prrt... , um... , let's say 850. But now the permanent exhibition takes the Estonian times from the first settlers so we were using a lot of archeologists and other researchers to fill this kind of gaps. And that's how the concept was going, um... , was coming from the personal histories and how people have been living, so... , for the archeological side they had to think maybe not as archaeologists but as what kind of life people were living in, for example, in 12th century. So we were trying to put this human concept into the center, in the exhibition. And then we decided that the exhibition should be research-based and it should be research-material-based so it's a very research-based exhibition. So, we were, we were using as collaborators maybe, prrt... , maybe two-hundred different researchers and we wanted to be sure that in the exhibition we will show the freshest knowledge that we have on Estonian, um..., let's say state or the..., the country that we are calling now Estonia basically. And, um..., yes, go on.

RV [3:10-3:16] : Uh, ok, and when was this permanent exhibition formed ?

AA [3:16-3:41] : So, we opened the exhibition and the new building in 2016. So, I think we started to make the exhibition, um... , planning of the exhibition around 2006 and luckily to us we had lot of times, lot of time to make the exhibition, or to plan the exhibition and different exhibition parts

RV [3:41-4:01] : An, uh..., in what kind of political context it was formed ? Uh..., I've read in the interview you gave to bernardinai.lt, Lithuanian, um..., website, that politicians discuss for a very very long time where the museum should stand. Maybe you can tell me more about the political context ?

AA [4:05-4:20] : Okay so... I think they are kind of different, the exhibition and the building itself, the museum building, is kind of like a different stories. So basically, Estonian National museum, um..., decision.

RV [1:05-:] : Hello again, can you hear me ?

AA [1:05-1:08] : Yes, I can hear you well.

RV [1:08-1:26] : Ok, I'm terribly sorry for the technical issues, I hope we can go on with the interview and... Well, the question that I was asking you was : "What principles concepts were used to form the collection in... , of the permanent exhibition and why were such themes and artifacts chosen ? "

AA [1:54-6:36] : Ok. So basically we had, um..., we had a lot of very very different topics. Sorry, being in home. So, we had very different ideas, uh, what we were trying to make are very different exhibitions but in the end, uh, coming from the museum architectural competition and the building, uh, we have a very long corridor in the Estonian exhibition so we decided to use that corridor as a time...timeline through the Estonian history and we decided to start with the timeline like... because we have...for the exhibition we have two entrances in both

part...both side of the...of the...exhibition. So basically you can start the exhibition from the Stone Age or you can start the exhibition from the nowadays. And basically, um..., the main entrance is in the nowadays and the concept that we're using was coming from the idea that people who are coming to the museum, they are coming from nowadays and all the history will be kind of reflecting from nowadays. So if the person comes to a museum and they don't know anything about some Stone Age topics, we have to kind of create the exhibition in a way that they would also understand the topics in the Stone Age. And, for the themes exhibition, we have them, I think around 10, we were having lots of different ideas that... First of all, as we have ethnographic collections so we were thinking that the public would like to have an ethnographic exhibitions so we have two eth...ethnographic exhibitions. The Soviet period in the timeline is small so we decided to use one of the theme exhibitions for the Soviet period which is called "Parallel Worlds". And then we have an exhibition which is coming from nowadays, like from nowadays thoughts as a theme exhibition which is speaking about nowadays city culture. But the exhibition is made with the children, with whom we are recollecting how nowadays children and young people are using the city. And then we have an exhibition which is speaking on Estonian home where, in fact, in the exhibition...the exhibition talks more about the change of privacy in Estonian history, from the 19th century until nowadays. So it goes until the...Internet we can say, how we are giving away our privacy now. Then we have the food exhibition which is more art based, created space exhibition. Then we have an exhibition which is speaking about tradition, um... , how can I say, intangible history which is speaking about Estonian rune song which is kind of reflecting the worldview of people in the old periods. And then we have an exhibition about Estonian language because we decided to be made an exhibition about Estonian language which is kind of a complicated thing to show in the museum. Everything should be visual but the language is not visual, its...it's text based. What we did, before the exhibition, with few people...we started to plan the exhibitions for the new building, we did somewhere in the beginning of the 2000s an exhibition about Estonian language and we decided it's an important topic to show it in the exhibition because...in the exhibition the language, what we are using, what we are showing is, it's very playful. So we wanted to show how the culture has to be with it and a living thing to preserve or to be relevant for visitors for example. And then we have an exhibition room which is called "Open...", uh..., "...Collections", small, where we are just presenting one of our collections. And this are the rooms which are changing, in times.

RV [6:36-6:48] : And they are changing, uh..., according to, uh... Because I've read that you collected peoples opinions, what kind of exhibitions they want to see, right ?

AA [6:48-9:04] : I... Not... Uh... Yes, basically because this is also something that is reflection of what is important in the society. But we have an exhibition hall which is called "Make yourself the exhibition" and people can propose their own exhibition ideas in that room. And um..., and also the exhibition...exhibitions which will be made are selected with the public vote; then the museum is not making any changes in that. So, for example, when we had the first, uh..., time...I think it was 2009 when we had the first competition for that, there was lots of

different topics which were proposed as the exhibitions by people which they will make themselves, so the museum is helping to make the exhibition in a physical way but the ideas are coming from the people themselves; or the content of the exhibition. So in the first year we had, like, “Cafeteria Culture”, “Street art”, or these kinds of “sexy” topics I would say. But the exhibition which got the most of the votes was for estonian funerals, uh..., culture, which was proposed by one lady and lots of people who are voting they had been, uh..., leaving a comment that...that the exhibitions...that is is the topic they would like to know more because in Estonia we don’t have...if we have somebody who has passed, they don’t really talk about it, it’s kind of a thing that is happening and in the society we don’t really talk about it. And so it was kind of a good, um..., reflection for the museum but these are the kinds of topics that are really important, that people would like us to speak, like how people have been dealing with the grave and how they have been dealing with the loss of their dear people for example. So I think these have been kind of the examples why for us it’s good to know what people would really like to see in the museum.

RV [9:04-9:27] : Ok, thank You. Uh... Also you said that there had been around 200 researchers who were involved in the creation of the exhibition. But still, I would like to ask who were the most in charge because there had to be people who were, still, putting everything together, knowing what is going on everywhere and so on...

AA [9:27-12:56] : Yes, there was one person, Kristel RATTUS, who was the head curator of the exhibition. And then, every exhibition part had a leading curator, like I was responsible of the period of 1990s until 2016, and I was...I was part of the exhibition of food culture for example. But there was a leading curator for these rooms basically. And so, we were trying to decide in one moment which topics will be in the exhibition and the second layer was how we will show these topics in the exhibition, which kind of material do we have, and do we have good designing ideas. So we had lot of time to have discussions with the designers, like, if I, as a curator, want to say something, like, how will I...how will I show it ? Will it be in the exhibition in the way the people will also understand ? And, so, for example if I was creating the exhibition on the topic of nowadays religious life...the religious life in Estonia from 1990s until nowadays, then this is not my specialty, like, as a researcher I’m dealing with nowadays work culture but I was...I was taking as a colleague, one researcher from Tartu university who is dealing with nowadays religious topics and so we were trying to do it together basically, to make interviews, to collect materials, to...to find people who would like to talk about these topics for example. Or, with the language exhibition, we don’t have in-museum linguists so we were calling all the universities who has stalling...who having Estonian language research, we were calling all of them to have a roundtable and so the lead curator of the room who was normally ethnologist was explaining what he would like to do, and basically they were asked who would like to be part of the exhibition to him. And normally most of the professors found it in one moment very complicated to, uh..., think of their research in a visual way. So basically there was...in the end, there was two researchers who stayed in helping to think how to really make the exhibition visually about Estonian language. And I think it was...with the archaeologists, it was kind of the same but, the archeologists who were part of the museum,

uh..., team, who make exhibitions, they were very young and they were really active and they really wanted to find for their research, like, an open platform, and they wanted to share their research with the public. So they were so active that really we didn't need nobody from the museum curators to be with them because they...they kind of take...took our ideas and they were working in the same ways, so they were trying to find this person, the human being, and the everyday life from these archeological times.

RV [12:56-13:56] : Um, I think it is no use of asking if you think that your museum exhibition applies the, uh..., the methods of the modern museum because obviously it does, and it really stand out of...in...it stands out in the frames of Baltics States National museums and by modern museums methods I mean paying attention to various groups of society, not just the ethnic ti...title nation, paying attention to social everyday life history, not only political history and so on, little histories, people speaking themselves about everyday life and so on. But still, I would like to ask why did you decide to go such a modern way, completely going away from traditional ways ?

AA [13:56-16:51] : Um... We have one political history room, in the permanent exhibition, I think I forgot it before. But we have the first Estonian flag, and then we have this political history overview. But first of all, I think this is because we are ethnographic museum. So, basically, in Estonia the National museum is the Ethnographic museum. Of course we collect objects like all the museums, history museums, but still lots of our collection is coming from people's personal opinions. So in many ways our collections are the ones who give us this kind of possibility to make this exhibition. But, of course, you can make a lot of different exhibitions from these collections. And the second thing is that we wanted that this new museum will be not like a national museum but it will be, like, a people's museum because when we were building an Estonian national museum, some were...in the area where we had the first one, which is, like, a cultural institution basically in the middle of this sort of military airport...and we are building it with the state money so the idea I think was what...what people are thinking all the time was that we want to make the museum for different people. We have a big building and lot of, or all Estonian people should come to see the museum in one moment in their life. So we have to try to make so different exhibitions and so different topics that they will find something which is relevant for them in nowadays also. If you look at what is the people's interests to culture, I know in Europe, Estonia sorry, is quite high level with a cultural assumption, but still people don't care about culture anymore, there's lot of other things you can do in your life. So, I think we were trying to be and to find so many different topics that would be relevant for youngsters who don't use so much anymore institutional culture. Young people can be in the web and they can watch films from the computer, they don't have to be in the...they...they don't have to go to cinema for example. And the same thing is to museums, like...museums don't talk about the topics that will be really something which is important for most of the people over, for example, twenty-five. So we are trying to involve the people who are you for example, or children, or youngsters and to make with them the exhibition which looks like modern nowadays exhibition, but speaks about

the topics that are important for them, because we don't know what is important for them, we just can add the historical context basically.

RV [16:51-16:57] : And what do you think are the biggest advantages and the strong points of the exhibition ?

AA [16:57-18:39] : Um. I think the best thing that we succeeded was the...the research cooperation. I think this is...it's quite complicated basically. And I think that we were very lucky that we managed to be the researchers, and this kind of interdisciplinary viewpoint gives...gives lot of different viewpoints to the exhibition so... Oh, one more exhibition that I reminded. It's about environmental history in Estonia, like how estonian landscape has been changing which was made with the estonian environment history center. So they are people who look at the culture in very different ways, so this kind of interdisciplinary between different sciences, this makes the topics more interesting I think, or more complete. If we look at the history like historians then we have one way to look at the past but if you take other...other disciplines, it makes it more interesting I think. I think this was the best point, we were very participatory, there's lot of people who have been involved in the exhibition making and these people who are in the exhibition, in the interview or with the scanned mannequins, whatever, they...they can be in the exhibition. I think they are the biggest fans of the museum. But yes I think one..one thing is how you... Yes... Oh no, I forgot your question.

RV [18:39-18:41] : The question ?

AA [18:41-18:41] : Yes.

RV [18:41-18:49] : The question was "What, in your opinion, are the biggest advantages, the strong points about the exhibition ?".

AA [18:49-18:52] : Yes... I think the research. That would be the people who have been involved, yes.

RV [18:52-19:00] : And what do you say would be the biggest disadvantages ? What are you still missing ?

AA [19:00-21:19] : Uh... By content...by content, I think... I don't think I miss anything because now we are in different phase, now the exhibition has been open for four years and we have been doing a lot of visitor research and now we can see what is working and what is not. And the thing that we are trying to do, if we see that there are some topics which don't work, then we are trying to change them. And I think the most complicated thing for the museum is... Normally, if you, like, if you build them then you have finances to build the new exhibitions but now we have to keep them running. We also have lots of screens and lots of databases, which are made in the way that they are really easy and they don't need lots of programming but I think this...this keeping running the exhibition is also...technically, is also very complicated because it needs new finances in time to time. And the other thing is to open the exhibition topics to different people because we were planning from the beginning that if you, for example, are coming to the museum, you can choose from the museum homepage, um..., the topics you find relevant because the museum exhibition is big. Sometimes you find the topic that is relevant for you, for example, like, if you have been in the exhibition for two hours, but you are exhausted for that time so we have been...we have been developing

now for years this kind of metadata that if you come to the museum you can mark, like, “I like that scent, I like old photographs” for example so this roadmap can help you to run...oh, you’d be in the museum and find the topics that you would need. The thing that we’re working now is this...from this, take the museum to home, is that you can download the text and the films and the databases that you liked in the exhibition and then you can also watch them at home. So this is kind of working, but this meta...metadata that you would find the topics easily that would be more relevant for example for you, this goes more complicated.

RV [21:19-21:45] : And what is also interesting for me to know is...is the museum autonomous in term of preparations of the main exposition or, for example, if want to change the exhibition you are...your hands are tied because you have to a number of state’s regulations and so on. So...is the museum autonomous in the end ?

AA [21:45-22:55] : Prrrt... Yes, of course it is. But then...then you have different regulations that you have to take into consideration. For example if you want to change something, then... First of all we need money and the state is giving us a yearly budget which is quite minimum. So maybe from the museum budget altogether it’s kind of like 60% what we have to get ourselves and the 40% is what the state is giving. So, basically the first thing which doesn’t make us autonomous is that we have to find the money to make something, renovations or renewals in the exhibition. So, first of all, if we want to have a project money so for every project you can see what is the topic that the project wants, for example, the museum to talk about for example. So...yes...it’s this and that. Basically, we are autonomous by the content and we haven’t had any, uh... , complaints about this, complaints about the content.

RV [22:55-23:04] : And, so... I think I understood it but still what constitutes museum fundings ? So, it’s state budget finances...

AA [23:04-23:04] : Yes.

RV [23:04-23:09] : ...and what you collect from tickets and your services, right ?

AA [23:09-23:25] : Yes and...and the projects. So, basically, the state is giving, like, 40% around our budget, basically. But if the museum was built, then in the building process it was all paid by the state.

RV [23:25-23:50] : And, also, where did the museum took place before it was opened in 2016 in Raadi Manor. Because, if I understood correctly, the museum used to be there in the interwar period but, let’s say from 1990s, where did the museum...were until 2016 ?

AA [23:50-24:33] : Yes. in 20s and 30s it was in Raadi Manor house but then the manor house, or the castle, whatever you’d like to call it, it was pawned basically, and the area was closed because of the airport so the museum collections were moved to different places in Es...in Tartu for example, there was two churches which were given for example for museum collections because churches were closed basically, there were small rooms for the community to gather around sometimes. And... *gets interrupted* Sorry.

RV [24:33-23:34] : It’s okay.

AA [23:34-25:25] : And... And the administrative side was in the city center, in one building. And there were very small rooms for the exhibitions, so basically was more, like, a research institution. So with the Estonian Republic in...1994...it was opened an Estonian permanent exhibition a little bit outside from the city center, but still in the city center area, and which was made like a rehearsal before the museum buil...the new building. And it took 25 years again with this rehearsal basically. And so there there was only temporary exhibitions. So...so with the Soviet period there was no estonian national museum permanent exhibition for example.

RV [25:25-26:31] : And also in the interview you gave to bernardinai.lt, you have mentioned that, I quote : “I think cultural heritage is not valued in Estonia as much as in Lithuania. We have politicians who have asked us who to build a national museum for if people can visit museums in Helsinki or Paris. In Estonia the significance of heritage for identity is less clear.”. At the same time, our artist Saulius Valius who has participated in the Estonian National Museum opening has later told to journalists, I quote : “I am full of jealousy looking at what the Estonians have built because it’s really very impressive. The museum is huge, very serious, very solid. There is no doubt that culture is a priority to estonian politicians.”. What can you comment in this place ? Why do you say that cultural heritage is not valued in Estonia as much as in Lithuania ? We could say the exact...ly the same.

AA [26:31-27:18] : I think the quote that I was making was...in that time when the museum planning was still open. Like, the quote about these politicians who said that we can go to museums in Helsinki or in Paris, it was made because they didn’t want to give money for the museum building basically. This was this kind of party who was in the power in that moment. So of course there is different people that, um..., yes. Like, in this context... Now I can’t say that I agree with what I have been saying but this was the cultural one...politicians before, when the museum construction was kind of disputed, basically. Like, “should we be building the museum or not ?” . So this was a quote from that period.

RV [27:18-27:47] : Uh... But how would you describe...how can you, um..., say..? Like, why was it possible to build such a new, modern, big museum in...in Estonia when it’s not possible in Lithuania and Latvia ? Maybe it was related to the thing that you didn’t have a permanent place from 1990s kinda, and you needed place as fast as possible ?

AA [27:47-29:18] : Yes, I think that was for sure one reason. But still, in Estonia, when in 1993 they decided that we would make a list of important state cultural objects or buildings...so the first one which was listed was the music academy and second one was art museum Kumu in Tallinn and we were...we were the third one. As we are ethnographic museum, so there was lots of discussion in high cultural circles that maybe we still don’t need to build an estonian national museum, that we should build a new opera for example because ethnography is not really a high culture for example. So there’s different cultures from different communities from the coun...from the society basically. So yes. But now when it’s built, nobody is saying that it’s not important. And I think it also comes from the content that we have made. And this...we have always had this pressure, kind of. But still, I think in Lithuania in

the same period when we were fighting for the construction of our building, in Lithuania there were lots of museums who were built or renovated, like the art museum in Vilnius and then this...Palais that you have behind the church... How do you call it, uh..?

RV [29:18-29:20] : The Grand Duke's Mansion.

AA [29:20-29:21] : Yes

RV [29:21-29:22] : Next to cathedral yeah.

AA [29:22-30:15] : Yes. So, for example, we were starting in kind of in the same time. So you can't say that you don't built any in Lithuania, you just built different kind of things. From my point of view, for example. So, in Estonia you would never...or like until nowadays, we haven't have a discussion to rebuild something which is...demolished basically, or which doesn't exist anymore basically. So, I think the...in this way the state has decided that we would make something new and make new meanings and new values than to look so much to the past maybe, or to take something from the past that is so important. But Estonian and Lithuanian history are also very different. So, maybe we don't have something so big from the history.

RV [30:15-30:22] : Uh... At the same time this Grand Duke Palace that you mentioned, it is mainly the political history.

AA [30:22-30:22] : Yes.

RV [30:22-:] : They don't have social history so it's still...

AA [30:25-30:25] : Yes, yes !

RV [30:25-30:27] : ...very different.

AA [30:27-30:43] : Very different. And it's kind of... But it's kind of the political decision, "What...what do we build ?" basically. So in Lithuania there was the decision to build this...Palais basically. Yes.

RV [30:43-31:16] : Uh... I have already answer... Uh, I have already posed a similar question but because of technical issues I may not have understood it right so I will ask a similar question. Also, in the mentioned interview you have mentioned that politicians couldn't decide for where the museum should take place. And also you have added that the government does not care of what do you exhibit in the Estonian National Museum. So they do care where the museum is built but they don't care what is exhibited there.

AA [31:16-31:17] : The content ?

RV [31:17-31:18] : The content yes.

AA [31:18-32:30] : Maybe... Yes. Maybe it sounds in Lithuanian a little bit there stronger than in... *laughs* . I think that nobody was... I think that...that the context in that moment is that building the building was kind of like the political where will be financed question. And it was not only a question of politician but it...it was also question of, uh..., estonian people because the...everybody in Estonia wen...knew that Estionian National Museum will be built with estonian people tax money. And nowadays when we have somebodies coming out from the exhibition, for

example, or I was asking one day from a lady who is working in the exhibition that...like have been the visitor feedback, and then she said that one older man came out and said that he is happy what we have done with his money so people kind of think that...they know this is made with their money and we should be their museum in this sense. I think with lot of public buildings people don't think that it's made with their money and in our case it's kind of people are aware of that.

RV [32:44-32:50] : Uh, so, just I wanted to know the relationship between political...

AA [32:50-32:50] : Yes.

RV [32:50-33:02] : ...political power of saying where the museum should be and the museum's say of what to exhibit, the content

AA [33:02-33:06] : Oh, ask me again, I'm sorry, I had a call which get ..

RV [33:06-33:21] : Okay, um... So my question was that...that the politicians they do care where the museum stands but it seemed from your interview that they didn't care that much about the content.

AA [33:21-34:51] : I...I can't say that they didn't care but they never really asked which kind of exhibition we will make inside. Of course there were some overviews, but nobody never...tried to influence the content of the exhibitions. And I think one reason is, if I come back to your previous questions, that in Estonia maybe in the political level and/or in the public place, for sure. Or like... It's not...it's not a political *inaudible* . But it's like, in the society, normally, nobody really thinks that the way museum is representing the history, that it would change something. I think people don't see that...that the way how, for example we make monuments for example or on which historical objects, we make monuments. I think in...in nowadays society we don't think that this has an influence, like how we see after historical events. I think it's the same with the museums, that if we make an exhibition because normally we don't have scandals about it or big discussions in...media for example. So I think people just don't see the importance what it is to make a museum exhibition and how it will influence people maybe who come the exhibition and how they perceive the history. I think that's, like, the correct answer to that, what I really meant.

RV [34:51-34:59] : But maybe they...the people they don't really care about museums because they are accustomed to the traditional museums and they..

AA [34:59-34:59] : Yeah.

RV [34:59-35:16] : ...do not correspond to them and they think that "Oh, new museum but it will be the same as before.". And maybe with the modern methods applied to the museums, people would really change their...their views about the museums. But it's...it's just a thought.

AA [35:16-36:49] : Yeah. But I think it's kind of like a memory politics question. Like if you go to...I don't know...Poland, it's kind of...it's...the memory politics it's more planned. In...in our case in Estonia, it's more kind of freely discussable and there are different things that are different, having different opinions for example. Of course

we get lot of different feedback for example, like when we are talking about Estonian history in one revolution that we had in 1905, and we are talking about the history through different sources. So, we use an...a Baltic German man who is talking about what happened in 1905, and we are using his diary for that; and we have one peasant boy whose diary we are using to speak what happened in the minds of an Estonian peasant; and then we have an Estonian factory girl who took part of the revolution as a revolutionaire, and she's diary to speak what really happened. So we are showing kind of that the history can be very relevant and very different looking, in the ways how people...or which is the context of the people, how they see one historical event for example. But...but I think it's not...it doesn't...of course there has been history teachers who have been saying that... Do you hear me ?

RV [36:49-36:50] : Yes I do.

AA [36:50-37:39] : There has been history teachers who say that we make history studies confusing...confusing and we don't say what happened in 1909...1905 for example, that we are showing three different opinions. But mostly the history teachers are very open with this kind of...way to present that...for different people different things happened that year. So, if we are taking, like, a historical event then we have one part of the events...that if we take the personal level of the events then it's kind of very different. And I...I think people have been taking it well. So I can't say that they don't care. *laughs*

RV [37:39-37:48] : And also you have mentioned before that you see that some parts of the exhibition does not work the way you were...you were imagined or it doesn't touch...

AA [37:48-37:48] : Hm hm.

RV [37:48-37:55] : ...the visitors that much. Maybe you can tell which parts of the exhibition ?

AA [37:55-38:00] : Yes I can, I can like...I...I think it's kind of hard to say exactly which parts...

RV [38:00-38:02] : Hm hm. Yeah but just approximately.

AA [38:02-38:32] : Yes. I will, I will just say you like one example for example. Like if I was a curator and I was planning the parts of the exhibition that we had, work title was "Freedom of speech", and which should be speaking about different events in the end of 80s. And, so, as a curator I decided that I would like to use as a visual object in the exhibition the T-shirts that were used in 1980s, in the end of 1980s. And...

RV [38:32-38:34] : It's the "Phosphorite" part, right ?

AA [38:34-40:05] : Yes, that's right. Like "Phosphorite" but also before that some shirts. And mostly it was the young people who were using it and reading all the interviews that they have done...have been made in trans...like, before, like fifteen years ago for example with those people. Like, quite a lot of quotes which was speaking about these events and what it meant to go out with, I don't know, national flag in 1987 or with these "Phosphorite" sweatshirts. And, they were really emotional these kind of young people, they are really courage, they go out and they say something. And I was thinking if I have nowadays visitor who is coming to the exhibition, they will understand. If they see the shirts, they will understand what it means. Because also nowadays you use shirts to give

different signs, meanings, slogans. But it doesn't work with the young generation... * Technical difficulties * You see the shirts of the people who know what these shirts mean. Like...like, for the young people, this...this showcase doesn't work at all, basically. So... I was thinking that I will make a showcase for...for youngsters, that they would see that these were kind of the signs or the...the slogans that their parents were using in the end of 80s for example. But it doesn't work, these shirts doesn't speak to nowadays youngsters for example.

RV [40:05-40:40] : Um... And the last question I have is that in the same interview you have mentioned that you had a lot of time, well ten years, for discussions, meetings, ... regarding forming the permanent exhibition. Do you think it was also really important factor for such a modern, well-developed and thought-through exhibition ? If you had less time, you would have gone more traditional way maybe because of... So how... I would just like to know how to understand this quote of yours.

AA [40:40-:] : I...I think this...this time was giving us more time to work with designers. And...not... I think if we...if we would have done the exhibition in a faster way, it would have been more technological maybe. And now we had lot of time to discuss, for example, with designers, like, if I want to say with this showcase, like, with the shirt showcase, like, if I want to say that I want that people would have in the exhibition this kind of feeling then...then how we will make it for example. And we have in the exhibition lot of physical interaction objects which ma...basically should make people talk to each other about history or their family history. So we had lot of time to plan, to think how we will make them so that the physical action will put...or will give people some kind of...memories and they will talk to each other for example. Like the grandparents will tell about the Soviet period that...the museum is not speaking about the Soviet period, ideological side for example, we are talking about the everyday life in the Soviet period. But there was also lot of other things, so we are trying to... we had...had time to think how to make some exhibits in the way that children for example, and grandparents will talk about the Soviet period for example. So I think it helped us in that way, that we had lot of time to think, like, how...how we really do. If you want to say something, how we will do it museological way. So I think this was the thing that we... That was the best one in this having time

RV [42:30-42:39] : Ok... But the idea was always to make it to people's museum, more people's everyday life history, not political history, is that right ?

AA [42:39-42:42] : Yes, yes.

RV [42:42-42:44] : Ok. So...

AA [42:44-43:21] : And basically we don't use...we don't use audio guides for example in the exhibition or different screens, like, for phones because we want the people will talk to each other in the exhibition. Or, one moment maybe we have to make audio guides, but, basically, we decided not to make them because people are not coming alone to exhibitions normally, they come with friends or families, so we were thinking that then they would talk to each other about the history or their family stories for example. Go on.

RV [43:21-43:30] : Ok. I think I... I asked you everything I wanted to ask. In case you...you want to add something ?

AA [43:30-43:33] : Uh... I don't know.

RV [43:33-43:45] : Ok so thank you very much then for the interview. It was really useful to me. And I wish you have a good day today.